

# bibliotheekblad

ANTON KOK: 'DE VOB  
ZAL ANDERS WORDEN'

—  
PAOLO GIORDANO:  
IN TIJDEN VAN BESMETTING

—  
DOSSIER: NIEUWE  
BIBLIOTHEEK NEUDE



# CORONACRISIS

Virus gijzelt ook bibliotheek  
maar prikkelt vindingrijkheid

# Bibliotheekonline

Veel bibliotheken in Nederland maken al gebruik van het speciaal door Graficom ontwikkelde cloud platform voor bibliotheken:

**"Bibliotheekonline"**

Wilt u ook **geen omkijken meer** hebben naar uw IT-omgeving voor wat betreft kantoor en publiek? Wilt u zeker weten dat uw **security** op orde is?

Wilt u dat al uw medewerkers inclusief vrijwilligers op alle openingstijden van uw bibliotheek kunnen **bellen naar de servicedesk**?

Wilt u ook ervaren wat de voordelen en mogelijke **kostenbesparingen** voor uw organisatie zijn?

Neem dan contact met ons op voor een **vrijblijvende kennismaking** om te kijken wat we voor u kunnen betekenen via het telefoonnummer: **088 472 34 26** of per e-mail via **info@graficom.com**



**Graficom** Group

**Graficom Solutions BV**

info@graficom.com

www.graficom.com

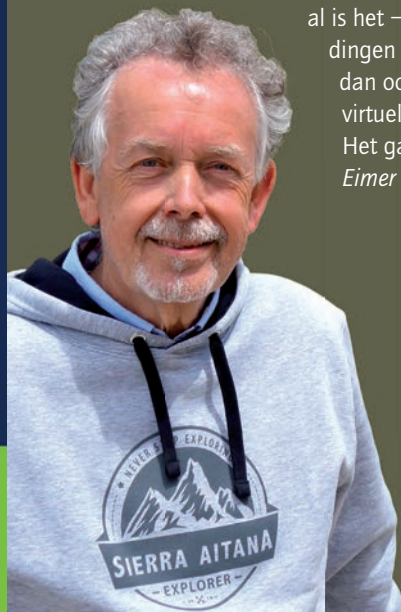


## Virtuele handdruk

Op vrijdag 13 maart (jawel) zou de nieuwe bibliotheek van Utrecht opengaan voor het publiek, maar door de uitbraak van de coronacrisis moesten alle festiviteiten op het laatste moment worden afgeblazen. Een hard gelag voor directeur Ton van Vlimmeren en zijn team, maar uiteraard weegt de gezondheid van iedereen het zwaarst. Om de bittere pil iets te verzachten, vindt u in het dossier op pagina 25-37 een uitgebreide impressie van het verbouwde voormalige postkantoor aan de Neude. Ook de door dit blad georganiseerde verkiezing van de Beste Bibliotheek van Nederland is tot nader order uitgesteld. In de huidige situatie kan er van zo'n feestje immers geen sprake zijn. Bovendien zijn de kandidaten, net als alle andere bibliotheken, gesloten voor het publiek. Wat opvalt in deze trieste omstandigheden is de vindingrijkheid waarmee bibliotheken in binnen- en buitenland inspelen op de nieuwe werkelijkheid, zoals de reportages op pagina 10-20 laten zien.

Hopelijk ziet de wereld er na het ter perse gaan van dit nummer (14 april) weer wat zonniger uit, en zijn we vanaf 28 april *back in business*, maar dat betwijfel ik ten zeerste. Wat ik wel weet, is dat dit het laatste nummer van *Bibliotheekblad* is waaraan ik als hoofdredacteur verbonden ben. In mei ga ik met pensioen. Achteromkijkend zijn de 21 jaar dat ik aan dit blad heb meegewerkt omgevlogen. Na mijn eerdere jaren bij de omroep en op de sportredactie van een krant bleek de bibliotheekwereld mij te passen als de spreekwoordelijke jas. Niet in het minst dankzij al die sympathieke en bevlogen mensen die er werken. U, dus. Betekent dit een definitief afscheid? Niet helemaal, want gedurende een dag in de week blijf ik adviseur voor de uitgeverij. Toch druk ik u

hierbij welgemeend de hand, al is het – zoals veel dingen in deze tijd – dan ook slechts een virtuele handdruk. Het ga u goed!  
*Eimer Wieldraaijer*



## 6 Anton Kok: 'De VOB zal anders worden'.

- 10 Corona: hoe bestrijden we in Nederland de crisis?
- 16 Corona: hoe bestrijden ze over de grens de crisis?
- 20 Paolo Giordano: essay *In tijden van besmetting*.
- 21 Decacorona: digitale vertellingen in COVID-19-tijd.
- 38 Onderzoek: opgroeien in de mediasamenleving.
- 40 Jubileum: Bibliotheek Schiedam bestaat 100 jaar.
- 44 Ken je inwoners: FlevoMeer op ontdekkingsreis.
- 48 Non-fictie: boek over oorlog voor basisscholieren.
- 50 New York: metamorfose bibliotheek in Manhattan.
- 52 Inburgering: OBA-medewerker schreef proefschrift.
- 55 Luistertip: Christien Oele zingende verhalenverteller.

### DOSSIER

#### 25 Utrecht Neude

Op vrijdag 13 maart had het moeten gebeuren: de feestelijke opening van de nieuwe centrale bibliotheek van Utrecht aan de Neude, maar ook daar gooide de corona-uitbraak roet in het eten. In het dossier van *Bibliotheekblad* niettemin een preview van het voormalige postkantoor.

### RUBRIEKEN

- 4 Thomas Bersee: passie voor lezen en schrijven over Amerika.
- 23 Peter van Eijk: 'Coronacrisis biedt ons soort doorstart'.
- 24 Maatschappelijke trend: toekomstlessen in coronatijd.
- 37 Boekentrend: CPNB mikt op bereik nieuwe partners.
- 43 De top-10 van Fons Steggink, directeur van BiblioNu.
- 56 Bij de burens: aanpak coronacrisis in Vlaanderen.
- 57 Troost: Wim Keizer biedt hoop in barre tijden.
- 58 Op de valreep: getekende uitsmijter van Stefan Verwey.

COVERFOTO: INGIMAGE

FOTO PAOLO GIORDANO: ELENA TORRE





Drie leden van de Negen van Tougaloo worden na hun protestactie in hechtenis genomen in de bibliotheek van Jackson (1964).

# Rassenscheiding: een zwart hoofdstuk in de Amerikaanse bibliotheekgeschiedenis

De passie van **Thomas Bersee** is lezen en schrijven over Amerika. Hierbij van zijn hand een boekbespreking van *The Desegregation of Public Libraries in the Jim Crow South: Civil Rights and Local Activism* (2018) van de vermaarde Amerikaanse bibliotheekhistoricus Wayne A. Wiegand en zijn rechtsgeleerde vrouw Shirley.

In 2018 nam de American Library Association (ALA) de historische resolutie aan waarin excuus werd aangeboden aan het Afro-Amerikaanse volksdeel voor het onrecht van de rassenscheiding bij de openbare bibliotheken in het zuiden van de Verenigde Staten. Tegelijk werd eer betuigd aan al die moedige burgerrechtstrijders die begin jaren zestig van de vorige eeuw in de voormalige

slavenstaten de raciale apartheid (ook wel 'Jim Crow' genoemd) hadden aangevochten.

## **Martin Luther King Jr.**

De Verenigde Staten hebben een lange en rijke bibliotheektraditie. Er wordt wel beweerd dat de moderne openbare bibliotheek een



Amerikaanse uitvinding is. Misschien spruit die gedachte voort uit Amerikaans chauvinisme, maar wel staat vast dat de *public library* in Peterborough in de noordoostelijke staat New Hampshire in 1833 de eerste openbare bibliotheek ter wereld was die met belastinggeld werd gefinancierd. De Amerikaanse Droom met het ideaal van individuele ontplooiing en het op eigen kracht vooruitkomen, vormde een vruchtbare bodem voor het bibliotheekwerk. De rijke filantroop Andrew Carnegie, die zichzelf had opgewerkt van telegrambezorger tot staalmagnaat, wendde zijn fortuin aan om tussen 1880 en 1930 door heel het land ruim 1.600 'volkspaleizen' te bouwen. Hij legde zich neer bij de segregatie in het zuiden, en stichtte aldaar ook een aantal 'negerbibliotheken'. Naar verluidt was Martin Luther King Jr. in zijn jonge jaren een fervent bezoeker van de zwarte bibliotheek in Atlanta, waar hij onder meer in aanraking kwam met de gedichten van Alfred Lord Tennyson, om deze later te citeren in zijn preken.

### Ticket to freedom

De reguliere openbare bibliotheken in het zuiden waren doorgaans verboden terrein voor zwarte burgers. In het beste geval konden zij onder het motto van *'separate but equal'* terecht in de kelder of een bijzaal voor een rommelige collectie van afgeschreven boeken. Een uitzondering werd gemaakt voor zwarte burgers die een boek voor een blanke kwamen halen. De bekende zwarte auteur Richard Wright beschrijft in zijn autobiografie *Black Boy* (1945) hoe hij als jongeling de bibliotheekpas leende van een blanke collega en zelf een frauduleus briefje in elkaar draaide met daarop *'Dear Madam: Would you please let this nigger boy have some books by H. L. Mencken?'*. Hij gebruikte expres het woord *'nigger'* om het zo authentiek mogelijk te doen lijken. Met terneergeslagen ogen overhandigde hij het zwijsend aan de bibliothecaris. Zij reageerde argwanend met *'You're not using these books, are you?'*, waarop hij zei: *'Oh no, ma'am, I can't read.'* De truc werkte en hij kreeg de boeken mee. Het gebruik van de bibliotheekpas was naar de opvatting van Wright niets minder dan een *'ticket to freedom'*.

### De 'Negen van Tougaloo'

De gerenommeerde Amerikaanse bibliotheekhistoricus Wayne A. Wiegand en zijn vrouw Shirley beschrijven in hun boek *The Desegregation of Public Libraries in the Jim Crow South: Civil Rights and Local Activism* (2018) hoe zwarte jongeren met gevaar voor eigen leven simpelweg een boek probeerden in te zien in hun plaatselijke openbare bibliotheek. Zo liepen in 1961 negen zwarte studenten van Tougaloo College de openbare bibliotheek van Jackson, de hoofdstad van Mississippi, binnen voor een *'read in'*. Het bibliotheekpersoneel vertelde hen dat ze welkom waren, maar dan wel in de *'Colored Library'* in hun eigen stadsdeel en sommeerde hen te vertrekken. Toen de studenten dat weigerden, werd de politie gebeld, die hen arresteerde voor ordeverstoring. Na een angstige nacht in de gevangenis – zij waren maar al te bang dat de Ku Klux Klan langs zou komen om hen te lynchen – werden zij op borgtocht vrijgelaten. Uit onvrede hierover trok een boze blanke menigte met Confederatievlaggen door de straten van Jackson. Toen de studenten enkele dagen daarna moesten verschijnen voor de rechtbank, werden zij bij de ingang opgewacht door ongeveer honderd sympathisanten. Met honden en knuppels werden zij door de politie uiteengedreven. Naast de 'Negen van Tougaloo' waren er nog tal van andere soortgelijke acties, zoals die van de 'Acht van

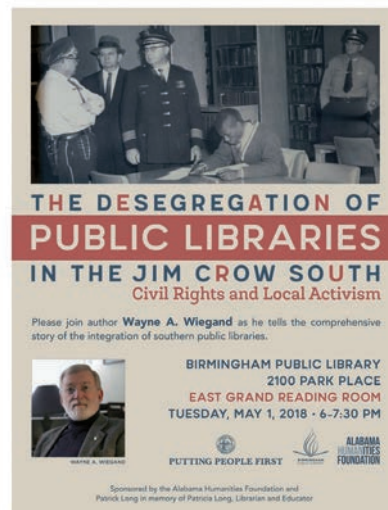
Greenville' (South Carolina) en de 'Vier van St. Helena' (Louisiana). Hun geweldloos protest, zo betogen de Wiegands, bespoedigde de 'Civil Rights Act' van 1964 waarmee de rassenscheiding wettelijk werd verboden.

### Excuus

Tegenwoordig wordt nergens anders het ideaal van sociale inclusie zo geheiligd als in de bibliotheeksector, met daarin vele Afro-Amerikanen op vooraanstaande posities, met als boegbeeld Carla Hayden, de directeur van de *Library of Congress*.

Voor de jongste generatie van bibliothecarissen kwam het boek van de Wiegands dan ook als een onaangename verrassing. Bekend was natuurlijk de segregatie in het openbaar vervoer (vanwege Rosa Parks) en in het onderwijs (vanwege de 'Negen van Little Rock' en James Meredith), maar dat het ook het geval was bij de openbare bibliotheken, hadden velen zich niet gerealiseerd. Het pijnlijks van al was de afzijdige houding van de eigen branchevereniging. De gesegregeerde bibliotheken waren altijd als lid welkom geweest, nooit sprak de ALA zich uit tegen rassenscheiding, laat staan dat er vanuit de ALA ooit maar enige actie was ter ondersteuning van de burgerrechtenstrijders. Het was vooral daarom dat kort na de verschijning van *The Desegregation of Public Libraries in the Jim Crow South*, de ALA haar excuus aanbood.

TEKST EN ILLUSTRATIES: THOMAS BERSEE



**Thomas Bersee** (1957) is historicus en adviseur volwasseneneducatie. Hij was werkzaam bij Cinop, Cubiss en Probiblio. Hij studeerde geschiedenis aan de Universiteit van Utrecht en voltooide daarna aan de Universiteit van Amsterdam de postdoctorale opleiding tot wetenschappelijk bibliothecaris. Hij reisde veelvuldig door de Verenigde Staten en volgde zomercursussen aan diverse Amerikaanse

universiteiten. Hij gaf les aan de Universiteit van Utrecht en de Tiele Academie. Naast zijn beroepsleven als onderwijsadviseur, bleef de Amerikaanse geschiedenis zijn grootste hobby. Hij schief essays en boekrecensies voor het *Tijdschrift voor Geschiedenis*, *Elseviers Weekblad*, *NRC Handelsblad* en *Hollands Maandblad*.

# Anton Kok: 'De VOB moet zich geestelijk ombouwen'

Zijn opdracht is niet gering: de ontspoorde VOB weer op de rails zetten. Hoe pakt interim-directeur **Anton Kok** deze klus aan en wat is zijn stip op de horizon?

In september 2019, na het vertrek van voorzitter Michaël van Straalen, besloot het bestuur van de Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB), een extern adviseur aan te stellen: Anton Kok (59). De opdracht was onderzoek te doen naar de wisselwerking tussen leden, bestuur, voorzitter, directie, bureau en de buitenwereld en in de algemene ledenvergadering (ALV) van 12 december en met aanbevelingen voor verbetering te komen. Maar al op 15 november liet ook directeur Arthur Schellekens weten de VOB te zullen verlaten, vanwege een nieuwe uitdaging (directeur van het bureau van de Nederlandse Vereniging van Makelaars). Het VOB-bestuur besloot vervolgens adviseur Kok aan te stellen als interim-directeur. Uit het daarmee gepaard gaande nieuws bleek dat er problemen zijn, die aangeduid werden als 'stilstand bij de VOB'.

*Bibliotheekblad* sprak in maart met Anton Kok en vroeg hem wat hij aantrof en hoe hij de VOB weer op de rails wil krijgen. Bij afronding van dit interview had Anton net de bibliotheken moeten melden dat OCW ervan uitgaat dat ook de bibliotheken sluiten in verband met het coronavirus en was hij bezig met verdere vraagstukken rondom die maatregel.

Alvorens in te gaan op de VOB-problemen, eerst een korte schets van wat er over zijn optreden al eerder naar buiten kwam.

## Eerste bevindingen

Op 18 november organiseerde het bestuur een extra ledenbijeenkomst, waar Kok zijn eerste bevindingen presenteerde. Blijkens een verslag van deze bijeenkomst kwam Kok onder andere tot de bevinding dat de nieuwe verschijningsvormen van bibliotheekwerk divers zijn en nog niet uitontwikkeld. Hij constateerde aanzienlijke verschillen in schaalgrootte, cultuur en lokale/regionale omgeving. Hij vond dat de toekomst van de VOB adequaat beschreven lijkt in het rapport *VOB 3.0* van interim-directeur Cor Wijn uit 2015, maar dat de

aanbevelingen uit dat rapport niet in behapbare stappen zijn uitgezet. Volgens hem hebben er veel veranderingen tegelijk plaatsgevonden en heeft dat ten aanzien van de positionering zijn weerslag gehad op vereniging, bestuur en verenigingsbureau. De bibliotheken hebben zelf wel succesvol de omslag gemaakt en ontwikkelen zich, lokaal gedreven, in diverse richtingen, maar de keerzijde daarvan is dat de afstand tussen verenigingsbureau en leden is toegenomen: *dé* leden bestaan niet meer.

Kok pleitte ervoor de VOB uit de (vecht)modus van klassieke belangenbehartiger te laten komen en plaats te laten nemen in het samenwerkingsnetwerk. Met als taak: effectief bondgenootschappen smeden. De personele bezetting moet hier volgens hem in brede zin op worden aangepast (voorzitter/bestuur/directie bureau).

## Taskforce ingesteld

Vervolgens ging de ALV op 12 december akkoord met het voorstel een uit directeuren van leden-instellingen bestaande *taskforce* in te stellen, die moet proberen de stilstand bij de VOB te doorbreken en de VOB weer in beweging te brengen. In dezelfde ALV werd een manifest van vier directeuren ingebracht met de titel *Sta op voor de toekomst!* en een pleidooi voor 'een fundamenteel andere branchevereniging'. De vier pleiten in verband met bezuinigingen op het lokale bibliotheekwerk voor een krachtige lobby, met als argument: 'landelijk is er een kaalslag gaande die het hele stelsel dreigt te ondermijnen'. Een eerste lobbystap was een op 24 januari 2020 in het Mauritshuis georganiseerd symposium.

Op 13 februari maakte Kok bekend dat de *taskforce* bestaat uit vijftien deelnemers, inclusief drie directeuren van het manifest. Op 24 februari was er een eerste 'heisessie'.

*Vijftien deelnemers, is dat niet wat veel voor een taskforce?*

Anton Kok: 'Nee, dat is juist goed. De taskforce is bewust groot om





*‘Er is wel degelijk een  
grootste gemene deler’*

## ‘Ik verwacht voor het convenant nieuw OCW-geld’

alle geledingen vertegenwoordigd te hebben. Een belangrijk punt is dat de VOB het moeilijk vindt dat dé leden niet meer bestaan en dat ze steeds meer gaan verschillen. Die verschillen zijn blijvend en zullen zelfs toenemen. Bibliotheekwerk is geen vanuit Den Haag vastgestelde eenheidsworst, maar wordt sterk lokaal gekleurd. Maar de VOB heeft deze stap niet gemaakt. Die zag zichzelf nog steeds als ‘het hoofdbureau’. De VOB moet zich geestelijk ombouwen: niet meer het hoofdbureau willen zijn, maar vragen wat de verschillende leden willen.’

*Ik zie op LinkedIn dat je bij veel instellingen directeur of interim-manager bent geweest: in het onderwijs, bij gemeenten, enkele GGD's, Utrechts Centrum voor de Kunsten, Muziekcentrum voor de Omroep. Hoe kwam het VOB-bestuur bij jou uit?*

‘Ik heb bij veel verschillende organisaties gewerkt, maar een rode draad is wel dat het vaak rondom OCW was. Ik ken het ministerie heel goed. Het VOB-bestuur kon kiezen uit drie kandidaten en het heeft mij gekozen. Van het bestuur kende ik Martin Berendse uit vroegere contacten.’

*Wat trof je nou precies aan bij de VOB?*

Anton Kok antwoordt dat hij naar buiten niet kan praten over de rol van afzonderlijke personen in de ontstane problemen, maar dat hij het in zijn algemeenheid kan samenvatten als: ‘Dat men niet meegegroeid was met de transitie die de leden doormaken. Maar daar komt wel bij dat de VOB ook pech heeft gehad, zoals met een voorzitter uit de politiek die zichzelf en haar partner ernstig in opspraak had gebracht.’

*Is het voor de VOB niet lastig lobbyen met zo veel verschillende leden, die soms niet eens meer ‘bibliotheek’ willen heten en die bovendien niet centraal, maar door gemeenten gesubsidieerd worden?*

‘Ja, het is wel lastig, daar ging onze eerste heisessie ook over, maar er is wel degelijk een grootste gemene deler. De bibliotheek wordt steeds meer een voor gemeenten onmisbare basisvoorziening in het sociale domein. Daarbovenop zijn er allerlei verschillen, maar er is een gemeenschappelijke basis. Ik heb bij de VO-raad (brancheorganisatie voortgezet onderwijs – wk) gewerkt en ook daar hadden we te maken met veel verschillen: directeurs van kleine mavo's tot directeurs van heel grote scholengemeenschappen. We hebben op de heisessie twee lijnen besproken: wat voor soort vereniging willen we zijn? En: hoe gaan we lobbyen? We hadden de directeur corporate communicatie van Schiphol, toplobbyist Kees Boef, erbij uitgenodigd. Het kwam tot een heel open gesprek over lobbyen, waaruit bleek dat het ingewikkeld is, maar dat er wel veel mogelijk is.’

Uit een verslag dat Anton Kok naar de leden stuurde, blijkt dat de *taskforce* van de vijf VOB-functies het lobbyen (lokaal, provinciaal en nationaal) sterk wil verbeteren, alsmede de verbindende rol (sociëteit, van elkaar leren, *good practices*) en de externe afspraken (zoals werkgeversvertegenwoordiging). De twee andere functies (dienstverlening en interne afspraken, zoals certificering) werden voldoende bevonden.

In het gesprek met Boef kwamen als aandachtspunten naar voren: vertel je eigen verhaal, zorg dat je timing goed is, verplaats je in je doelgroep, et cetera. Naar aanleiding van dit gesprek werd afgesproken de kernboodschap opnieuw te formuleren. Prioriteiten voor de komende tijd zijn die kernboodschap, de evaluatie van de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (Wsob; Kamerbehandeling april), verkiezingen, communicatie aan de leden en de *governance*.

*In het manifest Sta op voor de toekomst!, waarin wordt gesproken over een kaalslag die het hele stelsel dreigt te ondermijnen, wordt gepleit voor ‘financiële ontschotting op landelijk, provinciaal en gemeentelijk niveau’. En voor een stelsel waarbij ‘financiën niet blijven hangen in het stelsel zelf, maar dat de budgetten bij de lokale bibliotheken terechtkomen’. Dit lijkt een pleidooi OCW-geld weg te halen bij de KB ten gunste van de bibliotheken. Is dat zinvol?*

‘We zaten 5 februari naar aanleiding van de evaluatie van de Wsob in een bestuurlijk overleg met minister Van Engelshoven van OCW, samen met KB, SPN, VNG en IPO (Koninklijke Bibliotheek, Stichting Samenwerkende POI's Nederland, Vereniging van Nederlandse Gemeenten en Interprovinciaal Overleg – wk). Het signaal van de minister was: hoera, het gaat goed, maar ik heb geen geld om wat te doen aan de zorgpunten. Ze schreef 11 februari aan de Tweede Kamer dat afgesproken is in een convenant vast te leggen welke bijdrage ieder van de partijen kan leveren ‘om een gezamenlijk toekomstbeeld dichterbij te brengen’. Dat moet ook leiden tot iets in het volgende regeerakkoord. Ik verwacht voor dat convenant wel nieuw OCW-geld, maar we weten dat de decentralisatie niet teruggedraaid wordt. Er komt geen verplichting voor gemeenten een bibliotheek in stand te houden, zoals de Raad voor Cultuur bepleitte. Er zullen drie geldstromen blijven, van gemeenten, provincies en het rijk. Het idee is dat het goed gaat en dat dit zo moet blijven. De VNG reageerde heel positief op het convenant. Zij zal een oproep aan gemeenten doen om zo'n belangrijke basisinfrastructuur als die van bibliotheken niet te laten verdwijnen. De VNG wil niet te veel aandacht geven aan gemeenten die achterblijven. Ik heb er alle vertrouwen in dat de zes convenantpartners tot een goed verhaal zullen komen. KWINK groep, die de evaluatie van de Wsob uitvoerde, en de KB schrijven het concept. De KB doet het goed, de organisatie is echt veranderd van een boekenclub in netwerkregisseur. De VOB moet daar als netwerkpartner bij betrokken zijn, de *do's and don'ts* van de bibliotheekpraktijk beter verbinden met de KB. Wij moeten proberen die veelkleurigheid van bibliotheken te koppelen aan nieuwe afspraken, zoals in dat convenant, en een nieuw regeerakkoord.’

*Bij het symposium op 24 januari wees Lodewijk Asscher erop dat er miljarden euro's liggen, die alleen hun weg nog moeten vinden naar de bibliotheek. Hoe realistisch is dat?*

‘Ik verwacht zeker meer OCW-geld, maar geen miljarden. Asscher is van de oppositie, wij zullen het, zoals altijd, vooral moeten hebben van de regeringspartijen. In het convenant moeten we bedenken waar het extra OCW-geld naartoe moet. Dan denk ik in de eerste plaats aan het stoppen van de afkalking en in de



tweede plaats aan meer beleidskracht voor projecten. Maar daar is een zekere schaal voor nodig. Een aantal bibliotheken is daar nog niet op toegerust. De bibliotheken hebben wel alles in zich om de basisvoorziening in de lokale *community* te worden. Dat kan, omdat ze de transitie goed oppakken. Daar moeten we op voortborduren.'

*Is vijf wettelijke functies niet wat veel? Moeten bibliotheken niet focussen, waarbij leesbevordering voor de hand ligt?*

'Het is juist goed dat die vijf functies in de wet staan, maar je moet er wel per gemeente naar kijken wat het beste past. Dat hangt af van de gemeentepolitiek. Die vijf functies zie ik als een soort bak, waar je naar lokale behoefte uit kunt putten. Rode draad is: de bibliotheek had al een heel goede infrastructuur rondom collecties. Die kun je nu ook benutten voor de basisinfrastructuur in het sociale domein. Wel zal het nog ingewikkeld zijn om dat zodanig in het convenant te beschrijven dat alle zes partners zich erin kunnen vinden.'

*Over basisinfrastructuur gesproken: als vakbonden actie willen voeren dreigen ze altijd met sluiting van ziekenhuizen of staking van de brandweer, nooit met dicht doen van de bibliotheek...*

'Je noemt ziekenhuizen. Ik heb bij GGD's gewerkt. We moeten zien iets te krijgen als bijvoorbeeld het rijksvaccinatieprogramma. Dat is een programma dat er in heel Nederland moet zijn. En alle gemeenten zijn daar solidair in. We moeten gemeenten ook voor onze basisinfrastructuur naar zo'n onderlinge solidariteit zien te krijgen. Daar moeten we een systeem voor bedenken. Er is een basisvoorziening met een basisprogramma nodig waar iedereen aan meedoet en verder zijn er allerlei verschillende mogelijkheden die daar bovenop kunnen komen.'

*Ik haalde in mijn gastblog 'VOB: de sneuheid voorbij?' (31 december 2019 op Bibliotheekblad.nl) enkele directeurs aan die zich erover beklagden dat de bibliotheek zichzelf vaak niet meer ziet als onderdeel van het publieke domein. Hoe zie jij dat?*

'Het is waar dat bezuinigingen in het verleden verpakt zijn in een verhaal over cultureel ondernemerschap. Maar dit soort voorzieningen kan niet zonder subsidie. Je kunt niet alles oplossen met cultureel ondernemerschap. In de kern is de bibliotheek een publieke voorziening, je kunt niet net doen of het een bedrijf is.'

*De taskforce wil meer participatie van leden, maar voor veel leden lijkt de VOB een ver-van-mijn-bedshow. Die grotere participatie zou ook moeten leiden tot een kleiner bureau. Maar is dat al niet erg klein?*

'We moeten nadenken hoe we de ontmoetingsfunctie gaan versterken. Ik heb behoefte aan openheid. We moeten een platform worden waar gelijkgestemden elkaar kunnen ontmoeten. Het idee dat de VOB een hoofdbureau is zat dat in de weg. Ik wil geen moeilijke discussies meer in een ledenvergadering, maar veel meer regionaal voorbereiden. Dan kan de ledenvergadering luchtiger. Wat het bureau betreft: de VOB zal anders worden en nagegaan moet worden of mensen daarin kunnen of willen meegaan.'

*Is het niet lastig met een vereniging te maken te hebben waarin iedereen iets vindt in plaats van met een stichting of bedrijf?*



## 'De KB doet het goed'

Lachend: 'Ja, ik zei al in de *taskforce*: als dit een bedrijf was, dan zou ik het meteen zo en zo doen.'

*Wat ga je doen aan de communicatie? Er staat nu over belangrijke zaken nauwelijks echt nieuws op de VOB-site, de nietszeggende VOB-tweets wekken irritatie op, de relatie tussen VOB en Bibliotheekblad was niet geweldig, de VOB lijkt openheid naar buiten erg te schuwen.*

'We gaan het anders doen. We gaan de communicatie naar de leden intensiveren. We willen ze ook meer meenemen in ontwikkelingen buiten de deur. We willen volstrekte openheid, ook naar jullie. Als we samen met partners iets voorbereiden kan openheid natuurlijk nog even niet, maar ik ben voor zo veel mogelijk openheid.'

*Ik zag dat het symposium in het Mauritshuis mager bezocht was. Is het iets om nog eens te herhalen?*

'Er waren inderdaad weinig deelnemers, maar het was wel leuk. Goed was dat bibliotheekdirecteuren en wethouders met elkaar spraken. Dat is iets om vaker te doen. Van belang is ook dat alle valkuilen besproken zijn. We kunnen hier op voortbouwen.'

*Cor Wijn bepleitte een VOB die slim kan schakelen tussen de speerpunten belangenbehartiging en samenwerking. Is dat niet de kern: communicatieve mensen die goed kunnen luisteren en die flexibel zijn?*

'Ja, dat is zo. Je kunt van alles doen aan structuren, afspraken en regels, maar het gaat toch uiteindelijk vooral om de personen die het waar moeten maken. De directeur moet iemand zijn die gevoel heeft voor de verschillen bij de leden, die zich goed laat informeren en die actief is op verschillende niveaus en terreinen.'

TEKST: WIM KEIZER FOTO'S: GERRIT SERNÉ

## 'We willen volstrekte openheid, ook naar jullie'

# Nederlandse bibliotheken openen digitale deuren

Het coronavirus houdt ook de bibliotheeksector in zijn greep. Wat begon als de stapsgewijze afgelasting van enkele activiteiten, eindigde met de sluiting van alle Nederlandse bibliotheekvestigingen. Ook in deze roerige tijden laten bibliotheken echter hun wendbaarheid zien: ze tuigen haal- en brengservices op, verplaatsen hun activiteitenprogramma naar het wereldwijde web en nodigen hun personeel uit zich in deze bezoekerloze tijden te laten bijscholen via online cursussen. Hoe deed het coronavirus de afgelopen weken langzaam maar zeker zijn invloed gelden en op welke inventieve manieren zetten bibliotheken hun werkzaamheden voort? Een terugblik, een greep uit het brede aanbod van nieuwe initiatieven en een reflectie van bibliotheekdirecteuren en VOB-directeur Anton Kok op deze roerige tijd.

Het begon al enkele dagen voor de belangrijke persconferentie op donderdagmiddag 12 maart, waarin culturele instellingen, zoals musea en theaters, werd verzocht hun deuren te sluiten. Twee dagen eerder schrapte de Bibliotheek Eindhoven als eerste bibliotheek alle activiteiten vanwege het COVID-19-virus, dat steeds wilder om zich heen begon te grijpen. Ook waren in de vestigingen nog nauwelijks medewerkers te vinden: bezoekers moesten zich veelal redden door middel van zelfservice. Reden daarvoor was niet alleen de kans op besmetting door bezoekers onderling, maar ook de angsten van vrijwilligers, die massaal besloten thuis te blijven. Zonder hen, werd al snel duidelijk, was het lastig de bibliotheken open en op orde te houden.

## Computers om en om aan

Ook in andere bibliotheken volgden al gauw maatregelen. Waar aanvankelijk enkel groepsactiviteiten werden geannuleerd, gold dat al snel ook voor een-op-eenactiviteiten, zoals spreekuren en taalhuisbegeleidingen. Zelfservice werd eerder regel dan uitzondering, om het contact tussen bezoeker en medewerker tot een minimum te beperken. Bezoekers met verkoudheidsklachten werden geweerd en een deel van de computers werd uitgeschakeld, om zo de afstand tussen zoekers te vergroten. Toiletten die aanvankelijk alleen tegen

betaling konden worden gebruikt, waren nu vrij te bezoeken, zodat iedereen die daar behoefte aan had zijn handen kon wassen.

Na het bericht op 12 maart besloot een eerste deel van de bibliotheken zelf de deuren te sluiten. De feestelijke opening van de gloednieuwe bibliotheekvestiging aan de Utrechtse Neude door prinses Laurentien, die oorspronkelijk voor de dertiende gepland stond, werd afgelast (zie ook het dossier op pagina 25 t/m 36). Waar bibliotheken aanvankelijk maatregelen troffen voor de rest van de week, werden die al gauw tot het einde van de maand verlengd, conform de adviezen van de overheid en het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) aan publieke instellingen in het algemeen.

## Geen boete op de deurmat

Er ontstonden meer praktische problemen. Wat bijvoorbeeld te doen met al geleende boeken die bezoekers nu niet langer durfden terug te brengen? Wie materialen had geleend bij een bibliotheek in Noord-Brabant, hoefde zich nergens zorgen over te maken, liet het *Brabants Dagblad* al op donderdagochtend 12 maart, voor de bekendmaking van de grootschalige maatregelen voor openbare gelegenheden, weten. Degenen die vanwege het coronavirus hun huis niet durfden te verlaten, zouden geen boete op de deurmat



krijgen, verzekerde de bibliotheek. Ook de bibliotheken in Drenthe verlengden hun uitleentermijn tot zes weken. Daarnaast lieten ze weten de boeken uitgebreider dan normaal te reinigen voordat ze in de kasten werden teruggezet.

### **Digitaal lezen voor iedereen**

En zo werd de vloek van het coronavirus ook een zegen voor het digitaal lezen. Luisterboeken en e-books boden een oplossing voor de angst tijdens een bibliotheekbezoek door een ziektekiem te grazen te worden genomen. Vooral voor ouderen bleken de diensten een uitkomst, stelde bibliotheekmanager Lammie van der Tuuk van Biblionet Drenthe tegenover *Dagblad van het Noorden*: zij hoefden nu niet langer het risico te lopen op weg naar een nieuw boek ook nieuwe ziekteverwekkers binnen te krijgen.

Om die reden besloot de landelijke Online Bibliotheek voor iedereen, en niet alleen voor haar leden, gratis luisterboeken beschikbaar te stellen. Voor kinderen kwamen twaalf beluisterbare boeken online, voor

volwassenen stelde de bieb zestien audioboeken beschikbaar. Dit werd al gauw uitgebreid naar meer dan tachtig. Daarnaast begon de Koninklijke Bibliotheek (KB) zich direct in te spannen om het aanbod van de Vakantiebieb, die normaal gesproken alleen tijdens de zomermaanden geopend is, eerder beschikbaar te stellen.

### **Aan eigen succes ten onder**

Tussen donderdagavond 12 maart en zondagavond 15 maart maakten meer en meer bibliotheekorganisaties zelfstandig de beslissing de deuren te sluiten voor het publiek. Iedereen interpreteerde de op donderdagavond gegeven grens van honderd personen naar eigen inzicht: sommige bibliotheekorganisaties lastten alleen grootschalige evenementen af, andere zagen op vrijdag direct af van opening. Het was precies de diversiteit van de bezoekers die door sommige woordvoerders als argument voor de sluiting werd



genoemd, waardoor het virus zich mogelijk sneller zou kunnen verspreiden. Juist door ouderen wordt de bibliotheek gretig bezocht. Een groot goed van de bibliotheek werd zo plotseling tot een gevaar. Het gold voor meer verworvenheden van de bieb: wie veel bezoekers ontving, liep nu paradoxaal genoeg plotseling het grootste risico de deuren op slot te moeten doen. De immer groeiende activiteitentak maakte de bibliotheek bovendien tot een grotere bron van samenkomende zieken, zwakken en misselijken.

Deze groep werd door veel bibliotheken op hun websites en via aanplakbiljetten bij de ingang vriendelijk verzocht de bibliotheek niet te betreden. Wie signalen van verkoudheid of koorts vertoonde, kon het pand, uit veiligheid voor anderen, maar beter niet betreden.

### Hollands hamsteren

Tot hun sluitingen hadden ook bibliotheekvestigingen te lijden onder klassiek Hollands hamstergedrag – een term die tot vorige week nog positief verbonden was met afprijzingsacties van Nederlands grootste supermarktketen, maar die inmiddels verworpen was tot scheldwoord. Dit leidde weer tot grote drukte in de bibliotheek – precies het gedrag dat door de overheid en het RIVM juist was afgeraden. Inslaande bezoekers, al dan niet snotterend, verlieten met het maximaal aantal te lenen boeken het pand.

*De Stentor* deed uitgebreid verslag van een dergelijke situatie in Apeldoorn, waar men al ruim voor opening samendromde voor de ingang om, voordat het slot er voor enkele weken op zou gaan, de laatste boeken te pakken te krijgen. 75 mensen mochten direct bij CODA naar binnen, waarna het een kwestie van wachten was tot iemand het pand verliet. Het verzoek was niet te lang in de bibliotheek te blijven, om zo iedereen een kans te geven.

### Reserveringen in plastic tas

Toen op zondagavond 15 maart werd medegedeeld dat ook restaurants, cafés, scholen en sportclubs moesten sluiten, gold dat indirect ook als een oproep aan bibliotheken hun deuren niet langer open te houden. Die nam de Vereniging voor Openbare Bibliotheken (VOB), ondanks het feit dat bibliotheken niet expliciet genoemd werden, ter harte. Zij had daarover eerst contact met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), dat ervan uitging dat alle bibliotheken hun vestigingen ten minste tot en met 6 april gesloten zouden moeten houden.

Daarmee ontstonden al gauw de eerste creatieve oplossingen. De Bibliotheek Hoeksche Waard besloot, in navolging van bezorgende supermarkten en restaurants, klaarstaande reserveringen in een plastic tas aan de voordeur van de lener te hangen. Andere bibliotheken, waaronder die in Heusden, Kerkrade, Zeeland, Voorschoten en Wassenaar, boden leners de mogelijkheid hun vooraf gereserveerde materialen af te halen bij de balie van de bibliotheek. Enkele van deze organisaties boden ook aan de boeken te komen brengen, al dan niet met de voorwaarde dat er sprake moest zijn van omstandigheden waardoor het niet mogelijk was de bibliotheek fysiek te bezoeken.

### De boeken buiten

Ook zetten enkele bibliotheken, waaronder die in Veenendaal, Hoeksche Waard en Venlo, hun afgeschreven boeken buiten, zodat iedereen deze gratis kon meenemen. Hierbij gold natuurlijk dat boekzoekers de geadviseerde anderhalve meter afstand van elkaar moesten blijven bewaren, om te voorkomen dat het virus alsnog zou overspringen. De Bibliotheek De Lage Beemden gaf de afgeschreven boeken een

extra bijzondere plek. De organisatie plaatste de oproep aan leden een eigen minibieb te creëren: een kastje of tafel waar mensen hun eigen boeken kunnen achterlaten en andermans boeken kunnen meenemen. De bibliotheek doneerde aan iedere minibiebvestiging enkele afgeschreven boeken. Onder meer in Gemert, Beek en Donk, Aarle-Rixtel en Mariahout werden in totaal tientallen minibiebs opgericht. Ook hierbij gold uiteraard de wens afstand tot elkaar te bewaren. Uit angst voor te grote drukte besloot de bibliotheekorganisatie de locaties van de minibiebs niet actief te delen: eerder waren de plekken bedoeld als toevallige vondst tijdens een verfrissende wandeling.

### Spreekuren gaan digitaal

Daarnaast richtten bibliotheken massaal telefonische spreekuren in, waar leden terechtkonden met vragen over de maatregelen van de bibliotheekorganisatie in kwestie en de alternatieve programmering. Onder meer de Bibliotheek Oostland, de Bibliotheek Veluwezoom en de Bibliotheek Lek & IJssel organiseerden een dagelijkse telefonische openstelling. Ook thematische spreekuren, zoals die rondom het Taalhuis, de digitale overheid en hulp bij computervaardigheden, werden in sommige gevallen via de telefoon voortgezet. Sommige bibliotheken maakten zelfs gebruik van programma's voor videobellen om hun leden en bezoekers te bereiken. De bibliotheek in Heusden organiseerde bijvoorbeeld onder de noemer van het Thuisblijvercafé elke dag van tien tot elf een online koffiepauze via het *video conferencing*-programma Jitsi Meet.

Enkele bibliotheken hadden direct extra aandacht voor de sociale functie die men normaal gesproken voor met name ouderen vervult – niet alleen via speciale brengservices, maar ook met specifieke spreekuren. De bibliotheek van Zoetermeer belde haar drieduizend seniorenleden zelfs stuk voor stuk op om hen te informeren over de sluiting en de nieuwe vormen van dienstverlening die sindsdien waren opgestart. De Bibliotheek Zuid-Kennemerland besloot een Poëzielijjn op te starten, waarbij een medewerker via de telefoon een gedicht voorleest en napraat met de beller. Het Arnhemse Rozet koos voor de opstart van een Kunsttelefoon, als vervanger van het gebruikelijke Kunstcafé.

### Online staat centraal

In de zoektocht naar alternatieven voor de reguliere dienstverlening ging de aandacht al vanaf het begin vooral naar het digitale domein. Biblionet Groningen startte op maandag 16 maart met een dagelijkse BiebLab-video voor kinderen, om zo de verveelurtjes thuis te verdrijven. Dezelfde organisatie richtte een online Taalhuis op, via welke video's worden geboden met oefeningen voor thuis. De Bibliotheek Rotterdam koos ervoor een schrijfworkshop voor aanstormend raptalent naar het wereldwijde web te verplaatsen. Verschillende bibliotheken verplaatsten hun wekelijkse voorleesurtje op woensdagmiddag naar Facebook. Vele initiatieven volgden. Er werden schrijfwedstrijden uitgeschreven, workshops 3D-ontwerpen werden online voortgezet, er werden Minecraft-challenges georganiseerd en lezers werden uitgenodigd titels en schrijvers van geanonimiseerde boekcovers te raden via sociale media. Met name voor scholieren werden vele initiatieven uitgerold: in hen





zag de bibliotheek de grootste doelgroep, die zich door de sluiting van de scholen thuis moet behelpen met huiswerk en andere activiteiten binnenshuis. Verschillende bibliotheekorganisaties plaatsen wekelijks filmpjes waarin ze kinderen en jongeren uitnodigden zelf aan de slag te gaan met huis-, tuin- en keukengerei. Online voorleesinitiatieven ontstonden ook onder schrijvers, zoals Paul van Loon en Jacques Vriens, die zich met merchandiseknuffels van hun populairste personages voor hun eigen boekenkast positioneerden en een eigen werk opensloegen. De eerste YouTube-acties waren direct enthousiast: kijkers gaven aan de voorleesactiviteiten een prettige vorm van afleiding te vinden in deze tijd waarin negatieve berichtgeving het nieuws domineert. Steviger inzetten op de online dienstverlening werd het nieuwe devies, zo lieten meerdere organisaties in hun rondgestuurde persberichten en op de homepages van hun websites al direct na de sluiting weten. Zo zetten vrijwel alle bibliotheken hun digitale aanbod duidelijker *in the picture*: op hun website en sociale media prijzen zij de digitale erfgoedcollecties van musea en gratis oefenprogramma's voor computer, taal en rekenen aan.

### Landelijke ondersteuning

Daarnaast besloten verschillende landelijke organisaties online hun steentje bij te dragen. Niet alleen startte de KB vrijwel direct een lobby om het aanbod en de looptijd van de VakantieBieb te vergroten, ook werden aan de LuisterBieb extra titels toegevoegd. Op maandagochtend 6 april werd de ThuisBieb-app gelanceerd, met honderd gratis e-books voor leden en niet-leden. Hetzelfde gold voor de Bibliotheek Campus, waar de ruim zesduizend werknemers in de sector zichzelf vanuit huis kunnen bijscholen op het gebied van onder meer 21ste-eeuwse vaardigheden, bedrijfshulpverlening (BHV) en kunstmatige intelligentie. In het kader

van de coronasluiting is het aanbod tijdelijk uitgebreid. Andere websites, zoals Boekpakket en De Voorleeshoek, bieden hun waar tijdelijk gratis aan.

Daarnaast prijzen veel bibliotheken via hun homepages ook andere websites en diensten actiever aan, zoals Delpher, waar Nederlands kranten, boeken en tijdschriften te vinden zijn, DBNL, de digitale bibliotheek voor Nederlandse literatuur, en de Uittrekselbank van NBD Biblion. Ook worden kinderen en jongeren uitgenodigd zichzelf te blijven ontwikkelen, bijvoorbeeld door via Theorie.nl te oefenen voor het theorie-examen van hun rijbewijs of door via Oefenen.nl hun taal, rekenen en andere basisvaardigheden te trainen. Sommige organisaties stelden hun diensten tijdelijk gratis beschikbaar voor bibliotheekbezoekers, zoals de methode DigLin+ Nederlands van Boom. Zo worden bibliotheeklid én bibliotheekmedewerker aangespoord zichzelf in deze tijd van extra kennis te voorzien.

### Medewerkers onder elkaar

Ook in deze tijd, waarin elkaar fysiek opzoeken voorlopig nog even uit den boze is, zoeken medewerkers van verschillende bibliotheken elkaar op om ervaringen uit te wisselen en ideeën te delen. Zij doen dat voornamelijk op het centrale platform Biebtobieb, waar onder de naam CrisisBieb dagelijks nieuwe initiatieven uit de doeken worden gedaan.

Daar is ook te zien hoe ver de consequenties van de landelijke sluiting reiken. Specifieke vragen omtrent regelgeving die eerder niet hoefden te worden gesteld, blijken nu opeens relevant. Hoe bij het posten van een voorleesfilmpje bijvoorbeeld om te gaan met de auteursrechten van de kinderboekenschrijver in kwestie? Wat te doen nu alle activiteiten omtrent het helpen invullen van belastingformulieren zijn afgelast, terwijl de deadline voor het

indienen van de aangifte voor de deur staat? Bibliotheken staan elkaar bij met antwoorden, aangevuld door de deskundigheid van verschillende medewerkers van de KB.

### Onduidelijkheid over richtlijnen

Ook op het CrisisBiebplatform is aandacht voor de onduidelijkheden die de richtlijnen van het RIVM met zich meebrengen. Wanneer in de persconferentie van maandag 23 maart wordt aangegeven dat de maatregelen omtrent evenementen worden verlengd tot 1 juni, lijkt dat voor alle culturele instellingen – inclusief bibliotheken – een verlenging van de sluitingsduur te betekenen. Algauw ontstaat echter onduidelijkheid over de richtlijnen: eerder werden bibliotheken, net als bijvoorbeeld musea en theaters, als plekken beschouwd waar mensen in groten getale samenkomen, en die dus als evenement kunnen worden aangemerkt. Nu wordt door het RIVM en de overheid, zo blijkt uit de berichtgeving op hun websites, een andere regel gehanteerd: het gaat enkel om evenementen die een meldings- of vergunningsplicht hebben. Daar vallen alleen de activiteiten van bibliotheken onder, en niet hun openstelling voor publiek.

Waar alle musea rond het Amsterdamse Museumplein – waaronder het Rijksmuseum, het Van Gogh Museum en het Stedelijk Museum – uitgaan van de aanvankelijke berichtgeving en massaal hun heropening uitstellen tot na 1 juni, maken veel bibliotheken het onderscheid tussen het openen van hun deuren en het voortzetten van hun activiteitenprogramma. De deuren, is voorlopig het devies, blijven gesloten tot 6 april, terwijl alle activiteiten die tot en met 1 juni waren gepland, per direct worden geannuleerd. In de persconferentie op maandag 30 maart wordt die eerste grens opgerekt naar 28 april: tot dat moment moeten bibliotheken, net als onder meer sportclubs, kappers en andere instellingen waar veel mensen samenkomen en de anderhalve-meter-afstandregel maar moeilijk in acht kan worden genomen, hun deuren gesloten houden.

### Contactloos lenen

Toch zoeken bibliotheken naar manieren om hun klanten te blijven bedienen. Waar veel van de bibliotheken die aanvankelijk haal- en brengservices introduceerden deze in verband met de veiligheid van medewerker en lezer weer opdoekten, hield Biblionet Groningen dapper vol. In ruim dertig vestigingen, waaronder die in Appingedam, Bellingwolde, Delfzijl, Stadskanaal, Winschoten en Zuidhorn werd de mogelijkheid opgetuigd materialen te halen en te brengen. Op de storm aan vragen die ontstond, gaf Biblionet de reactie dat het in werking gestelde systeem perfect voldoet aan alle richtlijnen van het RIVM. Zo blijven boeken 72 uur liggen nadat ze voor de lener uit de kast zijn gehaald – de tijd die het volgens Amerikaans onderzoek naar de overlevingstijd van COVID-19 duurt voor het coronavirus zich op plastic uit de voeten heeft gemaakt.

Het afhalen gaat bovendien contactloos, zo benadrukt Biblionet: een bibliotheekmedewerker zet een plastic tas klaar op een vooraf gecommuniceerde plek, waardoor er geen contact is tussen geveer en ontvanger. Ook is het alleen mogelijk boeken aan te vragen die beschikbaar zijn in de bibliotheek waar deze wordt opgehaald, zodat de boeken niet hoeven te reizen en in dat proces door verschillende handen hoeven te worden aangeraakt. Wanneer het boek in kwestie klaarstaat, krijgt de lener een belletje. Deze wordt afgeraden op eigen houtje bij de bibliotheek te gaan informeren of de boeken al klaarstaan. Zo wordt drukte bij de vestigingen de kop in gedrukt. Tot slot kan iedere

lener de voorkeur voor vijf verschillende titels opgeven, waarvan de bibliotheek probeert er in elk geval drie klaar te leggen. Deze werkwijze is besproken met een medewerker van het RIVM, zo benadrukt de bibliotheekorganisatie, die deze van begin tot eind heeft goedgekeurd. Met een algemeen bericht over de wijze waarop contactloos lenen voldoet aan de landelijke richtlijnen van het RIVM schaarde de VOB zich achter Biblionet.

Toch kon deze werkwijze op kritiek rekenen. Het devies van de overheid en het RIVM is tenslotte nog steeds om het huis zo min mogelijk te verlaten. De afhaalservice van Biblionet Groningen ondermijnt deze zeer sterke aanbeveling, zo luidde de tegenwerping. Desalniettemin startten verschillende andere bibliotheken soortgelijke services, door *Trouw* bestempeld als het boekenequivalent van de afhaalchinese. In sommige gevallen krijgen lezers exact waarom ze vragen, in andere gevallen gaat het om een verrassingspakket.

### Immer flexibel

Bibliotheken stellen zich in deze hectische tijd flexibel op, ziet ook Anton Kok, interim-directeur van de VOB. Ze doen wat mogelijk is om hun diensten zoveel mogelijk te kunnen voortzetten.

'Mijn vorige interim-opdracht vond plaats bij de GGD in Brabant', vertelt Kok. 'Aanvankelijk was ik bijna jaloers dat ik me daar niet kon inzetten. Het doet misschien pijn om het te zeggen, maar als bibliotheek zijn wij geen primaire levensbehoefte. En dat terwijl ik wel degelijk bibliotheekdirecteuren aan de lijn heb gehad die klonken alsof ze op de *intensive care* stonden.'

Hij herkent de verschillende reacties van bibliotheekdirecteuren uit zijn eerdere loopbaan, waar hij vaker voor hete vuren stond. 'Als interim-bestuurder kom je vaker in crisissituaties terecht, hoewel ze natuurlijk zelden zo veelomvattend zijn als deze. Ik herken de verschillende gedragspatronen waarin mensen geneigd zijn te vervallen. Sommigen denken dat op dag één van de crisis alles geregeld kan worden. Anderen wachten op regelgeving van bovenaf en schakelen hun eigen verstand uit. Ik heb dit bijvoorbeeld ook gezien bij organisaties die op het randje van een faillissement bungelden: waar de een zo snel mogelijk de handen uit de mouwen wil steken, duikt de ander in bed met de luiken dicht en wacht hij het liefst tot het voorbij is.'

Ook vanuit de VOB geldt het advies: zet in op digitaal. 'Die dienst kun je sowieso blijven uitvoeren. Daarnaast krijgen we geregeld vragen van bibliotheken over andere diensten en activiteiten: wat kan wel en wat kan niet? We zijn bezig met een checklist die bibliotheken in zo'n geval kunnen gebruiken. Kun je diensten bijvoorbeeld doorlopend blijven aanbieden? En heb je als bibliotheek voldoende betaald personeel om de dienst aan te bieden?'

Bibliotheken zijn over het algemeen goed af als je het vergelijkt met anderen in de cultuursector, benadrukt Kok. 'Kijk bijvoorbeeld naar de podiumkunsten of de festivalwereld, die geen duidelijk zicht hebben op verbetering. Bibliotheken zullen niet zo gauw omvallen. Hun belangrijkste bron van inkomsten is de gemeente, en die zal niet zo snel beginnen te zeuren als bibliotheken zich in deze tijd niet aan vooraf gemaakte afspraken kunnen houden. Daarnaast komen veel landelijke afspraken en initiatieven momenteel op losse schroeven te staan. Veranderingen naar aanleiding van de evaluatie van de Bibliotheekwet, bijvoorbeeld, gaan misschien even de ijskast in, totdat we weer in rustiger vaarwater komen.'





In deze tijden van crisis heeft de VOB het aantal nieuwsberichten geïntensiveerd. 'Over de berichtgeving van het Rijk bestaat nogal eens onduidelijkheid. Met onze communicatie proberen we deze berichten te vertalen en te duiden. Zo drukken we uiteenlopende interpretaties de kop in. Op die nieuwsberichten krijgen we veel positieve reacties van onze leden. We zijn veelvuldig met ze in gesprek – een doel dat ik mijzelf voor mijn periode bij de VOB sowieso al had gesteld.'

Leeft er bij bibliotheken geen behoefte aan meer landelijke afspraken over wat wel en niet kan? 'Natuurlijk, maar tegelijkertijd beseffen we allemaal dat bibliotheken te sterk van elkaar verschillen om in alles eenduidig te zijn. Een bibliotheek met anderhalve fte is zo anders dan de OBA, dat we niet moeten proberen alles en iedereen over één kam te scheren. Dat levert alleen maar meer onhandigheden op.'

Ook Peter Kok, directeur-bestuurder van de Bibliotheek Midden-Brabant, is enorm trots op hoe de sector tijdens de coronacrisis de schouders zet onder het ontwikkelen van nieuwe dienstverlening. 'We laten eens te meer zien wat een veerkrachtige en wendbare sector we zijn. Dit had men tien jaar geleden nooit van de bibliotheeksector verwacht. Nu kunnen we laten zien wat we de afgelopen jaren met elkaar bereikt hebben.'

Kok ziet niet alleen een uitdaging in de aangepaste voortzetting van

de dienstverlening, maar ook op personeelsvlak. 'Waar de een nu harder werkt dan ooit, zit de ander gedwongen thuis. We proberen deze mensen op een andere manier een plek in de organisatie te geven door te kijken welke werkzaamheden ze nog wel vanuit thuis kunnen doen. Verder houden we iedereen zo goed mogelijk op de hoogte – niet alleen onze medewerkers, leden en bezoekers, maar ook de gemeenten. Zo laten we aan de wethouders zien wat we in deze hectische tijd allemaal voor alternatieve dienstverlening voor elkaar boksen en weten we ook dat we niet zullen worden gekort op onze subsidie.'

Hetzelfde ziet Victor Thissen, directeur-bestuurder van De Boekenberg in Spijkenisse en de Bibliotheek Zuid-Hollandse Delta. 'Wij hebben als organisatie besloten niet van hot naar her te rennen. We vinden het vooral belangrijk te laten zien dat we er als bibliotheek nog steeds zijn, ook digitaal. Ook de komende maanden zullen we er alles aan doen om in beeld te blijven – ook bij scholen, die we nu een tijdlang niet kunnen bezoeken. Daarnaast zetten we in op duurzame initiatieven, die ook na deze crisis nog van nut kunnen zijn. Als we hieruit enkele stevige digitale producten ontwikkelen die over vijf jaar ook nog staan, is dat enorme winst.'

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL ILLUSTRATIES: INGIMAGE

# Ook buitenlandse bibliotheken gooien het over de digitale boeg

Welke impact heeft de coronacrisis wereldwijd op de bibliotheken en hoe reageren zij met hun dienstverlening op een wereld die er plots totaal anders uitziet? Een rondje langs enkele landen maakt duidelijk dat bibliotheken vaak razendsnel op de proppen komen met inventieve oplossingen, maar bovenal blijkt eruit hoezeer men overal inzet op het digitale aanbod. Gaat de coronacrisis daarmee fungeren als een vliegwiel voor de digitale transitie van bibliotheken, zoals sommigen denken?

De International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) maakt begin april melding van bijna zestig landen waar alle bibliotheken hun deuren hebben gesloten. IFLA beschrijft vier hoofdlijnen in de keuzes die wereldwijd gemaakt worden (en die uiteraard ook afhankelijk zijn van de mate van verspreiding van het virus in de verschillende landen): in sommige landen is de dienstverlening (met inachtneming van extra hygiënemaatregelen) nog min of meer als voorheen, in een toenemend aantal landen is er echter sprake van restricties, zoals het stopzetten van activiteiten, of van een minimale dienstverlening. Ten slotte zijn er de landen met strikte overheidsrichtlijnen waar de bibliotheken helemaal dicht zijn gegaan en waar bibliotheken vol zijn gaan inzetten op het digitale aanbod.

Overal ter wereld worstelen bibliotheken met dezelfde vragen: hoe kan ik de dienstverlening (in ieder geval deels) overeind houden? En hoe gaan we om met onze werknemers? IFLA zet op haar website in een uitgebreid overzicht enkele afgeleide kwesties op een rijtje en gaat onder andere in op de aanpak van het uitlenen van materialen (bijvoorbeeld via afhaal- of bezorgdiensten), ook vanuit het oogpunt van het gevaar van overdracht van het virus via die materialen. IFLA verwijst naar enkele bronnen die nader ingaan op de mogelijke overdracht via boeken. Ook verwijst IFLA naar de mogelijkheden van online dienstverlening en vermeldt daarbij enkele voorbeelden uit onder andere Frankrijk, Spanje, Irak, Denemarken en Canada. Over het algemeen overigens initiatieven die ook in de Nederlandse bibliotheekwereld op een vergelijkbare manier ontplooid worden. IFLA wijst erop dat het gebruik van digitale bronnen in vele landen een aanzienlijke toename laat zien. In verschillende landen hebben bibliotheekorganisaties in overleg met uitgevers toestemming gekregen om online meer te kunnen bieden. Zo heeft de Amerikaanse uitgever MacMillan recent ingevoerde restricties op het uitlenen van nieuwe e-books door

bibliotheken opgeheven, biedt Penguin Random House voor openbare en schoolbibliotheken kortingen bij de aankoop van e-books en heeft de Britse uitgever HarperCollins e-content die voorheen alleen on site toegankelijk was nu ook voor gebruik vanuit huis beschikbaar gemaakt. In Australië en Ierland zijn bibliotheken met uitgevers en auteurs overeengekomen dat online voorleessessies kunnen worden georganiseerd, zonder problemen te krijgen vanwege het copyright. IFLA spreekt de hoop uit dat deze initiatieven in de toekomst een meer structureel vervolg krijgen.

IFLA gaat verder in op de personele kant en dan met name de mogelijkheden voor wat betreft *remote working*. In veel gevallen worden medewerkers, bibliotheekruimtes en middelen nu anders ingezet, zoals blijkt uit tal van voorbeelden. Zo hebben in Groot-Brittannië bibliothecarissen zich gemeld bij centra voor eenzame mensen en in veel landen, zoals Litouwen, Canada, Nieuw-Zeeland en de Verenigde Staten, zijn bibliotheken hun 3D-printers gaan inzetten voor het maken van beschermende gezichtsmaskers en mondkapjes.

Op 9 april maakt IFLA overigens bekend te hebben besloten het World Library Information Congres (WLIC), dat half augustus in Dublin had moeten plaatsvinden, voor dit jaar af te gelasten. Dublin zal nu in 2022 fungeren als gaststad voor het congres.

In Europa waren het de Italiaanse bibliotheken die eind februari als eerste hun deuren sloten, de weken erna successievelijk gevolgd door de bibliotheken in de meeste andere Europese landen.

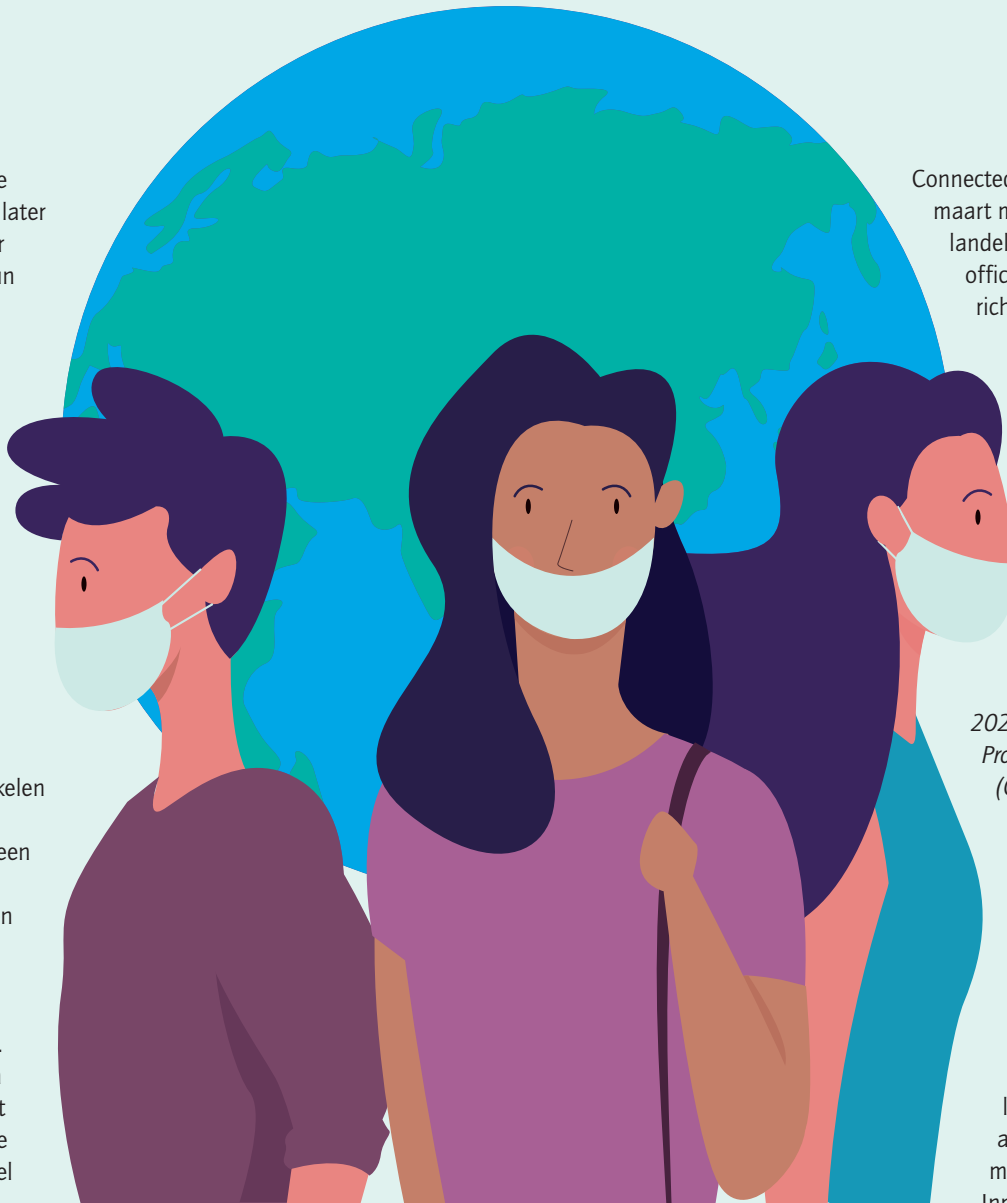
## Groot-Brittannië

Rond 7 maart bestaat de reactie van de Britse bibliotheken nog vooral uit het beschikbaar stellen van handgel en wachten op de



voorschriften van de overheid. Een week later hebben steeds meer Europese landen hun grenzen gesloten, moeten in Spanje mensen, net als al langer in Italië, van overheidswege gedwongen binnen blijven, en zijn in verschillende landen samenkomsten van groepen verboden, terwijl de Britse overheid langzaam begint over te schakelen van een beleid van niet-ingrijpen naar een houding van 'laten we nog even aanzien hoe het zich ontwikkelt' vanuit de *herd immunity*-gedachte. Ondertussen blijven de bibliotheken (net als andere openbare instellingen) nog wel open, maar de ongerustheid groeit.

Op 16 maart roept de overheid burgers op om onnodige reizen en sociale contacten te mijden en bezoek aan pubs en restaurants - die nog wel open blijven - te beperken. Ook scholen blijven nog open. Een dag later komt Libraries Connected, de vereniging van bibliotheekdirecteuren, met een verklaring waarin zij zich voorstander verklaart van een totale sluiting van bibliotheken en de regering oproept verplichtende maatregelen af te kondigen. Enkele bibliotheken hebben - bij gebrek aan duidelijke overheidsrichtlijnen - op eigen initiatief al besloten hun deuren te sluiten of alle activiteiten af te gelasten, maar na 16 maart groeit dat aantal snel. Op 18 maart laat de overheid alle scholen sluiten en op 20 maart moeten alle pubs, restaurants en sport- en vrijetijdslocaties dicht. Bibliotheken worden niet genoemd op de overheidslijst. Op 22 maart heeft ten minste 80 procent van de Britse bibliotheken (zo'n 170 bibliotheekorganisaties) hun deuren gesloten of biedt men alleen nog afhaal- of bezorgservices aan, terwijl sommige nog wel open blijven. Bij gebrek aan duidelijke directieven van de landelijke overheid zijn er op regionaal en plaatselijk niveau nog steeds overheden die willen dat de bibliotheken open blijven. In Lambeth, een district in Zuid-Londen, leidt dat ertoe dat het personeel van tien bibliotheken van zijn werklocaties is weggegaan, zich beroepend op een wet die bepaalt dat het illegaal is om mensen op een onveilige werkplek te laten werken. Libraries



Connected richt zich op 21 maart met klem tot de landelijke overheid om officieel een landelijke richtlijn af te kondigen op grond waarvan alle bibliotheken dicht moeten, zodat er een eind komt aan de onduidelijkheid en onrust in de sector. Op 23 maart komt er, met de *Coronavirus Act 2020 en de Health Protection (Coronavirus, Restrictions) (England) Regulations 2020* vanuit de overheid dan toch de duidelijkheid die tot ongenoegen van de bibliotheeksector te lang is uitgebleven: alle bibliotheken moeten dicht. Inmiddels is dat op dat moment voor 95

procent van de

bibliotheken overigens al het geval. In de weken die volgen proberen de bibliotheken met tal van initiatieven in te spelen op de nieuwe situatie. Uiteraard wordt er vol ingezet op het digitale kanaal. Zo organiseren bibliotheken online Bilingual Rhyme Times, live streaming van Story Times, Facebook Book Groups, een Art Competition voor kinderen, et cetera. De Britse bibliotheken proberen echter niet alleen langs digitale weg iets voor hun gemeenschap te betekenen, maar zoeken ook naar andere wegen. Zo zijn er verschillende bibliotheken die telefonisch contact opnemen met alle leden van zeventig jaar of ouder of met kwetsbare groepen, om na te gaan waar hun behoeften liggen. Sommige bibliotheken zijn ook afhaal- of bezorgdiensten gaan organiseren, in sommige gevallen alleen voor kwetsbare groepen. Ook zijn er bibliotheken waarvan de medewerkers zich gemeld hebben bij voedselbanken om mee te helpen bij de bezorging van voedselpakketten.

## Duitsland

Duitsland laat een gedifferentieerd beeld zien, omdat het beleid per deelstaat bepaald wordt. Wat de bibliotheken betreft, verschilt het beleid na 16 maart enigszins per deelstaat. Zo dienen in

Baden-Württemberg alle bibliotheken te sluiten, terwijl in Noordrijn-Westfalen bibliotheken nog wel open mogen blijven, mits ze een strikte afstandsregel van twee meter hanteren. In de praktijk besluiten de meeste bibliotheken in de deelstaat echter zelf dicht te gaan. Ook in alle andere deelstaten zijn vanaf 16 maart de meeste bibliotheken gesloten, al dan niet op last van de deelstaatregering, zo blijkt uit een overzicht dat *Buch und Bibliothek* op 17 maart publiceert. In twaalf van de zestien deelstaten zijn de bibliotheken helemaal dicht, terwijl in de overige vier deelstaten bibliotheken nog slechts een zeer beperkte dienstverlening bieden. Sommige bibliotheken organiseren een afhaaldienst waarbij boeken online gereserveerd kunnen worden en in een papieren zak bij de bibliotheek afgehaald kunnen worden. Het Deutscher Bibliotheksverband wijst vooral op het digitale aanbod dat vermeld wordt op *Bibliothekportal*. Dat aanbod kan overigens per deelstaat verschillen, afhankelijk van de afspraken die de bibliotheekorganisaties van die deelstaten met de leveranciers van e-content hebben gemaakt.

## Scandinavië

De Scandinavische landen, met uitzondering van Zweden, gaan rond de week van 11-16 maart in een *lockdown*, die over het algemeen tot in ieder geval half april duurt. Ook de bibliotheken moeten sluiten. Net als elders gooien de bibliotheken het over de digitale boeg. Zo heeft Bibliotheek Aarhus op haar website een pagina gecreëerd met een uitgebreid digitaal aanbod, uiteenlopend van *online maker workshops*, een collectie jeugdfilms die gestreamd kunnen worden, hulp bij videobellen en instructies over hoe online thuis aan de slag te gaan met genealogisch onderzoek naar de eigen familiegeschiedenis. En daarnaast natuurlijk tal van leestips voor e-books en audioboeken, die beschikbaar zijn via de portal eReolen.dk. Nu het lenen van fysieke boeken is weggevallen, hebben de Deense bibliotheken besloten dat leden via deze e-lendingportal extra veel e-books tegelijkertijd kunnen lenen. Mede daardoor zijn sinds de sluiting van de Deense bibliotheken op 13 maart de uitleencijfers van e-books geëxplodeerd. Zo is er sprake van een verdubbeling van het aantal uitleningen van e-books voor de jeugd.

In Noorwegen gaan medio maart ook alle bibliotheken dicht, maar met name de bibliotheek van Oslo is getroffen. De feestelijke opening van de nieuwe centrale vestiging, Deichman Björkvikva, die eind maart had moeten plaatsvinden, is door de coronacrisis in het water gevallen en moet tot onbepaalde datum worden uitgesteld.

Ook de Finse bibliotheken zetten deels in op afhaal- en bezorgdiensten, maar voornamelijk op het digitale aanbod. Via digitale kanalen, zoals Instagram, YouTube en Facebook, brengen de bibliotheken naast e-books en e-journals online onder andere ook voorleessessies en vragendiensten. Ook in Finland is het aantal uitleningen van e-content omhoog geschoten, zozeer zelfs dat onder bibliothecarissen de behoefte groeit aan een herstructurering van het digitale aanbod. *'I believe that during this corona crisis we will find that the current service structure cannot meet demand'*, aldus Rauha Maarno van de landelijke Finse bibliotheekorganisatie. De grote bibliotheken

van Helsinki en Turku kopen constant nieuwe licenties voor e-books, maar de vraag valt nauwelijks bij te benen. Daarom moet er volgens Maarno een landelijke oplossing komen in de vorm van een landelijke structuur voor het verwerven en aanbieden van e-books.

In Zweden is het beeld heel anders. Als een van de weinige landen in Europa is er geen *lockdown* met strikte maatregelen van kracht. Wel is er sprake van voorschriften op vrijwillige basis en uitgaande van eigen verantwoordelijkheid. Bijeenkomsten met grote groepen zijn niet toegestaan. Het is aan de bibliotheken zelf om te beslissen of ze al dan niet open blijven. De meeste bibliotheken kiezen ervoor open te blijven, al zijn er ook bibliothecarissen die hun zorg uitspreken, zoals Peter Alsbjer van de bibliotheken in de Örebro-regio, die in *Bibliotheketsbladet* aangeeft dat hij vindt dat de bibliotheken veel te passief blijven. Anderen, zoals Catharina Thege van de bibliotheek van Nyköping, vindt dat de bibliotheek zoveel mogelijk moet uitstralen dat het *business as usual* is om niet bij te dragen aan een paniekerige stemming. Begin april zit ze dan ook nog steeds zonder mondkapje of andere beschermende maatregelen achter de uitleenbalie.

## Noord-Amerika

In Canada is begin april nog geen sprake van een volledige *lockdown*, en alhoewel het beeld per staat enigszins verschilt, lijkt de situatie op die in Nederland, met afgelaste bijeenkomsten, dichte scholen, sluiting van horeca, niet-essentiële winkels en publieke instellingen. Ook de meeste bibliotheken sluiten. In Calgary, waar lokaal de noodtoestand is uitgeroepen, leidt de situatie ertoe dat de Calgary Public Library zich genoodzaakt ziet 500 van de 753 personeelsleden (75%) tijdelijk te ontslaan. Het resterende personeel houdt de bibliotheek draaiende tijdens de sluitingsperiode. *'The library is preparing for an extended closure and as such, had to make the difficult decision'*, aldus een woordvoerder van de bibliotheek tegenover *Global News*. Ook in de Verenigde Staten is geen sprake van een totale landelijke *lockdown*, maar verschilt het beleid per staat. Ook de keuze om bibliotheken te sluiten ligt op lokaal of regionaal niveau, maar duidelijk is dat veel bibliotheken besluiten de deuren te sluiten, mede naar aanleiding van een op 17 maart gepubliceerd statement van de American Library Association (ALA), die dringend adviseert om met het oog op de gezondheid van medewerkers en bezoekers bibliotheken gesloten te houden totdat de lokale gezondheidsautoriteiten aangeven dat de situatie weer veilig is. Op 3 april was van ruim 4300 bibliotheken bekend dat ze dicht zijn gegaan. De ALA biedt bibliotheken ondersteuning door op haar website een *Pandemic Preparedness*-pagina in te richten met een uitgebreid overzicht van nieuws over hoe bibliotheken met de crisis omgaan en veel informatie over bijvoorbeeld een vraag als *'How to Sanitize Collections?'*, of kwesties als *'Fighting Fake News in the Pandemic'* en *'Virtual Library Services Amid COVID-19'*. Uiteraard ligt ook in de Verenigde Staten een belangrijk deel van de focus op de e-content, maar met veel andere initiatieven bewijzen bibliotheken *'bigger than books'* te zijn en een belangrijke rol binnen hun gemeenschap te vervullen. De Amerikaanse bibliotheken zijn al sinds jaar en dag belangrijk als veilige plekken voor daklozen,



maar tijdens de coronacrisis blijkt dat belang nog eens te meer. Zo heeft de bibliotheek in Kansas laptops en wifi-hotspots beschikbaar gesteld aan daklozencentra die te maken hebben met een snel groeiende toestroom van mensen die dakloos zijn geworden. In Spokane, Oregon, is de bibliotheek zelf omgevormd tot een opvangplek voor daklozen en in San Luis Obispo, California, heeft de bibliotheek haar parkeerplaats beschikbaar gesteld als veilige plek voor mensen die gedwongen zijn in hun

auto te slapen. De Public Library Association (PLA) publiceert op 9 april de resultaten van een enquête onder openbare bibliotheken. 98 procent van de ruim 2500 respondenten geeft aan dat hun bibliotheek weliswaar gesloten is, maar dat in de meeste gevallen snel is overgeschakeld op het aanbieden van online content, *streaming services* en *virtual programs*. In de VS hebben 20 miljoen mensen geen toegang tot een goede internetverbinding en met de coronacrisis is dit probleem van digitale ongelijkheid alleen maar schrijnender geworden, nu ook de bibliotheken dicht zijn. 80 procent van de bibliotheken geeft aan daarom hun publiek toegankelijke wifiverbinding aan te hebben laten staan of te hebben uitgebreid door mobiele internethotspots te verspreiden of door vanuit hun bibliobussen wifitoeegang te bieden. Daarnaast worden door verschillende bibliotheken mensen gebeld die geen toegang hebben tot digitale middelen, worden 3D-printers ingezet om mondkapjes te maken en zijn veel bibliotheken al bezig met de voorbereidingen van diensten ten behoeve van de grote aantallen mensen die als gevolg van de crisis werkloos worden. PLA President Ramiro Salazar waarschuwt ervoor dat na de coronacrisis de noden ook voor bibliotheken groot zullen zijn: *'Federal support will be needed for libraries to continue providing vital services, such as advancing digital inclusion and facilitating connectivity, as well as keeping our employees working so they can deliver these services.'*

## Post-Covid

Voorzichtig wordt door sommigen ook al vooruit gekeken naar wat het post-Covidtijdperk zou kunnen inhouden voor bibliotheken. Ook de IFLA speculeert over wat er na Covid komt in



de op 6 april gepubliceerde blogpost *'Now and Next: What a Post-COVID World May Bring for Libraries'*. In het artikel worden tien ontwikkelingen onderscheiden die in deze coronatijd spelen en die eventueel van invloed kunnen zijn op het toekomstige beleid van bibliotheken. Zo wordt in de blogtekst gewezen op het feit dat overheden nu grote bedragen vrijmaken om de economie op de been te houden, maar op een goed moment zullen die schulden aangepakt moeten worden. Bibliotheken moeten er rekening mee houden dat dit ook voor hen consequenties kan hebben en nu al op een rijtje zetten hoe ze voor zichzelf een sterke zaak kunnen maken. Ook zullen veel overheden ervoor kiezen weer uit de *lockdown* te willen komen door te gaan *tracken* via bepaalde apps en dergelijke; bibliotheken moeten daar alert op zijn en zich opwerpen als hoeders van privacy en dataprotectie. De crisis heeft ook getoond hoe belangrijk een betrouwbare nieuwsvoorziening is en het belang van cultuur voor het welzijn van mensen in tijden van stress. Bibliotheken kunnen hun belangrijke rol op dit gebied extra onder de aandacht brengen. Maar vooral heeft de afgelopen periode geleid tot een sterk vergrote focus op het digitale aanbod en een sterke groei in het gebruik. Dit heeft zwakheden in de digitale infrastructuur en het aanbod aan het licht gebracht die aangepakt moeten worden, maar tegelijkertijd heeft het ook deuren geopend. De coronacrisis zou daarmee wel eens als vliegwieltje voor de transitie naar een meer digitale bibliotheek kunnen gaan fungeren, zowel in aanbod als in gebruik, al valt volgens IFLA nog af te wachten hoe het zich ontwikkelt.

TEKST: BART JANSSEN ILLUSTRATIES: INGIMAGE



# Het tijdperk van besmetting is al decennia geleden begonnen

De Italiaanse bestsellerauteur Paolo Giordano komt als eerste met een boek over het coronavirus. Te snel? *In tijden van besmetting* is een tijdloze oproep aan de mens om voorzichtig om te gaan met de planeet waarop hij woont.

Als er een beroepsgroep gewend is om in afzondering te werken, zijn het wel schrijvers. Zij zullen zich wellicht het makkelijkst kunnen aanpassen aan de verplichte quarantaine waartoe regeringen wereldwijd hun bevolking verplichten. Bovendien roept het coronavirus zoveel emoties op dat veel schrijvers het gevoel zullen hebben dat zij een panklaar onderwerp krijgen aangereikt.

Of zoals de Italiaanse romancier Paolo Giordano noteert: 'Ik heb besloten deze [onverwachte] leegte [in mijn agenda] te gebruiken om te schrijven. Om mijn bange voor gevoelens in bedwang te houden en een betere manier te vinden om over dit alles na te denken. Soms kan schrijven dienen als ballast om met beide benen op de grond te blijven staan.'

Bibliotheken zullen dus na heropening snel een paar kasten kunnen reserveren voor een hausse aan boeken – romans, non-fictie, kinderboeken enzovoorts – over corona, die door de wereldwijde impact van het virus de golf aan boeken over bijvoorbeeld 9/11 ver zal overtreffen. Alleen de impact van de Tweede Wereldoorlog op de boekproductie zal wel altijd onovertroffen blijven.

Er kan er echter maar één de eerste zijn. En dat is Giordano, die het afgelopen decennium wereldwijde roem vergaarde met romans als *De eenzaamheid van de priemgetallen*, *Het menselijk lichaam* en *De hemel verslinden*. Begin april verscheen zijn korte beschouwing *In tijden van besmetting*, tachtig pagina's slechts, in Nederlandse vertaling bij De Bezige Bij.

De eerste vraag is natuurlijk: is dat niet te vroeg? De Italiaan schreef zijn essay, blijkens enkele zijdelingse opmerkingen, in de eerste week van maart. In die periode was Noord-Italië sinds kort een brandhaard, legde de Italiaanse regering de eerste beperkende maatregelen op en waren in Nederland slechts een handvol bevestigde gevallen bekend. De pandemie stond aan het zeer prille begin.

Het doet er niet toe, schrijft Giordano zelf. Het gaat hem om iets anders: de

reden waarom een onzichtbaar virus juist nu toeslaat en waarom iets vergelijkbaars in de nabije toekomst vaker zal voorkomen. En wat dat van de samenleving vraagt – niet alleen in deze fase waarin iedereen met *social distancing* moet bijdragen aan het afremmen van virus, maar ook op de lange termijn.

Hij begint weliswaar met een korte uitleg van wat de meeste mensen inmiddels hebben bijgeleerd. Wat  $R_0$  is, bijvoorbeeld. Hoe belangrijk het is dat deze reproductieratio onder de één blijft om de verspreiding van het virus tot stilstand te brengen. Of het belang om zoveel mogelijk thuis te blijven. Ook uit de wiskundige modellen waarmee de auteur vertrouwd is, blijkt dat je daarmee de meeste mensen redt. Maar al gauw maakt Giordano zijn centrale punt: deze pandemie is niet zo uniek als we geneigd zijn te denken. De mens, redeneert hij, heeft zo fundamenteel ingegrepen in de natuur dat nieuwe bacteriën, protozoën en schimmels veel sneller de kans krijgen om ziekte te veroorzaken. Dankzij het globale netwerk dat wij hebben opgericht, kunnen ze bovendien makkelijk met ons mee reizen.

Kijk ook verder dan alleen naar onszelf. Neem de olijfbomen in Apulië waar de auteur in zijn jeugd zo van hield. Twintig jaar later waren ze allemaal gedood door de *Xylella fastidiosa*, die zich dankzij de klimaatverandering steeds eenvoudiger over de wereld kan verspreiden. Ook dat is een pandemie die door de mens is veroorzaakt en even radicaal moet worden bestreden als COVID-19.

Als Giordano een essay schrijft onder de titel *In tijden van besmetting* doelt hij dan ook niet op deze maanden waarin we verschanst in ons eigen huis wachten op de komst van het verlossende vaccin. Voor hem zijn deze tijden al decennia aan de gang. En zullen ze ook decennia blijven duren als we deze pandemie niet als *wake up-call* zien. Die boodschap is even tijdloos als helder verwoord.

TEKST: MAARTEN DESSING FOTO: DANIEL MORD-ZISNKI







Had Giordano echt als eerste een coronaboek? Niet helemaal. Leonon Media maakte het prentenboek *Ga weg, Covid 19!*, geschreven door het eigen redactieteam en geïllustreerd door Nie Hui. Via scholen en kinderopvang zijn ook de prentenboeken *De Corona's op vakantie* van Eline Claeys en *Hallo, ik ben Corona!* van Lies Scaut verspreid. Maar dit zijn allemaal gratis digitale boeken. Vlak na Giordano verscheen een themanummer van het jeugdpoëzietijdschrift *DICHTER* (uitgeverij Plint) over het virus.



# Digitaal verhalen vertellen in COVID-19-tijd

Het zijn geen makkelijke tijden. De meeste mensen, behalve werkers in essentiële beroepen, zijn thuis aan het werk, kinderen gaan niet meer naar school, en onze sociale contacten zijn tot een minimum beperkt. We zijn wel veel meer gaan bellen, Whatsappen, Skypen, Hangouten en andere manieren van videovergaderen. Op die manier vertellen we elkaar in deze tijd verhalen. Journalist Ingrid Lutke Schipholt (foto) moest meteen denken aan het boek de Decamerone van Giovanni Boccaccio en ontleende daar inspiratie aan voor een literair project.



De *Decamerone* is een van de hoogtepunten uit de wereldliteratuur. In deze raamvertelling, waarschijnlijk geschreven in de periode 1349–1360 in Florence, vertellen drie mannen en zeven vrouwen die de pestepidemie in de stad ontvlucht zijn en zich verschanst hebben in een pestvrije buitenplaats, elkaar verhalen om de tijd te doden. Ingrid Lutke Schipholt: 'De *Decamerone* is voor mij een van de mooiste werken uit de wereldliteratuur, en ik zag meteen de parallellen met de situatie van nu, mensen vluchten voor een besmettelijke ziekte. Ik bedacht me dat het een heel mooi literair project zou zijn om, met de *Decamerone* als voorbeeld, een Nederlands equivalent te maken dat zich afspeelt in de huidige coronatijd: de Decacorona.'

## Hoe zie je dat voor je?

'Het is de bedoeling dat er tien weken lang elke dag een verhaal op het blog <https://decacorona.blogspot.com/> verschijnt. Elke deelnemer neemt er hiervan een voor zijn rekening. Een verhaal mag maximaal 3000 woorden bevatten, maar uiteraard ook veel minder.'

## Waar moet een verhaal overgaan? Over COVID-19/corona?

'In principe mag het over alles gaan. We laten ons verrassen. De bedoeling is dat het schrijven en vertellen van verhalen ons afleidt van de situatie waar we ons nu in bevinden. Ook hoop ik dat het de creativiteit stimuleert. We hebben in deze periode meer tijd dan we normaal tot onze beschikking hebben.'

## Kun je meedoen aan dit project?

'Ja, door jouw verhaal naar [decacorona@gmail.com](mailto:decacorona@gmail.com) te sturen,

geef je ons het recht om jouw verhaal te publiceren op [decacorona.blogspot.com](https://decacorona.blogspot.com). Houd er rekening mee dat we jouw verhaal kunnen redigeren, dus taalfouten eruit kunnen halen. Bij grote bewerkingen nemen we contact met je op. Ik moet er wel een kanttekening bij plaatsen: er kunnen redenen zijn om het verhaal niet op te nemen in Decacorona. Bijvoorbeeld als een onderwerp al vaker voorbij is gekomen of omdat het niet past in het project.'

## Krijgen mensen betaald om mee te doen?

'Nee, het is een vrijwilligersproject. Iedereen doet belangeloos mee. En natuurlijk mag iedereen onze verhalen lezen.'

## Ben je verplicht om onder je eigen naam te publiceren?

'Dat is natuurlijk wel het leukst, maar het is zeker geen verplichting. Onder een pseudoniem of gewoon anoniem, mag natuurlijk ook.'

## Als laatste: waar staat de oorspronkelijke titel Decamerone eigenlijk voor?

'De titel is een samenstelling van de twee Griekse woorden deka (tien), en hamera (dag), en verwijst naar de tien dagen waarop de verhalen verteld werden. Wij hebben er tien weken van gemaakt, en de oorspronkelijke titel dus omgedoopt naar Decacorona. Dat laatste spreekt voor zich.'

TEKST: MENNO GOOSEN ILLUSTRATIE: FRESCO VAN ANDREA DEL CASTAGNO (UFFIZI, FLORENCE) FOTO: PRIVÉ-COLLECTIE INGRID LUTKE SCHIPHOLT

*Giovanni Boccaccio presenteert het manuscript van de Decamerone, waarschijnlijk in 1353.*



# Peter van Eijk over bibliotheekinnovatie

## Mentale quarantaine

Mijn krant beoogt een slijpsteen voor de geest te zijn. Dat lukt vaak, zo ook dit weekend. In een opiniebijdrage pleiten twee predikanten - onder het motto 'Never waste a good crisis' - voor een mentale quarantaine.<sup>1</sup> Hun pleidooi spreekt aan, want inderdaad: deze tijd van de coronacrisis biedt ons een soort herstart. Een mogelijkheid om stil te staan bij het vormgeven van de toekomst. Dus ook de toekomst van bibliotheekwerk.

Daarvoor zijn onlangs genoeg actuele bronnen verschenen ter inspiratie. Zo werden in februari twee rapporten uitgebracht. KWINK groep publiceerde de evaluatie van de Wsob met een tiental uitdagingen voor de sector.<sup>2</sup> Vervolgens kwam de Raad voor Cultuur, aansluitend op het werk van het externe bureau, met een eigen advies: *Een bibliotheek voor iedereen*.<sup>3</sup>

### Toegang voor iedereen ontbreekt

De Raad concludeert dat niet iedere Nederlander toegang heeft tot een kwalitatief hoogstaand bibliotheekaanbod. Het wettelijk adviesorgaan verwacht dat de afname van het aantal bibliotheekvoorzieningen doorzet en dat de verschillen in het aanbod tussen gemeenten zullen toenemen. De Raad voor Cultuur noemt dit een ongewenste situatie en komt daarom met een krachtig advies aan de minister: het Rijk moet ervoor zorgen dat gemeenten hun taak gaan uitvoeren. Zodat alle inwoners van ons land toegang hebben tot de vijf bibliotheekfuncties.

### Zestien gemeenten zonder

De meest essentiële bevindingen uit dit adviesrapport zet ik graag voor u op een rij. Het niveau van de gemeentelijke bekostiging is sinds 2010 met 19% gedaald, en er vond tussen 2012 en 2018 een daling van het aantal bibliotheeklocaties met 27% plaats. We kampen bij bibliotheken met teruglopende gebruikersinkomsten door dalende ledenaantallen. Van 62,3 miljoen in 2014 naar 56,4 miljoen euro in 2018. Zestien gemeenten

in 2014 naar 56,4 miljoen euro in 2018. Zestien gemeenten



(van de in totaal 355) kunnen in 2019 niet meer over een bibliotheekvoorziening, zoals beschreven in de wet, beschikken. En ten slotte: in de periode 2010-2015 is bezuinigd op gekwalificeerd personeel. Gerekend in fte's meer dan 20%, hetgeen betekent dat: 'het personeel nog niet voldoende is toegerust op de uitgebreide taak'.<sup>4</sup>

### De gemeenschap is de collectie

Wat dit laatste betreft, verdient een derde bron hier vermelding. En wel *De veldgids voor nieuw bibliotheekwerk* (vertaling van *The New Librarianship Field Guide*), het inspirerende geschrift van David Lankes uit 2016. Mijn complimenten gaan naar de netwerkcollega's Gert Staal en Henk Snier, voor respectievelijk de vertaling en de uitgave van dit boek. Want in onze moedertaal laten de woorden van Lankes mijn hersens nog harder kraken. Neem zijn uitspraak bij het nieuwe bibliotheekwerk: 'de gemeenschap is de collectie'. Dat is een doordenker, wetend dat we onlangs het landelijk collectieplan hebben geactualiseerd, zonder een prominente plaats voor gemeenschapsleden. Een gemiste kans?

Ook valt te lezen: 'De toekomst van het bibliotheekwerk ligt niet in het veranderen van bibliothecarissen in tandwieltjes in onze door consumptie gedreven maatschappij, maar in de kracht van bibliothecarissen als professionals om de creatieve mogelijkheden van de gemeenschapsleden te faciliteren en los te laten'. Een fraai geformuleerd perspectief dat nog veel overdenking vereist, alvorens we er concreet mee aan de slag kunnen gaan.

### Veertig dagen?

De oorsprong van het woord quarantaine is te vinden in het Venetië van de veertiende eeuw. De schepen moesten tijdens de toenmalige pestepidemie veertig dagen - *quarante giorni* - wachten alvorens te mogen laden en lossen. Of ons zo'n periode van reflectie wordt gegund alvorens weer een bibliotheek wordt gesloten, is niet zeker. Maar wel staat vast dat er minstens voor veertig dagen stof tot nadenken in genoemde vakliteratuur ligt besloten. Ik pak deze gelegenheid met beide handen aan. U ook?

TEKST: PETER VAN EIJK ILLUSTRATIE: INGIMAGE

Meer over David Lankes: *Bibliotheekblad*, nr. 2, 2020, pagina 25 t/m 37.

<sup>1</sup> Nieuwpoort & Roselaars, *De zin van quarantaine*, NRC Handelsblad, 14 maart 2020.

<sup>2</sup> <https://www.kwinkgroep.nl/publicatie/evaluatie-wsob/>.

<sup>3</sup> <https://www.raadvoorcultuur.nl/documenten/adviezen/2020/02/11/een-bibliotheek-voor-iedereen>.

<sup>4</sup> Zie [bibliotheekinzicht.nl](http://bibliotheekinzicht.nl): 'Medewerkers in een veranderende branche' (augustus 2019).



Door de huidige ontwikkelingen in de coronacrisis blijkt maar weer eens dat trendwatching toch écht iets heel anders is dan toekomst voorspellen. Je kunt nog zoveel onderzoek doen, input verzamelen en behoeften ophalen, maar grote gebeurtenissen als oorlog of crisis kunnen alles in heel korte tijd veranderen, waardoor maatschappelijke ontwikkelingen een andere richting krijgen. Toch blijven megatrends ook in dit soort situaties overeind. De trend technologisering is hier een voorbeeld van. Deze trend blijft zich steeds opnieuw ontwikkelen. Als we terugkijken, zien we dat deze trend in het verleden al een paar keer grote impact heeft gehad op de maatschappij. Welke impact zal deze trend in de toekomst hebben?



## Toekomstlessen in coronatijd

Als we naar het verleden kijken, zien we dat technologisering vooral tijdens de Industriële Revolutie voor grote opschudding zorgde. De technologische ontwikkelingen zorgden ervoor dat de productie veranderde van kleinschalig handwerk naar grootschalige industrie. Dit had grote economische en sociale gevolgen. Zo veranderde arbeid van ambachtelijk en zelfstandig naar machinaal en in dienstverband. Daarbij daalden de prijzen van producten waardoor de consumptiemaatschappij vergrootte en toegankelijker werd voor iedereen. Ook de verstedelijking had grote impact: men werkte minder vanuit huis en trok naar de stad om in de fabrieken te gaan werken. De wereld werd nooit meer hetzelfde als vóór deze technologische ontwikkelingen.

Tegenwoordig zien we dat de trend technologisering, onder invloed van de trend digitalisering, voor nieuwe ontwikkelingen zorgt. De komst van het internet is hierin een geweldig grote stap geweest. Weer een ontwikkeling die voor veel opschudding zorgde en waardoor de wereld nooit meer hetzelfde zal zijn. De sociale impact om altijd met iedereen verbonden te zijn, de economische impact van altijd en overal kunnen consumeren en de maatschappelijke impact van altijd en overal toegang hebben tot informatie en de opkomst van *fake news*.

### Levensverwachting

De technologische ontwikkelingen blijven doorgaan. Welke impact dit in de toekomst op de maatschappij zal hebben, blijkt niet precies te bepalen. Onverwachte gebeurtenissen, zoals de coronacrisis, blijken hier grote invloed op uit te oefenen. In 2015 publiceerde Yuval Noah Harari het boek *Homo Deus* waarin hij zijn kijk op de mogelijke toekomst van technologisering beschreef. Zo is zijn visie dat we als mensheid de dominante

problemen uit het verleden grotendeels overwonnen hebben. Denk aan honger, ziekte en oorlog. Harari schetst het beeld dat als gevolg hiervan de mensheid op zoek gaat naar andere, nog te overwinnen problemen. Hij ziet dat voortschrijdende technologische ontwikkelingen, groeiende biologische kennis en de vorderingen van de medische wetenschap de levensverwachting behoorlijk oprekken. Volgens de schrijver is de dood het volgende 'probleem' dat door technologische invloed overwonnen kan worden. De huidige coronacrisis zet deze theorie in een heel ander daglicht. De moderne mensheid blijkt ziekte helemaal nog niet overwonnen te hebben. Dat roept onder meer deze vraag op: leren we in deze crisis hoe we technologische ontwikkelingen kunnen inzetten om voorgoed de strijd met ziekte te winnen of brengt het ethische vraagstukken aan het licht waardoor we besluiten technologische ontwikkelingen af te remmen? De keuzes die

wereldleiders, wetenschappers en invloedrijke organisaties zullen maken, bepalen mede de toekomst van de trend technologisering.

### Zelfredzaam

Als bibliotheek kun je op verschillende manieren inspelen op de trend technologisering. Bijvoorbeeld door jong én oud zelfredzaam te maken op dit gebied. Of door de maatschappelijke discussie met elkaar aan te gaan over de ethische vraagstukken die deze trend nu en in de toekomst met zich mee gaat brengen.

Bij de MakersClub en de MakersPlaats van de Bibliotheek Eindhoven dagen we onze jeugdige bezoekers uit om de handen uit de mouwen te steken en zelf kennis te maken met oude én nieuwe technieken, zoals solderen, werken met elektronica en 3D-printen.

Daarnaast hebben we, net als vele andere bibliotheken, programmering als het DigiCafé en Klik & Tik. De bibliotheek is een van de weinige plekken waar je als zoekende gebruiker op een laagdrempelige en vrijblijvende manier met vragen terecht kunt.

De toekomstige ontwikkelingen van technologisering zullen voor veel vragen en veel debat gaan zorgen.

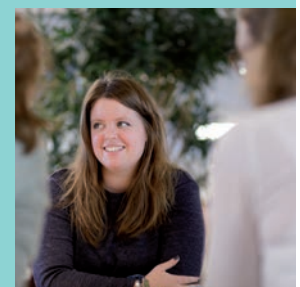
De bibliotheek is de ultieme plek om hierover het gesprek met elkaar aan te gaan en de veranderende behoefte in kaart te brengen.

Op deze manier kun je als bibliotheek blijven aansluiten met passend 'leesvoer', informerende programmering en de mogelijkheid tot debat.

TEKST EN FOTO: IMKE DE KORTE ILLUSTRATIE: INGIMAGE



**Imke de Korte (29)** is innovator bij de Bibliotheek Eindhoven. Ze staat open voor vragen en reacties: [i.dekorte@bibliotheek eindhoven.nl](mailto:i.dekorte@bibliotheek eindhoven.nl).



# dossier

## UTRECHT NEUDE

Preview ondanks uitgestelde première



FOTO: CERRIT SERNÉ





# Ton van Vlimmeren: 'We hebben veel steunbetuigingen gekregen'

Wat hem en zijn team overkwam gun je geen bibliotheekdirecteur: de opening van je centrale vestiging op het laatste moment moeten cancellen. Ton van Vlimmeren van de Bibliotheek Utrecht over de uitgestelde opening van Neude.



*Om begrijpelijke redenen werd de opening van de nieuwe bibliotheek aan de Neude op het laatste moment afgelast. Een enorme teleurstelling als je daar zo lang naartoe werkt, stel ik me zo voor.*

'In 1998 was er contact met Postkantoren BV over de mogelijkheid om een nieuwe centrale bibliotheek in het hoofdkantoor te vestigen. Dat ging toen niet door. Maar het proces om tot die nieuwe bibliotheek te komen besloeg, met de nodige ups en downs, dus 22 jaar. Dan kijkt iedereen er wel naar uit dat het zover is.

En het is voor een organisatie die als primair doel heeft om maatschappelijke waarde te leveren ook fijn om niet langer tijd in "een gebouw" te hoeven investeren. Dat is tenslotte een middel om je doelen te helpen realiseren en geen doel op zich.

Maar het was wel even omschakelen. Op donderdagmorgen stonden alle seinen, inclusief die bij gemeente, volksgezondheid en de Dienst Koninklijk Huis, nog op groen en drie uur later was alles anders.

We hadden een prachtig openingsprogramma met meer dan 150 activiteiten in twee weken. De communicatie liep voortreffelijk; het zinderde in de stad dat we open zouden gaan. En dan kun je die inspanning niet meer verzilveren. Waar ik trots op ben, is dat de collega's niet bij de pakken neer zijn gaan zitten maar professioneel als een geoliede machine meteen het informeren van genodigden en bezoekers en het afzeggen van programmaonderdelen hebben opgepakt en weer naar de toekomst zijn gaan kijken.'

*Wat betekent de uitgestelde opening voor jullie, ook in organisatorische en financiële zin?*

'We hebben de balans opgemaakt en zijn vrij snel omgeschakeld naar wat ons voor de toekomst te doen staat. Veel programmaonderdelen proberen we door te schuiven naar een toekomstig (bescheidener) openingsmoment of naar het najaar. Dat vergt veel aanpassing in de planning bij ons en bij alle uitvoerenden. Een deel van de gemaakte kosten voor huur van materialen en installaties is verloren. Ook een deel van de communicatie- en marketingcampagne betaalt zich nu niet terug in de (verwachte) toename van bibliotheekgebruik.

Het totaal daarvan zijn we nog in kaart aan het brengen. Dat valt echter in het niet bij de verliezen die ontstaan als de bibliotheek nu, als gevolg van de crisis, weken tot maanden gesloten zou moeten blijven.'

*Inmiddels zijn alle bibliotheekvestigingen gesloten. Hoe gaan jullie daarmee om?*

'Ik denk zoals veel andere bibliotheken. We kijken wat er voor de korte termijn moet en kan en bereiden ons voor op wanneer het (veel) langer gaat duren.

Dat betekent dat we onze leden attenderen op digitaal aanbod. We hebben een portal opengesteld voor scholen en scholieren. Medewerkers die willen en kunnen doen klussen die nu zinvol zijn, en ook laten medewerkers zich digitaal scholen.

Het helpt ons om versneld meer digitaal samen te werken



in Teams, Zoom, Skype for business, en wat dies meer zij, en het dwingt ons om met meer urgentie na te denken over de inrichting van de digitale bibliotheek.

Onze fysieke dienstverlening ligt stil, maar we kijken wel of en hoe we een deel daarvan op enig moment weer kunnen hervatten.

De ouderen in ons project Ouderen in de Wijk kunnen we nu niet ontvangen of bezoeken. Onze medewerkers bellen met deze mensen en dat wordt erg gewaardeerd.'

*Hoe reageren bezoekers? Krijgen jullie veel steunbetuigingen?*

'We hebben heel veel steunbetuigingen en blijken van medeleven gekregen op het afgelasten van de opening. Iedereen is zich ervan bewust dat die mooie nieuwe bibliotheek er nu staat en op enig moment open zal gaan en men rekt op een mooi feestelijk moment.

Op het sluiten van de hele bibliotheek is niet zo veel reactie. Dat valt weg in het totale stilvallen van de samenleving. Hoewel wij denken dat de bibliotheek een heel belangrijke rol vervult in de samenleving, zie je dat er in de media nauwelijks aandacht voor is. De paradox is natuurlijk dat bibliotheken juist in crisistijden een plek van informatie en een veilige haven kunnen zijn. Kijk naar de rol van bibliotheken na de aardbevingen in Christchurch, Nepal en Haïti. Maar nu kan dat niet omdat het besmettingsgevaar er is.'

*Op de site van Bibliotheekblad is te lezen dat bibliotheken in het land op allerlei creatieve manieren (digitale en andere) diensten blijven aanbieden? Doen jullie dat ook?*

'Ja. Daar heb ik zojuist al iets over gezegd. Ik zie wel dat de coördinatie, het samenwerken en de snelheid daarin nog beter zouden kunnen. Wij hebben als bibliotheken nu eenmaal niet een centrale organisatie, zoals Ziggo of KPN die in een keer voor het hele land hun complete digitale aanbod op gratis zetten.'

*Hoe gaat het met de medewerkers? Zijn er ziekmeldingen? Werken mensen thuis? Zijn er voor de niet thuis werkenden beschermende maatregelen getroffen?*

'De bereidheid van onze medewerkers om iets te doen is groot. Ze willen iets zinvols doen en liever niet thuis zitten. Natuurlijk zijn er ziekmeldingen. In een tijd dat griep heerst is dat op meer dan 160 medewerkers onvermijdelijk. Tot op heden (20 maart) geen ernstiger zaken.

We houden natuurlijk voor het werken in de vestigingen de richtlijnen van het RIVM goed in het oog. Weinig mensen tegelijk in een pand, afstand houden, regelmatig handen wassen, liever niet met openbaar vervoer naar het



werk, enzovoort. Medewerkers die niet willen of iets anders willen doen kunnen ervoor kiezen verlof op te nemen.'

*Niemand weet wanneer er een einde komt aan deze ernstige situatie.*

'Inderdaad weet niemand hoe het gaat verlopen en hoe lang het gaat duren. Dat betekent lastig plannen. We hebben een werkgroep die voorbereidt hoe de hele bibliotheek gaat opstarten. Onze centrale bibliotheek was natuurlijk al drie weken dicht. Er stonden reserveringen klaar, leners hebben materialen al weken thuis, de nieuwe boeken van NBD Biblion staan op pallets klaar, leentermijnen zijn verlengd, inning van contributie is opgeschort. De hele machinerie moet weer goed op gang komen. Daar ligt onze aandacht.

Dat betekent dat we waarschijnlijk, zodra dat kan, gewoon de deuren van de Bibliotheek Neude zullen openzetten en dat in de stad bekendmaken.

Op een later moment zullen we dan stil staan bij het feit dat die nieuwe bibliotheek er is. Dat zal niet met een heel grote ceremonie zijn, maar wel met een officieel moment. En met een feestweekend, in plaats van twee feestweken.

We hopen met de kennis van nu dat dat nog voor de zomervakantie kan. De tijd zal dat leren.

Duidelijk is al wel dat we verbouwing en herinrichting van onze

vestiging in Overvecht niet meer voor de zomer gaan redden. Want we hebben niet alleen een schitterende nieuwe centrale bibliotheek, maar passen ook al onze wijkvestigingen aan op de nieuwe rollen van de bibliotheek. We zouden in één flow na de opening van Neude zijn doorgegaan in Overvecht. Maar dat wordt dus later.'

*En, nu we toch vooruitblikken: wat verwacht je dat de nieuwe bibliotheek aan de Neude op termijn zal betekenen voor de Utrechtse bevolking?*

'Het boek dat we samen met het Utrechts Archief hebben doen uitgeven heet *Neude; Hart van Utrecht*. De Neude ligt in het hart van Utrecht, en zit vooral ook heel diep in het hart van de Utrechters. Als je kijkt naar de recensies in Utrechtse media zie je dat ook. Iedereen is blij dat deze plek weer bij de stad hoort en dat de bibliotheek daar zit.

Dat maakt dat de Bibliotheek Neude echt een bestemming, een verblijfsplek, een huiskamer in de stad en een culturele hotspot zal worden. De mensen die het gezien hebben zijn onder de indruk van de mogelijkheden die de stad erbij krijgt. Er wordt al een groot beroep op ons gedaan omdat partijen partners willen worden en samen met ons invulling aan die plek willen geven. Dat hebben we zo bedoeld, dat hebben we zo gehoopt en we denken dat het zo gaat gebeuren.'

TEKST: EIMER WIELDRAAIJER FOTO'S: KEES HUMMEL EN EIMER WIELDRAAIJER





Ton van Vlimmeren: 'In al dit geweld zouden we bijna vergeten wat we eigenlijk gedaan hebben:

We hebben op zo duurzaam mogelijke wijze een iconisch en monumentaal pand hergebruikt.

We zijn gestart met € 6,1 miljoen aan budget voor investeringen, en hebben dat met behulp van gemeente, eigenaar en een kleine 20 fondsen weten op te rekken naar ongeveer € 14 miljoen; dat was voor ons een nieuwe werkwijze en daarmee ook wel een echte prestatie.

Met dat budget hebben we een nieuwe en in onze ogen kwalitatief goede bibliotheek gemaakt. Dat is dus aanzienlijk goedkoper dan veel van de in de afgelopen jaren geopende bibliotheken. Ook daar zijn we best trots op.

We hebben met 2 horecagelegenheden, een theaterzaal, een laboratorium, een podiumzaal, de tribune, een voorleesruimte, een kinderatelier, een gecertificeerde filmzaal en heel veel meer zit- en werkplekken echt functionaliteit toegevoegd aan de bibliotheek die we waren.

De collectie heeft een plek gevonden in zalen en gangen, dat is best spannend in een tijd dat veel nieuwe bibliotheken hun collectie op grote overzichtelijke vloervlakken presenteren. We kunnen niet wachten tot de bibliotheek open is en we zien hoe dat voor gebruikers gaat werken. We rekenen op tenminste een half jaar voordat ieder een beetje wegwijs is.

Onze organisatie maakt(e) een enorme professionaliseringsslag door; van facilitaire zaken tot zaalverhuur, van beveiliging tot programmering. De marktwaarde van onze promotie bedroeg voor de opening al meer dan een half miljoen euro. Onze programmamedewerkers realiseren meer dan 3000 activiteiten per jaar. Dat was er vijf jaar geleden nog niet en zegt iets over de kwaliteit en effectiviteit van onze mensen.

Tijdens het jarenlange proces op weg naar een nieuwe centrale bibliotheek hebben we parallel daaraan onze wijkvestigingen kunnen renoveren of nieuwbouw kunnen plegen. Dat proces is bijna afgerond en stelt ons in staat om breed in de stad bezoekers passende dienstverlening te bieden in goede huisvesting die dat ondersteunt.

Er is in de afgelopen jaren door onze medewerkers ontzettend hard gewerkt om dat allemaal voor elkaar te krijgen. Daar zijn we samen trots op en het zegt ook iets over de passie waarmee onze bibliotheekmedewerkers hun werk doen.'





# Utrecht: van monumentaal postkantoor naar multifunctionele bibliotheek



Op vrijdag 13 maart 2020 had het zover moeten zijn: prinses Laurentien opent de nieuwe centrale bibliotheek van Utrecht aan de Neude, maar de coronacrisis gooit roet in het eten. Het feest gaat niet door en tot nader order blijven de deuren dicht. 'Na jaren van hard werken had dit de bekroning moeten zijn. Het is heel zuur,' aldus de reactie van woordvoerder Isabella Arons. Bij het ter perse gaan van dit nummer is nog altijd niet bekend wanneer het voormalige postkantoor opengaat voor het publiek, maar in *Bibliotheekblad* bieden we u alvast een preview in Utrechts nieuwe volkspaleis.





Al in de zomer van 2017 begonnen de voorbereidingen voor de transformatie van het voormalige Utrechtse postkantoor aan de Neude tot Post Utrecht, een multifunctioneel gebouw met daarin een bibliotheek van 9500 vierkante meter, een theater, filmzaal, open podium, stadsstudiehuis, laboratorium voor *21st century skills* en diverse vergader- en werkruimten. In het gebouw komen ook een grote fietsenstalling, een aantal winkels, waaronder boekhandel Broese, en twee

horecagelegenheden. Welke immense operatie ging hieraan vooraf?

In 1919 begon de bouw van het Utrechtse hoofdpstkantoor in opdracht van de Rijksgebouwendienst, en vijf jaar later, in 1924 vond de oplevering plaats. Architect Joseph Cuypers tekende voor de bouw en liet zich inspireren door de Amsterdamse School, een stroming in de bouwkunst die zich kenmerkt



door het gebruik van expressieve en fantastische vormen, verwant aan het expressionisme. Deze stijl is dan ook duidelijk terug te zien, met name in de hal van het gebouw, waarin hoge parabolvormige bogen van geel verglaasde baksteen voor een enorm ruimtelijk effect zorgen. Ook de beeldengroep die in de hal hangt is indrukwekkend: vijf van deze mensfiguren stellen de verschillende werelddelen voor, en ze worden vergezeld van een bijbehorend dier. Een zesde beeld gaat over de handel en welvaart. De klok en het rijkswapen in geglazuurde tegels op de kopse wanden zijn afkomstig van De Koninklijke Porcelayne Fles, tegenwoordig bekend als Royal Delft. Het glas-in-loodwerk boven de ingang is van de hand van Richard Roland Holst en stelt de 'Nederlandse Maagd in de tuin der provinciën' voor. In de jaren '70 werd het postkantoor gerenoveerd door René van Raalte.

### Einde van een tijdperk

Op 28 oktober 2011 viel het doek voor dit postkantoor. Met als primeur dat 'het gebouw aan de Neude' het allerlaatste postkantoor van Nederland was. Er zijn tegenwoordig alleen nog maar postagentschappen over, bijvoorbeeld in winkels van Bruna en Primera. In een tijd waarin het merendeel van de communicatie digitaal gaat, zijn de kosten voor een dergelijk postkantoor niet meer op te brengen. Maar wat te doen met het enorme gebouw?

Hoewel de Utrechtse bibliotheek al sinds 1998 op zoek was naar een nieuwe plaats voor de centrale bibliotheek omdat het gebouw aan de Oudegracht steeds minder voldeed, was het zeker niet vanzelfsprekend dat het postkantoor verbouwd zou worden tot bibliotheek. Zeker in verband met de hoge kosten. Nadat de eigenaar van het pand, a.s.r. real estate, een plan had ingediend dat wel binnen de financiële gemeentelijke kaders paste, maakte de gemeente Utrecht in juni 2015 bekend dat definitief was besloten dat de centrale vestiging van de Bibliotheek Utrecht naar het oude postkantoor aan de Neude zou verhuizen.

### Twee architectenbureaus

Omdat de verbouwing een enorme klus is, werden twee architectenbureaus ingeschakeld: Rijnbouts Architecten (Frederik Vermeesch en Mattijs Rijnbouts) zorgde voor de herbesteding van het pand; dat wil zeggen de verbouwing van het casco en de uitbreiding aan de Oudegracht. Zecc Architecten (Bart Kellerhuis en Marnix van der Meer) werd gekozen voor het ontwerpen van de inrichting. Rijnbouts veranderde een aantal zaken drastisch: voorheen was eigenlijk alleen de monumentale hal voor het publiek toegankelijk. In het nieuwe gebouw staat het volledige pand ter beschikking van het publiek. Architect Frederik Vermeesch: 'In een aantal gezamenlijke workshops hebben we gekeken of het programma in het gebouw zou passen. Dat leverde positieve resultaten op. En ook de gesprekken op basis van het voorlopig ontwerp met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de gemeentelijke Commissie Welstand en



Monumenten Utrecht verliepen zeer bemoedigend.'

Met het eerdere voorlopig ontwerp als uitgangspunt maakte Rijnbouts een vlekkenplan, compleet met impressies die lieten zien welke ingrepen nodig waren om in het gebouw (zo'n 12.000 m<sup>2</sup>) een moderne bibliotheek onder te brengen. Die gaat tot de mooiste ter wereld behoren. Dat komt door de centrale hal, die volgens Vermeesch van wereldniveau is. 'Die hal is schitterend. In ons ontwerp vormt hij de centrale publieke ontmoetingsplaats, een overdekt stadsplein met ruimte voor evenementen, horeca, leestafels, een plek waar mensen kunnen afspreken, elkaar kunnen ontmoeten. De hal is publieker geworden dan hij ooit geweest is.'

De stille achterzijde van het postkantoor aan de Oudegracht onderging een metamorfose. Door het ontwerp van Rijnbouts werd het een levendige voorkant, met een transparante glazen gevel. Vermeesch: 'Hier vind je winkels op de begane grond, en op de tweede verdieping een brasserie met uitzicht op het water, en een auditorium voor tweehonderd mensen. Het gebouw heeft dus twee belangrijke zijden, zowel aan de Neude als aan de Oudegracht.'

### Publieke functie terug

Vermeesch vindt het fantastisch dat het monumentale gebouw een belangrijke publieke functie heeft teruggekregen als cultureel hart van de stad. 'Een moderne bibliotheek is iets heel anders dan de klassieke boekenbibliotheek. Kijk maar naar de nieuwe bibliotheken van Birmingham, Amsterdam of Almere. Dat zijn ontmoetingsplekken voor jong en oud, arm en rijk, studenten en werkenden. Daar hoort een bepaalde architectuur bij: open, transparant, ruimtelijk. Het was voor ons de uitdaging die kwaliteiten in dit klassieke gebouw te realiseren. Dat is overigens een verdienste van Crowel; de ruimtelijkheid van zijn ontwerp maakte een tweede leven voor dit gebouw mogelijk.'





### Samenwerking

Nadat het werk er voor Rijnbout Architecten opzat, was het de beurt aan Zecc Architecten. Zecc tekende voor het ontwerpen van de inrichting. Volgens Bart Kellerhuis, directeur bij Zecc, een enorme eer: 'Van een dergelijk project kun je natuurlijk alleen maar dromen. Het is voor ons helemaal geweldig omdat ons bureau ook gevestigd is in Utrecht.' Bij het woord 'inrichting' moet nog wel een kanttekening geplaatst worden, het gaat niet alleen om specifieke zaken als het plaatsen van boekenkasten, maar ook over zaken als doorbraken, ornamenten, lichtinval. Ten dele was er dus ook overlap met het werk van Rijnbout. De samenwerking verliep echter uitstekend en beide bureaus vulden elkaars visies goed aan. Kellerhuis: 'We hebben uiteraard veelvuldig overleg gehad en onze visie hoe je met oude en nieuwe elementen omgaat, lag dicht bij elkaar.'

### Massale belangstelling

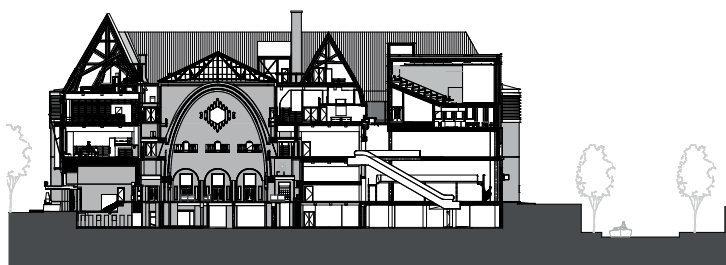
Wie wel eens het imposante gebouw bezocht heeft, toen het nog in gebruik was als postkantoor, kwam niet verder dan de centrale hal met daarin de loketten. Kellerhuis: 'Generaties Utrechters kwamen niet verder dan de 500 vierkante meter van de centrale hal. Het hele gebouw heeft een omvang van 12.000 vierkante meter, dus het grootste deel van het gebouw was voor de meeste mensen onbekend terrein. Terwijl het natuurlijk een prominente plaats in de stad inneemt. We merkten tijdens de open dagen ook de massale belangstelling. Iedereen wilde weten wat er nog meer in het gebouw te zien was. Die gedachte hebben we doorvertaald in het ontwerp. Een bibliotheek is een openbaar gebouw dat zich moet openstellen voor het publiek.'

### Neude in cijfers

3 verdiepingen  
 9500 vierkante meter  
 979 boekenkasten  
 1 filmzaal  
 1 theaterzaal  
 356 studie- en werkplekken  
 1 laboratorium  
 1 atelier  
 720 plekken in de fietsenstalling  
 3168 m<sup>2</sup> aan boeken en materialen werd verhuisd  
 6336 verhuisdozen waren nodig voor de verhuizing

### Film

In opdracht van de Bibliotheek Utrecht heeft Metropolisfilm een serie documentaires gemaakt over het ontstaan van de nieuwe bibliotheek. Deze zijn online te bekijken op: [www.bibliotheekutrecht.nl/neude/metropolisfilm-filmpjes-neude](http://www.bibliotheekutrecht.nl/neude/metropolisfilm-filmpjes-neude).





*Driehonderd kinderen hielpen bij de grote boekverhuizing op 16 februari.*

Het grootste deel van het gebouw werd dus ingenomen door niet-toegankelijke ruimten, zoals kantoren, vergader- en postsorteerkamers, gegroepeerd rond de centrale hal. Aan de architecten de taak om deze ruimtes open te maken, zonder de monumentale status aan te passen. Kellerhuis: 'Een van de vraagstukken was ook hoe we de centrale hal konden "losweken" als de bibliotheek in gebruik is, zodat daar bijeenkomsten gehouden konden worden. Ook moesten we nadenken over de logistiek van het pand. Dat moest zich repeteren naar boven toe, zodat je tijdens je oriëntatie precies begrijpt waar je bent, bijvoorbeeld door doorbraken te maken waardoor je van bovenaf in de centrale hal kunt kijken. Dat moest de leidraad voor de oriëntatie van de bezoeker vormen. Alles is nu te zien: van de balies tot de roltrappen. Daardoor is het slechts beperkt nodig om bordjes op te hangen. Bijkomend voordeel is dat het personeel ontlast wordt. Het is niet nodig om aan een medewerker te vragen waar het café is'.

### Monumentale status

Omdat het postkantoor, en dan met name de hal, een monumentale status heeft, moesten alle veranderingen en doorbraken zorgvuldig met de Commissie Welstand en Monumenten Utrecht besproken worden. Het gebouw moest namelijk aangepast worden aan zijn functie, zonder dat de monumentale status aangetast zou worden. Kellerhuis: 'Die besprekingen zagen we zeker niet als een beperking. Je weet dat als je aan de transformatie van zo'n monumentaal pand begint, dat je er heel zorgvuldig mee moet omgaan. En uiteindelijk zijn al onze voorstellen, na enkele aanpassingen, gerealiseerd.' Hoe hoger je in het gebouw komt, des te minder overleg er nodig was. De zolderverdieping fungeerde bijvoorbeeld als opslagplaats voor dakpannen, en is inmiddels getransformeerd tot een groot 'Stadsstudeerhuis': een plek waar in stilte gestudeerd kan worden. Kellerhuis: 'Waar we bijvoorbeeld wel heel goed over moesten nadenken, waren de drie enorme bogen in de centrale hal, met

deuren naar de zijbeuken. In die zijbeuken heb je aan de ene kant de horeca en aan de andere kant de verticale structuur van de roltrappen naar de bovenste etages. We hebben boven die zes deuren in het metselwerk grote bovenlichten gezaagd, waardoor het oude met het nieuwe samenvloeit. Maar door deze ingreep zie je ook meteen als je binnenkomt waar de roltrappen zijn.'

### Inrichting

Ter inspiratie bezochten de architecten vele Nederlandse en buitenlandse bibliotheken. Maar de belangrijkste inspiratiebron was uiteraard het bestaande gebouw. Kellerhuis: 'Denk aan overzicht in de ruimtes aanbrengen, zodat je bijvoorbeeld over kasten heen kunt kijken. Of denk aan kasten haaks op de gevel plaatsen, zodat het daglicht mooi de ruimtes invloeit. Ook veranderen de kasten langzaam van tint, naarmate je hoger het gebouw in komt. Op de begane grond is in het oorspronkelijke ontwerp van Crouwel namelijk heel veel oog geweest voor detaillering en rijkdom. Maar naarmate je hoger in het gebouw kwam, verdween dat steeds meer. De verdiepingen werden steeds minder luxueus. Wij hebben met het interieur daarop een beetje willen aansluiten.'

Een andere bijzonderheid in het nieuwe ontwerp is de thematisering van de verschillende kamers. Kellerhuis: 'We wilden dat bezoekers meteen zouden zien wat de identiteit van een vertrek is, bijvoorbeeld de kinderafdeling. In de non-fictiekamer hebben we boeken die normaal gesproken in de opslag staan, opgetrokken tot het plafond, niet bereikbaar voor het publiek, maar het markeert meteen de identiteit van dat vertrek.' Een andere mooie vondst is het gebruik van de nissen die gebruikt zijn om de kranten- en tijdschriftencollectie te herbergen. Kellerhuis: 'Niemand vindt het prettig om met zijn rug naar een grote open ruimte te zitten. Wij hebben deze plekken zo ontworpen dat je in een nis zit, en intussen kunt kijken naar de prachtige monumentale hal, terwijl je lekker een krantje leest.'





Het postkantoor aan de Neude in de vorige eeuw.



### Kunstwerken

Naast de prachtige antieke kunstobjecten, zoals de beeldengroep, de klok en het rijkswapen, hangen er ook moderne kunstwerken in het gebouw. Werken van vijf Utrechtse kunstenaars (Maarten Baas, Jan Willem Deiman, Daan Paans, Jop Vissers Vorstenbosch en Frank Halmans) maken permanent deel uit van het interieur. De financiering werd mogelijk gemaakt door diverse fondsen. Daarnaast is er plaats voor tijdelijke tentoonstellingen.

TEKST: MENNO GOOSEN FOTO'S: GERRIT SERNÉ, KEES HUMMEL, ANNA VAN KOOIJ, ZECC EN HET UTRECHTS ARCHIEF

### Perfect volkspaleis

In de architectuurrecensie in *NRC Handelsblad* (12 maart) werd de nieuwe Utrechtse bibliotheek bedeed met drie sterren. Citaat uit het artikel: 'Vergeleken met bijvoorbeeld Forum in Groningen (140 miljoen euro) hadden de architecten van de Bieb Neude met 16 miljoen euro een beperkt budget. Maar in de beperking toont zich in het oude postpalazzo de meester: Zecc architecten hebben de verschillende afdelingen van de bibliotheek ondergebracht in rustige ruimtes, met meubels van bamboefineer en hier en daar zitjes met onder meer de Gispstoelen van Wim Rietveld. Af en toe worden de boekenkasten en zitjes onderbroken door bijzonder meubilair, zoals de fietsen waarop bezoekers al fietsend de stroom kunnen opwekken voor hun laptops'.

Ander citaat: 'Het oude postkantoor had één zwak punt: de achterkant aan de Oude Gracht. Hier bevond zich sinds 1924 een kleine binnenplaats met een transformatorhuisje achter een hek die een wanklank vormde aan de drukke gracht. Hier is nu, naar een ontwerp van Rijnboutt architecten, een half klassiek, half modernistisch bouwdeel verzezen dat met zijn stevige basis en gevel van glas en verticale ribben van keramische tegels mooi aansluit op de oudbouw. In de nieuwbouw zijn, boven een winkel, de brasserie en het auditorium van de bibliotheek ondergebracht, vanwaar de bezoekers uitkijken over het oude Utrecht. Zo is het oude, net niet volmaakte postpaleis nu veranderd in een perfect volkspaleis.'





### Uiteenlopende ruimtes

In de architectuurrecensie in *de Volkskrant* (12 maart) werd de nieuwe Utrechtse bibliotheek bedeed met vier sterren. Citaat uit het artikel: 'De LocHal in Tilburg trekt publiek met zijn stadsbalkon met restaurant, Rozet in Arnhem en Forum Groningen beschikken over dakterrassen met spectaculair uitzicht over de stad. Bibliotheek Neude biedt werkplekken aan het raam en een paar mooie uitzichtpunten. In de brasserie kijk je vanaf ietwat lompe tribunezitjes uit op de gracht en het auditorium heeft een gigantisch panoramavenster. In de stadsstudiezaal op de zolderverdieping zijn grote raamopeningen in de kap gemaakt waardoor je het Utrechtse daklandschap met de Dom ziet.' Ander citaat: 'De eenvoudige meubels en afwerking verraden dat het budget met 16 miljoen euro beperkt was. Ter vergelijking: Rozet kostte 31 miljoen, Forum Groningen 140 miljoen euro. De kunst was om Crouwels ontwerp, dat buiten de hal vooral uit grote kamers bestaat, zo goed mogelijk uit te buiten. De architecten hebben de kamers gebruikt om uiteenlopende ruimtes te creëren, van een kleurrijke kinderafdeling tot sobere studiezaal. In deze bieb zullen velen zich thuisvoelen.'

### Bronnen:

[www.rijnboutt.nl](http://www.rijnboutt.nl)  
[www.zecc.nl](http://www.zecc.nl)  
[www.bezoek-utrecht.nl](http://www.bezoek-utrecht.nl)  
[https://nl.wikipedia.org/wiki/Hoofdpostkantoor\\_\(Utrecht\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Hoofdpostkantoor_(Utrecht))  
<https://www.bibliotheekutrecht.nl/dam/bestanden/brochure-neude-1981.pdf>  
<https://www.trouw.nl/nieuws/het-laatste-postkantoor~b3c04797>  
<https://www.bibliotheekutrecht.nl/neude.html>  
<https://www.bibliotheekutrecht.nl/neude/neude-in-het-nieuws.html>  
 'Programmerende bibliotheek belangrijker dan bakstenen', *Bibliotheekblad*, nr. 3/4, 2019.



In de serie over trends in het boekenvak na bibliotheek en boekhandel is de beurt nu aan de CPNB, die jaarlijks, naast het organiseren van de Boekenweek, de Kinderboekenweek en Nederland Leest, de Top 100 publiceert: een lijst met de honderd meest verkochte en meest uitgeleende titels.

Het was het jaar van Lucinda Riley, zegt directeur **Eveline Aendekerk**, en dat kan een understatement genoemd worden. In de CPNB Top 100 van in 2019 uitgeleende boeken zijn zeven titels van Riley bij de bovenste vijftig te vinden, met name delen in de reeks *De zeven zussen*, die ook een ongekend verkoopsucces is. In literaire kringen wordt erop neergekeken, dat neemt niet weg dat de cyclus door een grote groep lezers omarmd wordt en daarmee het lezen bevordert. Eveline: 'Riley doet echt heel grondig research, dus je steekt er ook nog wat van op. De mensen die zij met haar boeken bereikt zouden ook wel eens de incidentele lezers kunnen zijn. Of de mensen die eigenlijk al heel lang niet meer lezen en dat nu zijn gaan doen. Op een verjaardag sprak ik de buurvrouw van mijn moeder en vroeg wat ze las. "Achtien februari staat in m'n agenda, dan komt deel zes!" zei ze. Wat ik heel interessant vind, die serie is groot geworden zonder gebruikelijke *free publicity* door interviews te geven, maar met slimme marketing. Zo zijn de boeken door de lezer ontdekt, en worden haar verhalen door de lezer gekoesterd en uitgedragen.'

Ook voor de jonge lezers zijn er titels die de lijst domineren. Bij de eerste dertig acht keer een deel van *De waanzinnige boomhut* en elf keer een deel van *Het leven van een loser*. En in de top 100 ook nog dertien keer *Dagboek van een muts*.

'We hebben voor de vijfde keer die top 100 van uitleningen bekendgemaakt, de eerste drie jaar stond op plaats een, twee, drie *Het leven van een loser*, vorig jaar achtereenvolgens *Boomhut*, *Boomhut*, *Loser*, en dit jaar voor het eerst een volwassenenboek in de top 3: *Boomhut*, *Boomhut*, *Zeven zussen*.'

#### *Dat duidt op een grote leestlust bij de jeugd.*

'In ieder geval voor die boeken. Kinderen in groep 3, 4, 5 en 6 hebben heel veel leesplezier. Dan kunnen ze zelf ook lezen. Vanaf groep 7, 8 begint daar een beetje kentering in te komen. Bij de bibliotheek is er qua uitlenen een grote focus op kinderboeken.'

#### *Wat valt je verder op bij bibliotheekuitleningen?*

'Wat je merkt, is dat actuele titels zo snel op zijn. Je moet, geloof ik, zes maanden wachten totdat *Grand Hotel Europa* er weer is. Als zulke boeken meer beschikbaar zouden zijn, denk ik dat ze veel hoger zouden

komen in de top 100 van uitleningen. Ik sprak iemand van een POI, die zei: waarom richt je als de nieuwe Koch verschenen is niet een hele etalage in rondom dat boek?'

#### *Kun je de ontleding terugzien in de verkoopcijfers?*

'Als je kijkt naar eind jaren tachtig, begin jaren negentig, toen kocht de Nederlander gemiddeld 1.8 boeken per jaar. We zitten nu op 2.4. De vraag is ook: hoeveel nieuwe titels

verschijnen er? Dat zijn er meer geworden. Dat speelt ook echt mee. Het zijn allemaal verschillende oorzaken en gevolgen. Ik vind het heel moeilijk om dat precies te duiden. Als je het positief *framet*, worden er in Nederland nog steeds veertig miljoen boeken verkocht. En als je kijkt wat er in streaming afgenomen wordt, aan luisterboeken en streaming abonnementsmodellen, dat is een forse stijging ten opzichte van het jaar ervoor. Dus de mensen lezen ook anders dan vroeger. Onze rol als CPNB is ervoor te zorgen dat mensen naar de boekhandel en de bibliotheek gaan. Maar hoe komen wij bij die doelgroep? Wij hebben geen

geld om allerlei media in te kopen, dus moeten wij marketingpartnerships gaan sluiten. Hebben, de grote community waar lezers elkaar inspireren, is daar een recent voorbeeld van. Maar misschien moeten we ook nog wel meer met commerciële merken samenwerken. Denk aan de NS reizigers-app: die is zeven miljoen keer gedownload, als je daar dingen mee kunt doen... We zijn nu ook met andere merken samenwerking aan het verkennen. Als we mee kunnen liften op hun bereik, zeker bij heel specifieke doelgroepen – dat is ook het idee van Kinderen voor kinderen, van *Kidsweek*... Het is voor ons cruciaal om met dat soort partners dingen samen te doen. Want zo kom je bij de doelgroep in de belevingswereld.'

TEKST: MARTIN DE JONG FOTO: CPNB



## ‘Als CPNB meer met commerciële merken samenwerken’



Eveline Aendekerk

# Opgroeien in de mediasamenleving

Jongeren groeien op in een wereld van informatieovervloed en continue afleiding.

De smartphone is een poort naar de wereld, die helpt om nieuwe dingen te ontdekken en contact met anderen te maken, maar ook om mee te leren in het klaslokaal.

De jeugd van nu is versmolten met sociale media: hun online en offline identiteiten vloeien vrijwel naadloos in elkaar over. We weten nog weinig over de invloed van deze ontwikkelingen op het opgroeien van de jeugd.

Evenmin weten we hoe we kinderen en jongeren kunnen toerusten op een leven volgens de standaarden van de 21ste eeuw.

Binnen Europa staat de Nederlandse jeugd bovenaan bij de internetgebruikers. In 2018 gebruikte 95 procent van de jongeren van 12 tot 25 jaar het internet dagelijks (CBS, 2019). Voor de jeugd van nu lopen de analoge en de digitale wereld in elkaar over. 'We are neither online nor offline, but onlife', zegt filosoof Luciano Floridi in *The Onlife Manifesto*. De piepjonge generatie alpha zal de inzet van geavanceerde technologie normaal gaan vinden. Deze kinderen groeien op met 'slim speelgoed' en een Internet of Toys. De inzet van immersieve technologieën, zoals virtual en augmented reality en spraaktechnologie, zal de interactie met de wereld om ons heen ingrijpend veranderen.

## Contacten

Dankzij internet is de jeugd sterk verbonden met elkaar en met de wereld. Tegelijkertijd lijden ze onder eenzaamheid en stress. Doordat veel van hun contacten digitaal verlopen, zijn ze eerder bang om dingen fout te doen of spontaan met iemand in gesprek te gaan. Ze zijn gewend om al hun reacties te 'editen' en zo hun acties te herzien. Door gesprekken uit de weg te gaan, leert de jeugd niet meer om te gaan met onenigheid en andere meningen. Internet maakt het gemakkelijker om gelijkgestemden te vinden en bestaande denkbeelden te bevestigen. Inlevingsvermogen en empathie zouden daardoor verminderen (Turkle, 2016).

## Sociale media

Jongeren zijn online. Ze weten dat er altijd een filter is waardoorheen ze kijken en gezien worden. Niettemin, of juist daardoor, hebben ze authenticiteit hoog in het vaandel staan en willen ze vooral 'zichzelf' zijn (Doorn et al., 2019). De meest gebruikte sociale media zijn WhatsApp, Snapchat en Instagram. Facebook is onder jongeren niet langer populair. Bij 14- tot 15-jarigen staan WhatsApp en Snapchat bovenaan qua gebruik, bij de iets jongere jeugd maakt TikTok een snelle groei door. TikTok is de eerste social media-app die niet beeld- maar videogebaseerd is. Gebruikers maken een filmpje van dertig seconden van zichzelf en delen dat (Multiscope, 2019). Meisjes gebruiken sociale media, met name WhatsApp en Instagram, intensiever dan jongens. Jongens kijken vaker en langer naar YouTube en communiceren meer via de games die ze online met elkaar spelen. Jongeren volgen vooral vrienden en klasgenoten, daarna bekende YouTubers en pas veel later, na favoriete artiesten en vrienden-van-vrienden, komen de Insta-influencers (Van Driel et al., 2019).

## Livestreaming

Veel jongeren zetten al vroeg stappen naar beginnend ondernemerschap: vloggen op YouTube, een winkel via Instagram, reclame maken voor merken. Ideeën doen ze bij elkaar op. Sommige bedrijven betalen deze influencers om hun producten te promoten. Livestreaming is populair bij jongeren. Ze maken gebruik van streaming platforms, zoals YouTube of Twitch. Deze livestreamingtrends zijn een



digitale tegenhanger van samen eten, ontspannen, bewegen, intimiteit en socializen. Alles draait om meedoen, meebelevén, met geluid, aanraking en gefluister (ASMR), smakken en eetgeluiden (mukbang), gejoel en beweging (e-sports) (Doorn, et al., 2019).

## Gameverslaving

Bijna alle jongeren gamen. Jongeren spelen vaker dan volwassenen multiplayergames, waarbij meerdere spelers tegelijk spelen, zoals Fortnite. Ze communiceren over hun games en gebruiken het in feite als een sociaal platform (Van Driel et al., 2019). Gamen is een sociale bezigheid geworden, maar verslaving ligt op de loer. Ontwikkelaars weten steeds beter hoe ze mensen zo lang mogelijk aan het gamen houden, door technieken toe te passen die afgekeken zijn van de gokindustrie. Grote, veelal Amerikaanse gamebedrijven hebben psychologen in dienst om spellen zo aantrekkelijk mogelijk te maken. Ze importeren technieken uit de gokwereld om zoveel mogelijk 'microtransacties' uit de zakken van spelers te schudden. Gameverslaving is een groeiend probleem dat niet altijd onderkend wordt (Braak et al., 2019).

## Miljoenenmarkt

De gamingindustrie is immens. Ook voor games bestaan inmiddels streamingdiensten, waar je voor een vast bedrag per maand toegang hebt tot allerlei spellen. Vooral mobiele games zijn een groeiende markt. Veel jongeren spelen via de smartphone. Uitgevers en ontwikkelaars zoeken vooral naar het vergroten van game gerelateerde inkomsten. Het echte verdienen aan een game begint als de gamer begint te spelen en zich laat verleiden tot het doen van aankopen. Het geld wordt vooral verdiend met de vele in-app aankopen: microtransacties zoals lootboxes - waarbij wat je koopt een verrassing is - om een extra uitrusting, content of een andere look voor een avatar te kopen (Jansen, 2018).

## Voor- en nadelen

Het gebruik van digitale media speelt een belangrijke rol bij het krijgen van zelfvertrouwen, sociale en emotionele steun en het onderhouden van vriendschappen. Kinderen vinden het veelal leuk om nieuwe dingen te leren en uit te proberen. Vaardigheden en ideeën doen ze op via het spelen en bouwen van games, het kijken naar instructiefilmpjes en het volgen van rolmodellen zoals vloggers of gamers. Online mediagebruik helpt de creativiteit te ontwikkelen, Engels te leren, of een passie verder te ontwikkelen als voorbereiding voor later (Geelen & Prins, 2016; Pijpers & De Haan, 2010). Maar risico's zijn er ook: overmatig veel schermtijd blijkt samen te hangen met een verhoogd risico op depressie, eenzaamheid, gevoelens van leegte, slaapproblemen, een negatief zelfbeeld, suïcidaliteit, verminderde sociale vaardigheden en afgenomen concentratie (Kennisset, 2017; Twenge, 2017). Toch blijken de positieve emoties en gevoelens lichtelijk de overhand te hebben (Van Driel et al., 2019).

## Privacy

Jongeren hechten meer aan hun privacy dan vaak wordt gedacht. Hoewel ze zich online weliswaar graag presenteren aan de buitenwereld via Instagram, Snapchat en TikTok, doen ze dit vooral aan een selecte groep vrienden en vrienden van vrienden. Bij het installeren van apps wordt bijvoorbeeld gevraagd of iemand toegang wil geven tot foto's of locatie. Hoe ouder en lager opgeleid de smartphonebezitter, hoe vaker hij blind toestemming geeft (CBS, 2019; Geelen & Prins, 2016).

## Wat betekent dat voor bibliotheken?

Jongeren associëren bibliotheken vooral met de uitleen van boeken. Met onder meer de Vakantiebieb, Luisterbieb en Lezenvoordelijst.nl. kunnen bibliotheken inspelen op het gemak van digitale media voor deze doelgroep. Verder is voor de jeugd van belang dat de dienstverlening van bibliotheken veelal gratis is en dat ze leeftijdgenoten kunnen ontmoeten op een neutrale plek. Studieruimtes zonder afleiding zijn belangrijk, evenals een plaats om even tot rust te komen.

De opkomst van fablabs en medialabs past bij de digitale mediasamenleving. Veel makerplaatsen zijn uitgerust met de nieuwste snufjes op technologisch vlak, zoals robots, lasermachines, 3D-printers en VR-brillen. De uitrusting van makerplaatsen varieert van opnamestudio's tot biotechlabs.

Jongeren zijn minder mediawijs dan ze zelf denken. Ze geven aan dat ze vooral sociale en creatieve vaardigheden willen leren, maar schieten tekort in het inschatten van de betrouwbaarheid van bronnen op internet, een vaardigheid die van belang is voor het herkennen van online nepnieuws. Verschillende onderzoeken laten zien dat de jeugd van verschillende leeftijden en schoolniveaus moeite heeft bij het opzoeken, beoordelen en gebruiken van informatie. In het onderwijs wordt weinig tijd besteed aan informatievaardigheden. Ouders geven niet altijd het goede voorbeeld (Boeke et al., 2017).

TEKST: MARIANNE HERMANS (KB) ILLUSTRATIE: INGIMAGE  
(voor de bronnen en links zie: [www.bibliotheekblad.nl](http://www.bibliotheekblad.nl).)

Het mediagedrag van Nederlanders verschuift van lineair kijken en luisteren naar het streamen van media via onder meer Netflix, Videoland, Spotify en SoundCloud. Hoewel de ontwikkelingen niet zo snel gaan als soms wordt gedacht, zijn verschuivingen duidelijk te zien bij jongere mensen en hoogopgeleiden (Bakker & Scholten 2019). Zij kijken en luisteren minder vaak naar vaste televisie- en radio-uitzendingen en lezen relatief vaak van een scherm. Jongeren gelden als voorlopers in mediagebruik. We kunnen hun mediagedrag zien als een illustratie van toekomstige ontwikkelingen. Op basis hiervan is het aannemelijk dat niet-lineair kijken, luisteren naar streamingdiensten en lezen van een scherm in populariteit gaan groeien (SCP, 2019).

Op [Bibliotheekinzicht.nl](http://Bibliotheekinzicht.nl) staan artikelen, cijfers en kennisdossiers die gaan over de staat van het stelsel en ontwikkelingen in verwante domeinen. Onlangs is het dossier Trends gepubliceerd. Daarin beschrijven we de invloed van technologische en maatschappelijke ontwikkelingen die voor bibliotheken relevant zijn. De trends gaan over sociale ongelijkheid, lezen, jeugd en media, de datasamenleving, arbeidsmarkt en leren, de publieke ruimte, burgerbetrokkenheid en publieksparticipatie. Lees meer op: [www.bibliotheekinzicht.nl/trends](http://www.bibliotheekinzicht.nl/trends).



# Schiedam: op naar de volgende 100 jaar

‘De bibliotheek van de toekomst is wat ons betreft ook hier en nu.’ In Schiedam werd de hele maand maart honderd jaar bibliotheekwerk gevierd.

Waar de Bibliotheek Amsterdam honderd dagen uittrok om het eeuwfeest te vieren, waren in Schiedam onder het motto *100 jaar open* de vele festiviteiten en evenementen rond het honderdjarig bestaan in de oprichtingsmaand maart samengebond. Zo waren er een kinderboekenfilmfestival, een familiedag, een kabouterspeurtocht, een schrijverscafé, een literair café met Annejet van der Zijl, een literaire kroegentocht (ofwel: *Schrijvers aan de Toog*), een *sing-along* rond liedjes van Annie M.G. Schmidt. En er werd een jubileumboek gepresenteerd, geschreven door Hans van der Sloot, editor van de Heeringa Stichting, dat de ongeveer vijfduizend betalende leden van boven de achttien cadeau kregen. Ook die onder de achttien konden (letterlijk en figuurlijk) een steentje bijdragen aan de viering: in de Korenbeurs was een bouwplaats ingericht waar het monumentale pand met 35.000 LEGO-stenen werd nagebouwd.

De geschiedenis van de Bibliotheek Schiedam gaat iets verder terug dan de oprichtingsdatum 3 maart 1920. Twee jaar voordien schonk ondernemer en gemeenteraadslid M.C.M. de Groot een pand aan de Lange Haven aan de gemeente, met als voorwaarde dat er een moderne openbare bibliotheek en leeszaal in zouden worden gehuisvest. (Totdat er in 1970 gefuseerd werd was er elders in de stad voor de katholieken een aparte bibliotheek.) De Lange Haven bleef tot 1997 (naast een aantal vestigingen in de wijken) de hoofdvestiging herbergen, in dat jaar werd verhuisd naar het Stadserf. In 2015 volgde een terugkeer naar de Lange Haven, waar de Korenbeurs betrokken werd, die de shortlist van de verkiezing van Beste Bibliotheek van Nederland haalde.

‘We hebben er sinds kort aan de achterkant een pandje bij’, zegt directeur Theo Schilthuisen. ‘Dat wordt omgebouwd tot een trainingscentrum, een instructieruimte. In de Korenbeurs is de toegankelijkheid een punt. We hebben gezegd: laten we het laagdrempeliger aanpakken.’

*De overgang naar de Korenbeurs betekende nogal wat.*

‘We zijn gegaan van 3000 vierkante meter Stadserf naar 1250 vierkante meter Korenbeurs en 300 vierkante meter kantoor. Dat was best wel een uitdaging. Wij stoelden dat op de nieuwe



Theo Schilthuisen: ‘Wij vieren nog altijd de geletterdheid’.

bibliotheekwet, de vijf kernfuncties, en bedachten dat het goed was om eerst te centraliseren, en daarna te decentraliseren. Het lezen, dat doen we vooral ook in de wijken, op de scholen organiseren. We hebben inmiddels op iedere bo-locatie de Bibliotheek *op school*, en ook nog een jeugdbibliotheek in Noord. De twee nieuwe kernfuncties, kennismaken met kunst en cultuur en het faciliteren en organiseren van ontmoeting en debat, daarvan dachten we: daar kunnen we in de Korenbeurs de nadruk op leggen. En dat is een ongelooflijk succes geworden. Bezoekersaantallen zijn verdubbeld, de stad is er ontzettend





*Pand aan de Lange Haven, tot 1997 de hoofdvestiging.*



*Stadserf, tot 2015 de hoofdvestiging.*





Korenbeurs, sinds 2015 de hoofdvestiging.

blij mee dat dit pand weer een bestemming heeft gekregen. Een uitdagend project, want het is hét rijksmonument van de stad en in haar soort uniek in Europa. Als je nu kijkt hoe het zich gezet heeft, in de afgelopen vijf jaar, dan kan ik alleen maar ontzettend tevreden zijn, de gemeente is dat ook. Schiedam is niet een gemiddelde stad. Er is veel laaggeletterdheid, we hebben het hoogste percentage van Nederland: tegen de twintig procent. De gemeente snapt dat, en stelt tot nu toe ook voldoende middelen beschikbaar voor de bestrijding daarvan. Daar ben ik heel blij mee. De stad snapt, in elk geval bestuurlijk gezien, dat wij alle vijf de kerntaken in de volle breedte kunnen en mogen uitdienen. Ik denk wel eens aan de term basisbibliotheek, daar word ik altijd een beetje droevig van. Daar heb ik het beeld bij van: basaal. Zoals de IKEA-boekenkasten en de flessenophaalhal van Albert Heijn. Daar moet ik niet aan denken. Maar helaas gaat het in de bibliotheekwereld toch meer en meer die kant op. Wij zijn geïnspireerd door Job Cohen, en zijn idee van de bibliotheek van de toekomst, die een sociaal-dynamische ontmoetingsplek moet zijn. Dat hebben we hier serieus neer kunnen zetten: de bibliotheek van de toekomst is wat ons betreft ook hier en nu.'

*Cultuur is van groot belang.*

'Er zijn mensen die in eerste instantie zeggen: Schiedam, daar wil je nog niet dood gevonden worden. Maar als je er eenmaal bent, en je ontdekt hoe rijk Schiedam is aan kunst en cultuur, vooral veel cultuur, dan slaan ze om. Als bibliotheek omarmen wij de laaggeletterdheid en vieren nog altijd de geletterdheid. Daarom zetten we ieder jaar een schrijver die banden met de stad heeft



in het zonnetje. Dat is begonnen met Bordewijk en vervolgens waren dat Reve, Piet Paaltjens, Haverschmidt, en vorig jaar Biesheuvel. Daar maken we een prachtig festival van, een week lang. We hebben daarbij een heel goede samenwerking met het Literair Gezelschap Schiedam. Wij stellen de ruimte ter beschikking, zij organiseren samen met ons de schrijversactiviteiten.'

*Honderd jaar bestaan betekent een maand lang feest.*

'Het programma begon op 3 maar en werd op 28 maart afgesloten met een bal. Daar was het in de Korenbeurs te klein voor, daarom deden we hier heel veel boek en verderop in de Grote- of Sint Janskerk het bal. Tijdens de officiële opening, op 3 maart, werd er in aanwezigheid van de burgemeester een prachtig jubileumboek gepresenteerd. Met daarin fantastische verhalen van schrijvers van nationale faam, zoals Maarten 't Hart en Abdelkader

Benali, en natuurlijk ook lokale schrijvers en lokale verhalen. Bij de titel zaten we een beetje te twifelen tussen het centrale thema *honderd jaar open, en een stad vol sterke verhalen*. Uiteindelijk werd dat laatste de subtitel. Giphart verluchtigde de opening van de feestmaand met een toespraak, en natuurlijk was stadsdichteres Yvette Neuschwanger erbij. We hebben ervoor gekozen om in maart veel aandacht te besteden aan de letteren, taal. Een leuk onderdeel was *Schrijvers aan de Toog*. We hebben veertien, vijftien lokale horecaondernemers in de stad

bereid gevonden om met ons mee te doen. Dus je kon in de kroeg voorgelezen worden door Nico Dijkshoorn, Ingmar Heytze, Vrouwkje Tuinman, Marcel van Roosmalen en anderen. En natuurlijk was er daarbij samenwerking met de boekhandels, die dan boeken verkochten. En dat is dan weer wat anders dan de saunabibliotheek.'

*Zijn er bij al die goede ontwikkelingen nog grote plannen of wensen?*

'Ik wil nog wel honderd jaar door. En tegelijkertijd moeten we de strijd aan om ervoor te zorgen dat het bibliotheekwerk op peil blijft. Maar we hebben een goede band met de gemeente. We hebben een vierjarige subsidie, voor de periode 2018-2021, en we gaan nu kijken of we het beleid kunnen vertalen naar een nieuwe opdracht van de gemeente, voor de jaren 2021-2025. Op die manier zorg je voor continuïteit en stabiliteit van de huiskamer van de stad.'

TEKST: MARTIN DE JONG FOTO'S BIBLIOTHEEK SCHIEDAM EN EIMER WIELDRAAIJER



# TOP 10

## van Fons Steggink

*Wat is jouw favoriete...*



### 1 ...bibliotheek? (Niet je eigen!)

'Dat is de Bibliotheek Eindhoven. Het is misschien wat chauvinistisch om mijn oude werkgever te noemen, maar dit is toch de plek waar ik me de afgelopen jaren heb kunnen ontwikkelen en ben gegroeid als mens én professional. Als ik aan deze periode terugdenk, komen de sleutelwoorden vertrouwen en vrijheid in me op. In mijn ogen zijn dat fundamenten die zorgen voor vernieuwing in een organisatie.'

### 2 ...boekhandel?

'Dat zijn er eigenlijk twee – beide in Eindhoven. Van Piere is voor mij een plek vol energie. Op hun programma staan maandelijks veel verschillende activiteiten. Echt een boekhandel van deze tijd. Daarbij wil ik ook de Boekenberg genoemd hebben: een walhalla voor de liefhebber van kinderboeken.'

### 3 ...museum?

'Het laatste museum dat ik heb bezocht is Nijntje in Utrecht, samen met mijn dochters van drie en vier jaar oud. Dat was erg gezellig. Maar het museum dat me het meest is bijgebleven, is misschien wel het museum waar ik zelf als kind naartoe ging: het Oorlogsmuseum in Overloon.'

### 4 ...film?

'Into the Wild uit 2007 sprak me erg aan – mede door de prachtige muziek van Eddie Vedder, maar bovenal de verhaallijn

waarbij een jongen zijn rugzak pakt en de wildernis intrekt. Een film over vrijheid en onafhankelijkheid.'

### 5 ...muziek?

'Ik heb het zojuist al een beetje verklapt, maar Eddie Vedder is een muzikant die ik erg kan waarderen. Maar ik heb een brede smaak – van Oscar and the Wolf tot Richard Bona en van The Dead South tot Fatoumata Diawara.'

### 6 ...cabaret, toneel of theater?

'Dan gaat mijn voorkeur uit naar cabaret. In humor zit zoveel kracht. Theo Maassen komt natuurlijk uit Eindhoven en heeft daardoor een streepje voor. Daarnaast waardeer ik zijn kritische kijk op onze maatschappij.'

### 7 ...krant?

'nrc.next vond ik als student erg prettig om te lezen. Nu volg ik eigenlijk alles digitaal. Dat is vaak vluchtig leeswerk; voor meer diepgang lees ik *De Correspondent*.'

### 8 ...tijdschrift?

'Tijdens mijn studie heb ik een semester gestudeerd aan de universiteit in Oklahoma. Daar nam ik deel aan een vak over debatteren, dat volledig gericht was op het tijdschrift *The Economist*. Dat leverde vele interessante gesprekken op. Op dit moment lees ik in de wachtkamer van de tandarts wel eens het tijdschrift *De*

*smaak van Italië*, over mijn favoriete vakantieland.'

### 9 ...boek (vakliteratuur)?

'Veel boeken die ik lees zijn momenteel voor mijn opleiding bij Phoenix in Utrecht. *De maskermaker* van Wibe Veenbaas, Joke Goudswaard en Henne Arnolt Verschuren is voor mij erg waardevol, omdat het zo veelomvattend is. Het boek gaat over systemisch werk in combinatie met lichaamswerk en richt zich op de karakterstructuren en maskers die ingezet worden om een pijn/kwetsing te beschermen. Zo'n strategie heeft vaak veel invloed op iemands gedrag en kan ook blokkerend werken. Maar er zijn nog zoveel andere non-fictieboeken die ik heb gelezen en die ik de moeite meer dan waard vind. Moeilijk kiezen dus.'

### 10 ...boek (fictie)?

'Het is alweer een tijdje geleden dat ik een fictieboek heb gelezen, want op dit moment lees ik alleen maar non-fictie, maar destijds vond ik *De ontdekking van de hemel* van Harry Mulisch erg mooi. Met name de filosofische kant van het verhaal spreekt mij aan.'

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL

FOTO: PRIVÉ-COLLECTIE FONTS STEGGINK

Fons Steggink is sinds februari van dit jaar directeur-bestuurder van BiblioNu (Venray, Horst).



# Ken je inwoner: ontdekkingsreis in Noordoostpolder

In de Noordoostpolder heeft het project *Ken je inwoner* geleid tot meer activiteiten voor ouderen en intensieve samenwerking tussen de diverse participerende organisaties, zo vertellen betrokkenen.



**Annette Evertsz:** 'Nog sterker met de participerende inwoner aan de gang'

Als uitvloeisel van een Mosaic-onderzoek van FlevoMeer Bibliotheek ontstond het project *Ken je inwoner*, dat ertoe geleid heeft dat er voor ouderen in het werkgebied meer activiteiten georganiseerd worden, ook activiteiten waarover de ouderen zelf meedenken. En waaraan naast de bibliotheek diverse partners deelnemen, zoals de gemeente Noordoostpolder, zorggroep Oude en Nieuwe Land, Cultuurbedrijf, Carrefour Welzijnsgroep en woningcorporatie Mercatus.

'We gaan van klassieke bibliotheek naar brede bieb, en Mosaic-onderzoeken zijn heel belangrijk voor ons', zegt beleidsmedewerker FlevoMeer Bibliotheek **Annette Evertsz**. 'Die geven aan wie er in ons gebied wonen, wie er in de bibliotheek komen – en wie er niet komen. Dat is ook interessant. Want we namen aan dat minder welvarende ouderen bij ons in de bibliotheek kwamen, en die aanname werd weerlegd.'

*Aansluitend aan het onderzoek werden er Ronde Tafelgesprekken belegd.*

'Dat was een spannende reis. We deden dat met alle organisaties waarmee we samenwerken binnen *Ken je inwoner*. Dat is op zich al uniek, want het is een heel breed spectrum waarin we heel praktisch met elkaar aan de slag gaan. We besloten in de krant een oproep te doen, en niet ons eigen netwerk in te zetten, omdat we het echt vanuit de inwoners wilden laten komen. Per organisatie zijn social media ingezet, dat verspreidde zich als een olievlek, en twaalf mensen die we niet kenden meldden zich aan. We hebben hen gevraagd: wat betekent onze organisatie voor jou? Wat is de behoefte van de inwoner om een zo gelukkig mogelijk leven te leiden, nu en in de toekomst? Dat heeft vier thema's opgeleverd: mobiliteit; wonen;



zingeving; ontmoeting en eenzaamheid. Die thema's hebben we gekoppeld aan werkgroepen. De bereidheid tot participatie was erg groot.

Een van de onderwerpen was ontmoeting en eenzaamheid, en wat voor ons een *eyeopener* was: eenzaamheid ervaart men vooral tijdens de zomerperiode. Wat doen wij als bibliotheek en als organisaties? Wij stoppen de programmering in mei/juni en gaan in september weer verder. We moeten dus doorprogrammeren. We konden een *quick win* maken door vanuit een paar organisaties mensen meteen te bedienen. Dat varieerde van een museumbezoek op Schokland tot een koffiebijeenkomst in de bibliotheek, van een creatieve workshop, tot bezoeken aan verzorgingshuizen en het gemeentehuis. Daar deden gemiddeld tien tot vijftien mensen aan mee, dat was echt super.'

#### *Heeft het ook nieuwe mensen in de bibliotheek gebracht?*

'Ja, en dat was wel heel bijzonder, moet ik zeggen. Er was een mevrouw, die zat er een beetje verloren bij, en die zei: "Ik weet niet of ik hier, gezien de vraag, wel helemaal pas. Maar omdat ik benieuwd ben, ben ik toch gekomen. Ik zal dus niet al te veel zeggen, maar ik wil wel graag meeluisteren." Nou, geweldig. Aan het eind zei ze dat ze het heel interessant gevonden had. Toen ik vroeg of ik haar e-mailadres kon noteren, zei ze dat ze geen e-mail had. We hebben haar ingeschreven voor Klik & Tik, en ze is nu een actief bezoeker van de bibliotheek en leert digitaal vaardig te worden. Een van onze kernwaarden is dat wij bijdragen aan de zelfverzekerdheid van mensen, en zoiets is dan de kroon op je werk. We hebben iedereen gevraagd of we hen voor acties mogen benaderen. De meesten vonden dat prima, die gaan we heel selectief van informatie voorzien over activiteiten die bij hen passen. Daar hebben we inmiddels een database voor. We gaan samen met de mensen die hebben aangegeven de volgende keer ook te willen meedoen aan een activiteit een programma maken. Dan gaan ze het zelf organiseren, en zijn wij de hulp biedende organisatie. Nog weer een stapje verder.'

#### *Het ging in Emmeloord om ouderen, hoe is dat elders in het werkgebied?*

'Per bibliotheek zijn focusgroepen gekozen. In Zeewolde kinderen in de basisschoollleeftijd. Daar is net een Kidspanel opgericht en zijn ze met kinderen de behoeften aan het ophalen: wat hebben jullie nodig? Dan gaat het niet om wat je nodig hebt in de bibliotheek, maar wat je in het algemeen nodig hebt om je leven op een gelukkiger manier te kunnen leiden. Als bibliotheek heb je heel sterk een signaleringsfunctie. Je kunt heel mooi van elkaar leren. Als je bij de ene bibliotheek een programma hebt gemaakt kan dat elders overgenomen worden, maar altijd aangepast aan de lokale situatie. Ik vind kopiëren/plakken niet zo sterk, maar je kunt wel gebruikmaken van elkaars kennis. We zijn aan het doorontwikkelen, en we willen nog sterker met de participerende inwoner aan de gang. Daar hopen we een verdiepingsslag mee te kunnen maken.'

## Gemeente

**Radboud Hafkamp** is beleidsadviseur van de gemeente Noordoostpolder, en was voorheen gedurende een aantal jaren voorzitter van de Raad van Toezicht van de Bibliotheek Kampen.

'Ik heb bij de gemeente een andere rol, maar het helpt wel als je inhoudelijk wat meer weet van het bibliotheekwerk. Toen ik hier kwam had men nogal een beeld van een grijze, stoffige organisatie die oude boeken uitleent: een boekenschuiforganisatie. Dat is heel snel veranderd. Zowel college als gemeenteraad ziet de bibliotheek als een belangrijke voorziening, die heel goed inspeelt op de toekomst. Met goede connecties



## Radboud Hafkamp: 'Bibliotheek speelt goed in op de toekomst'

met het onderwijs, via de Bibliotheek *op school* en dergelijke. Tevens is de bibliotheek een voorloper, ook een beetje uit urgentie, denk ik, als het gaat om het zoeken van samenwerkingsverbanden. Doen we het wel goed en hebben we wel aansluiting? En zo is eigenlijk *Ken je inwoner* ontstaan. Dat begon vanuit de bibliotheek, zij hebben via Mosaic een klantenscan gedaan waar heel mooi een beeld uit kwam van hoe de populatie van de Noordoostpolder eruitziet. Zij hebben dat in eerste instantie gepresenteerd aan mijn beleidsafdeling, omdat we natuurlijk ook vanuit de gemeente dat soort statistische gegevens hebben. We hebben dat naast elkaar gelegd, en afgestemd met onze eigen statisticus.

Er waren bepaalde klantsegmenten die de bibliotheek nog slecht bereikt, maar die wel een belangrijke doelgroep zijn, waaronder ouderen, senioren. De bibliotheek is dat gaan vergelijken met onze welzijnsinstelling en ons Cultuurbedrijf Noordoostpolder. Dat is verzelfstandigd, en daarin zitten het theater als centrum voor kunsteducatie en een museumfunctie: een grote uitvoerder van ons cultuurbeleid. Die hebben hun klantprofielen in kaart gebracht en onderling met elkaar vergeleken. Eigenlijk is dat de voorloper geweest van wat uiteindelijk het project *Ken je inwoner* werd, omdat al die instellingen elkaar hebben gevonden. Het is echt een initiatief van de bibliotheek zelf geweest. Hoe gaan we kijken naar onze inwoners, waar doen we dingen dubbel, waar kunnen we dingen samen doen, waar zitten hiaten? En ik ben daar vanuit de gemeente altijd bij betrokken geweest, als partner. Maar het is niet een project van de gemeente.'

#### *Speelt vergrijzing hier?*

'Die neemt landelijk toe, en hier ook. Wat hier extra speelt, is dat de Noordoostpolder destijds is bedacht vanuit het idee: je hebt Emmeloord als centrale kern en daaromheen tien dorpen. En in elk dorp van elke denominatie drie scholen en drie kerken: hervormd, katholiek en protestants. In al die kleine kernen waren heel veel voorzieningen, maar dat kunnen we door de krimp niet meer in stand houden. Dus wat doe je met leegstaande scholen en kerken? Plus dat de mobiliteit in de dorpen een belangrijk item is. Omdat wij geen treinverbinding hebben, is men heel erg afhankelijk van eigen vervoer, busverbindingen en dergelijke.'

#### *Is dat een zaak van gemeente of ook provincie?*

'Het zijn taken van Provincie (busvervoer), en Rijk. De gemeenten stemmen dit wel af met beide. Maar de gemeente gaat over

mobilititeit qua WMO-voorzieningen. Inmiddels worden die steeds minder vergoed vanuit de WMO, vanwege oplopende kosten. Maar toegankelijkheid en verkeer en vervoer zijn gemeentelijke taken, net als gehandicaptenvervoer.'

*Van de uitjes die georganiseerd werden was dat naar het gemeentehuis hier in Emmeloord het populairst.*

'Op korte termijn konden we niet met de organisaties een grote activiteit plannen, maar wel een soort koffieochtend organiseren. We konden vragen horen en beantwoorden en tegelijkertijd was het een soort kennismaking. De mensen zijn hier op het gemeentehuis begonnen in de kantine. De wethouder heeft hen welkom geheten en gevraagd wat er leeft, wat hun vragen zijn. Ze hebben een kijkje genomen in de raadszaal, en het gemeentehuis ook vanbinnen gezien: de kantoren van de ambtenaren die je normaal gesproken niet te zien krijgt. Los van individuele of persoonlijke vragen, was men nieuwsgierig naar hoe het er hier aan toe gaat.'

## Vrijwilliger

Voordat de FevoMeer Bibliotheek gevormd werd, was **Jenneke Bok** bestuurder van de Bibliotheek Urk, en betrokken bij de fusie. Ze is er nog steeds vrijwilliger. 'We zagen de overgang naar de digitale wereld, naar een andere rol voor de bibliotheek. Die is niet alleen maar een gebouw waar boeken te halen zijn, maar krijgt ook maatschappelijk een steeds bredere rol. Ik vind dat ze dat hier goed oppakken, die initiërende rol maar ook die



**Jenneke Bok:**  
*'Bibliotheek meewerkend, meedenkend en meekijkend'*

faciliterende rol, en soms als verbinder tussen partijen optreden. Dat hebben we in dit project ook heel erg gemerkt. Dat de energie van verschillende maatschappelijke instellingen nu bij elkaar is gekomen, ik denk dat de bibliotheek daar een heel goede rol in laat zien.'

Jenneke is adviseur ontwikkeling en subsidies bij zorggroep Oude en Nieuwe Land, met als werkgebied Urk en Steenwijkerland (het oude land) en de Noordoostpolder (het nieuwe land): een grote organisatie met 1800 medewerkers en 800 vrijwilligers, enkele kleinschalige woon-zorgcentra, maar ook grote, zoals Hof van Smeden in Emmeloord, waar we elkaar spreken.

'Als mensen hier binnenkomen hebben ze meteen al een stuk behandeling nodig en is de mobiliteit, niet altijd maar vaak, toch wel slecht. Of hun cognitieve functies maken dat ze moeilijk nog alleen op pad kunnen. Een woon-zorgcentrum heeft ook een buurtfunctie, een ontmoetingsfunctie. Beneden zit er altijd volk en er gebeurt van alles. Verenigingen hebben hier



hun activiteiten. Het is niet meer alleen het geijkte patroon van bingo spelen, dat zie je veranderen. Laatst was er bio-energetische dans. Mensen waren heel erg enthousiast, ze kwamen er heel relaxt en ontspannen weg. We dachten: dat mogen we vaker doen. Je probeert aan te sluiten bij de behoeftes van de mensen. Als er leesgroepjes ontstaan, kan dat vanuit een idee van een vrijwilliger zijn, maar we hopen het met name vanuit de behoefte van de bewoners te halen, en dat er dan mensen bij aansluiten. Dat kan in samenwerking zijn met de bibliotheek, maar ook met de welzijnsorganisatie. We merken daarbij dat de bibliotheek heel erg meewerkend, meedenkend en meekijkend is, en aansluit bij die behoeftes.'

*Toen kwam Ken je inwoner, met de Ronde Tafelgesprekken.*

'Ik was een van de gespreksleiders. Want als het om ouderen gaat, dan is zorggroep Oude en Nieuwe Land dé partner om erbij aanwezig te zijn. We wilden ook met onze toekomstige doelgroep ouderen in gesprek gaan, en hebben vanuit elk maatschappelijk veld gekeken: wat zijn de vragen die je hebt, en waar wil je graag meer inzicht in krijgen? Daar is een aantal elementen uit gekomen, waarbij mobiliteit heel belangrijk is: we missen in de Noordoostpolder een trein. En de zomereenzaamheid kwam heel erg naar voren: de kinderen gaan dan op vakantie. Mensen willen dienstbaar zijn, merkten we en we zien, dat had ik eerder ook al voor onze organisatie uit onderzoeken gezien, dat de diversiteit toeneemt. Het stereotiepe beeld van ouderen begint, zeker met de groep babyboomers die eraan komt, heel erg uiteen te lopen. De differentiatie bij jongeren zien we nu ook steeds meer bij de laatste generatie senioren. En dan is het zaak om meer cultuur gerichte zaken of wat meer past bij de behoefte van mensen, binnen de muren krijgen.'

*Krijgt het project een vervolg?*

'Ik heb onlangs een stukje subsidie gekregen. Niet heel veel, maar het helpt wel. Het maakt het bijvoorbeeld mogelijk om de lunch te betalen voor de mensen die naar een bijeenkomst komen. Zoals het nu gaat, vind ik het heel positief lopen. Ik verwacht ook dat het doorgaat. Ik vind het een prachtig project, ik ben er heel blij mee. De onderlinge verstandhouding is positief. Het loopt vanuit de verschillende deelnemende partijen voorspoedig. En ik merk, doordat we niet heel groot zijn, we zijn





met een stuk of zes, zeven partijen, dat we slagvaardig zijn. Ik ben er een beetje beducht voor als je heel veel meer zou worden: dan merk je dat de rugleuning dichterbij komt in plaats van dat je het actief met de ellebogen op tafel vast kunt houden.'

## Ouderenbond

**Trijnie Bakker** is bestuurssecretaris van ouderenbond PCOB. 'In de zomer is het stil voor de ouderen', zegt ze. 'De kinderen zijn dan op vakantie. Vereenzaming is wel een probleem in onze samenleving.'

*In Hof van Smeden worden computercursussen gegeven. Als mensen met een computer overweg leren gaan kan dat de vereenzaming tegengaan.*

'Zeker. Maar hoewel het steeds beter gaat, zitten we nog wel met een groep mensen die nog niet digitaal vaardig zijn. En als ze eenmaal gaan dementeren, leren ze het ook niet meer aan. Dan mag je blij zijn als je die



**Trijnie Bakker:**  
*'Vereenzaming is een probleem'*

mensen in de oude routine kunt laten. De groep dementerenden wordt nog steeds groter, dat lees en hoor je in de landelijke media. Men spreekt van een op de vijf.'

*Je hebt meegedaan aan de Ronde Tafelgesprekken.*

'Ik ben mijn licht gaan opsteken, en we hebben met een groep bij elkaar gezeten. We proberen als PCOB wel wat te organiseren, maar daar ben je als één bond een beetje te klein voor. We hebben al eens een wandeltocht georganiseerd en een fietstocht, maar er was niet zoveel belangstelling.

Vorig jaar is er in de zomermaanden op de woensdagen een activiteit georganiseerd door de Gemeente Noordoostpolder, Carrefour, de FlevoMeer bibliotheek, het Cultuurbedrijf en Zorggroep Oude en Nieuwe Land. Ik ben erg enthousiast over wat ze georganiseerd hebben, en ik zou het ook fijn vinden als ze dat voortzetten.'

*Ook vanuit de PCOB?*

'Jazeker, wij zullen in onze nieuwsbrief de zomeractiviteiten publiceren en onze leden daarop attenderen. Vorig jaar hebben er nog niet veel van onze leden deelgenomen aan de activiteiten. Mede door het ontbreken van de informatie in onze nieuwsbrief. De leeftijd van onze leden maakt het ontwikkelen van dergelijke activiteiten lastig en daarom is het fijn dat de initiatieven door anderen worden opgepakt en dat samenwerking met de ouderenbonden plaatsvindt. Ook is het belangrijk dat de activiteiten geregeld opgenomen worden in de krant(en), als herinnering, want het wordt nogal eens vergeten. *O, was het toen?* wordt er dan gezegd.'

*Voor ouderen kan bij activiteiten mobiliteit een probleem zijn. Hoe los je dat op?*

'Als wij iets organiseren, zeggen we: als je geen vervoer hebt, bel dan een van de bestuursleden. Maar misschien moeten we dat nadrukkelijker onder de aandacht brengen. Dat gebeurt onder meer ook met de kerstviering en met de nieuwjaarsreceptie, de laatste houden we samen met de twee andere plaatselijke ouderenbonden. Overigens hebben mensen met een chronisch mobiliteitsprobleem over het algemeen een pasje voor de regiotaxi.'

*Er was een uitje naar museum Schokland georganiseerd. Hoe was dat?*

'Dat was bijzonder mooi en erg geslaagd. En het was heerlijk weer. Ik ben zelf op de fiets gegaan, zo'n tien kilometer. Er is vanaf Emmeloord een prachtig schelpenpaadje naar Schokland toe. Als je daar fietst of wandelt voel je je verbonden met de (schaarse) historie van de polder.'

*Zelf een band met de bibliotheek?*

'Ik vind het heel belangrijk dat die er is – het is meer dan alleen een bibliotheek. Ik ben al lang lid, maar ik zit in zoveel vrijwilligerswerk en heb daarvoor zoveel lectuur te lezen, dat ik hier niet binnenkom om boeken te zoeken. Maar voor de hele gemeenschap is een bibliotheek zó belangrijk. Je ziet het nu ook: mensen zitten daar aan de tafel, het is ook de ontmoetingsplek, het kan de vereenzaming tegengaan. Plus dat je aan de intellectbehoefte tegemoet kunt komen. Je hebt zo'n variatie aan informatie. Het is een prachtige plek, en echt een thuis, ik denk voor heel veel mensen. We hebben een vrouwen centrum: wat zou het mooi zijn als die hier ook ondergebracht werd. Het scheelt in verwarming, mensen ontmoeten elkaar, ze kunnen gebruikmaken van de boeken, ze kunnen gebruikmaken van audio, van de computer. Kom er gewoon gezellig bij... Je vermengt je ook sneller met de autochtoon en de allochtoon. Dat wil ik wel graag meegeven als een advies.'

TEKST: MARTIN DE JONG FOTO'S: MARTIN DE JONG EN FLEVOMEER BIBLIOTHEEK

# Eindelijk een boek over de oorlog voor basisscholieren

Als iemand gaten in het boekenaanbod kan aantreffen, is het wel een collectiespecialist. **Maaike Landman** van Probiblio spande zich in om zo'n gat te vullen. Dankzij haar maakte het educatief bureau Patsboem! een rijk geïllustreerd boek over de Tweede Wereldoorlog voor kinderen vanaf 10 jaar.

Het is zo'n informatief jeugdboek waarvan volwassenen een hoop kunnen opsteken – óók als ze denken al het nodige van het onderwerp te weten. *Toen het oorlog was* behandelt alle denkbare aspecten van de Tweede Wereldoorlog: van een opsomming van de hoofdrolspelers tot een uitleg van de relevante symbolen; van een korte tijdlijn tot een schets van onze tradities om te herdenken. Het is een overzichtelijk, helder geschreven, rijk geïllustreerd en aantrekkelijk vormgegeven boek. En alles aangevuld met ervaringsverhalen.

'Ik was zó blij toen ik het kreeg opgestuurd dat ik drie dagen heb lopen stuiteren', zegt Maaike Landman dan ook, collectiespecialist jeugdboeken van Probiblio. 'Meteen toen ik de envelop opendeed, dacht ik: wauw! Het is geen boek om achter elkaar door te lezen. Je bladert erin, je pikt er wat uit, je legt het weer weg. Maar het is zo prachtig geïllustreerd, door de tekeningen van Irene Goede en de keuze van de foto's, en de informatie is zo goed leesbaar, dat je het steeds opnieuw oppakt. Dat hoor ik ook van de mensen om mij heen.'

## Lacune

Dat Landman zo verheugd is, is niet voor niets. Zij legde de kiem voor een non-fictieboek over de Tweede Wereldoorlog als *Toen het oorlog was*. Omdat zij BoekToer-collecties voor basisscholen in Noord- en Zuid-Holland heeft samengesteld, viel haar al langer een belangrijke lacune op. 'De pakketten over de Tweede Wereldoorlog bevatten een aantal mooie leesboeken, maar informatieve boeken waren er nauwelijks. Heel suf eigenlijk. Het is een onderwerp dat ieder jaar terugkomt en dat behandeld moet blijven worden. Een onderwerp ook waar kinderen graag werkstukken of spreekbeurten over maken. En dan is er bijna niets!'

Voor alle duidelijkheid: er bestaan wel degelijk informatieve boeken over de oorlog. Maar meestal een oudere doelgroep dan 10-12 jaar. 'Je hebt bijvoorbeeld de Ooggetuigenserie, een deel uit de serie *Vet Oud!* of kleine Juniorboekjes. Prachtige boeken, maar de informatie is gericht op 12- tot 15-jarigen en daarom te moeilijk voor de basisschool. De Ooggetuigenserie is bovendien flink verouderd en oorspronkelijk uitgegeven door een Engelse uitgeverij, waardoor de informatie vanuit de Engelse situatie wordt beschreven. Toch heel anders dan de Nederlandse situatie.'

## Busreis

Drie jaar geleden besloot Landman zelf het initiatief te nemen. Ze sprak tijdens een busreis van Rogues naar de Frankfurter Buchmesse met Frans Meijer, oud-directeur van de Bibliotheek Rotterdam. Door *Groeten van Leo*, het boek dat Martine Letterie in 2013 over zijn in de oorlog vermoorde halfbroertje had gepubliceerd, kwamen ze over het gebrek aan geschikte jeugdboeken te spreken. Meijer stimuleerde haar daarop om er werk van te maken. Als ze eenmaal de juiste uitgever enthousiast had gemaakt, zou dat boek er heus wel komen.

'Ik wist een ding zeker: ik ging het niet zelf schrijven. Ik zit middenin de kinderboeken, toch heb ik geen enkele illusie dat ik het beter kan dan al die fantastische schrijvers. Maar een uitgeverij vinden bleek een werk van lange adem. Ik ben niet zo thuis in die wereld. En als ik dan toch een gesprek had bij een organisatie of instelling, zei men bijvoorbeeld: goed idee, maar er is toch dat *Vet Oud!*-boek? En dan liep het spoor dood. Tot ik via via in contact kwam met Gottmer. Die uitgeverij was heel enthousiast.'

## Collectief

De schrijver werd uiteindelijk een collectief: Annemiek de Groot, Roos Jans, Juul Lelieveld en Liesbeth Rosendaal van Patsboem! – een bureau van zes medewerkers dat educatief materiaal maakt voor onder andere uitgeverijen, musea, instellingen en bibliotheken. Patsboem! denkt mee over concepten en werkt dat vervolgens uit tot lesmethodes, workshops, lesbrieven, tentoonstellingen, scheurkalenders, wat dan ook. Voor de OBA maakte het bedrijf een 'mediawijsheid tablettour', waarmee kinderen de bibliotheek kunnen ontdekken.

'Hoewel het nooit zo is bedoeld, is geschiedenis ons specialisme geworden', vertelt Rosendaal. 'Drie van ons zijn historicus. Een van onze grootste opdrachtgevers is het Nationaal Comité 4 en 5 mei. Wij maken voor hen al vijf jaar ieder jaar het *Denkboek* voor kinderen: een boek vol verhalen over het herdenken van de oorlog en het vieren van de vrijheid, bedoeld om hen aan het denken te zetten. Daarom kwam Gottmer bij ons uit.'

## Juiste toon

Bijna iedereen die *Toen het oorlog was* in handen krijgt of erover hoort, is verbaasd. Bestond zo'n boek echt niet? Ook bij Patsboem! krabden ze





Juul Lelieveld, Roos Jans, Annemiek de Groot en Liesbeth Rosendaal (v.l.n.r.).

zich achter de oren: wáárom hebben we dit niet eerder opgepakt? 'Wij zitten zo in het onderwerp', zegt Rosendaal. 'We hebben voor kinderen veel over de oorlog geschreven. En toch kwamen we niet op het idee.' Pas nu het boek is geschreven en verschenen, is het duidelijk geworden: het is nogal een complexe opdracht. 'Dit was een van onze moeilijkste projecten.'

Waarom? 'Probeer maar eens te omschrijven wat voor boek het is', vervolgt Rosendaal. 'Zelfs de uitgever had er moeite mee de juiste woorden te vinden voor de opdracht die ze ons gaven. "Een leuk boek over de oorlog", dat kan je niet zeggen. "Een luchtig boek over de oorlog" evenmin. Maar zo iets moest het wel worden: een boek dat duidelijk en correct is, zonder iets te bagatelliseren, maar dat ook niet te zwaar is, zodat je het toch wilt lezen. Dat betekent dat je heel goed moet zoeken naar de juiste toon.'

En: goed weten wat je kinderen wel en niet voorschotelt. 'Het uitgangspunt was steeds: wat moet je weten?, en: wat hoort een kind om zich heen?', zegt Jans. We moesten daarom wel uitleggen wat de Holocaust is, een heel belangrijk onderdeel van de oorlog. Alleen: zonder stapels lijken te laten zien. Kinderen hoeven er geen nachtmerries van te krijgen. En we maakten juist een hoofdstuk over dieren. Dat is niet het belangrijkste onderdeel van de oorlog, maar via dieren kun je goed duidelijk maken hoe groot de impact van de oorlog is geweest, zonder het meteen gruwelijk te maken.'

### Tien thema's

De structuur van het boek was even belangrijk, leggen Rosendaal en Jans uit. 'Het is zo'n groot onderwerp. Waar begin je?', vertelt de laatste. 'En niet ieder kind vindt elk onderwerp even boeiend. De een vindt techniek heel interessant, de ander juist niet. Zo kwamen we al snel uit op een boek om in te bladeren. En dan niet: hier heb je 500 lemma's, veel plezier ermee. Dan verzuip je erin. We hebben ze zo geordend dat

we én de chronologie vasthielden én onderwerpen konden groeperen rond uiteindelijk tien thema's.'

De lemma's zijn verrijkt met kaders 'om over na te denken'. Zo werd het geen puur informatief boek. 'Het is bij ons ingebakken om er een educatieve draai aan te geven. Daarom zijn er ook lesbrieven', zegt Rosendaal. 'Die kaders zijn daarnaast een plek om grijze gebieden te kunnen laten zien. De tijd is voorbij dat we zwart-wit over de oorlog denken, we kunnen tegenwoordig kritisch zijn op de gebeurtenissen van destijds. Was het bijvoorbeeld wel echt nodig om een bom op Hiroshima te gooien? Kinderen stellen zich misschien dezelfde vragen.'

### Goed begin

Met *Toen het oorlog was* is er nu een mooie aanvulling voor educatieve themacollecties voor scholen of presentaties in bibliotheken ter gelegenheid van 75 jaar bevrijding – al is het ten tijde van schrijven onduidelijk of de coronacrisis dat wel mogelijk maakt. 'Bibliotheken hebben het goed aangeschaft', zegt Landman. 'Dat is een goed begin. Ik heb alleen nog geen initiatieven gehoord om er ook iets mee te doen. Misschien komt dat nog. En ik zit in de commissie Tiplijst Makkelijk Lezen. Daar komt het boek op.' Maar het sloeg zeker niet alleen aan bij bibliothecarissen. De eerste druk van het in november verschenen boek is op: 4000 exemplaren. De tweede druk verscheen medio maart. 'Vooral leerkrachten stonden hierom te trappelen, merken we. We krijgen heel veel reacties van hen. Dat ze zelf lesmateriaal erbij maken of nu bijvoorbeeld bij vragen van kinderen kunnen verwijzen naar het boek. En we lezen ook heel graag recensies van kinderen zelf. Heel mooi, zelfs wanneer ze zeggen dat ze er niets aan vonden omdat ze de oorlog als onderwerp saai vinden.'

TEKST: MAARTEN DESSING FOTO: PATSBOEM!

# Metamorfose in Manhattan







Na Neude Utrecht en Deichman Oslo zal ook de vernieuwde Mid-Manhattan Library in New York op de voorgenomen datum (17 mei) ongetwijfeld niet opengaan voor het publiek, maar dat neemt niet weg dat de door Mecanoo en Beyer Blinder Belle Architects onder handen genomen bibliotheek een ware metamorfose ondergaan heeft. Tony Marx, president van New York Public Library (NYPL), daarover: 'Onze stadgenoten krijgen de bibliotheek die ze verdienen. Nog meer dan voorheen zal deze bibliotheek het leven van mensen veranderen, door middel van programma's, cursussen, activiteiten, evenementen, et cetera. We hebben de ambitie om de verschillende gemeenschappen in New York te versterken en een bijdrage te leveren aan het welzijn in deze bruisende metropool.'

Mid-Manhattan Library aan Fifth Avenue, schuin tegenover de Stephen A. Schwarzman Building met de wereldberoemde leeuwen Patience en Fortitude, was met 1,7 miljoen bezoekers en 2 miljoen uitleningen per jaar al het drukst bezochte filiaal van NYPL, en zal die koppositie na de *state-of-the-art* transformatie ongetwijfeld uitbouwen. Het team van Mecanoo, onder aanvoering van Francine Houben, en Beyer Blinder Belle werkte een jaar aan het analyseren van alle data en gebruikscijfers, het interpreteren van gesprekken met medewerkers, publiek en *stakeholders*, voordat het gebouw compleet op de schop ging. De gerenoveerde bibliotheekvestiging beschikt na de grootschalige opknappbeurt onder andere over een meerdere verdiepingen beslaande muur van boekenrekken (de Long Room), een centrum voor werkzoekenden, een adviesbureau voor ondernemers, een kinder- en jeugdbibliotheek, en een van de weinige gratis dakterrassen in Midtown Manhattan. De totale oppervlakte is 18.850 vierkante meter. De collectie bestaat uit 400.000 boeken.

Dankzij een gulle gift gaat de acht verdiepingen tellende Mid-Manhattan Library, die sinds 1 augustus 2017 gesloten was voor het publiek, voortaan door het leven als Stavros Niarchos Foundation Library. Volgende uitdaging voor *starchitect* Francine Houben in de stad die nooit slaapt is de verbouwing van de iconische hoofdvesting aan Fifth Avenue, met als voornaamste ingrediënten het uitbreiden van de publieksruimtes, het creëren van meer expositiemogelijkheden en het vergroten van faciliteiten voor onderzoekers en geleerden.

TEKST: EIMER WIELDRAAIJER ILLUSTRATIE: MECANOO ARCHITECTEN

Het ligt in onze bedoeling om begin 2021 een studiereis naar New York aan te bieden met onder meer een bezoek aan beide bibliotheken. Mocht u op de hoogte gehouden willen worden van het reisprogramma, stuur dan een mailtje naar: [redactie@bibliotheekblad.nl](mailto:redactie@bibliotheekblad.nl).



# Dimitar Ruskov: 'Ik pleit voor een streng integratiebeleid'

De Openbare Bibliotheek Amsterdam (OBA) heeft geen dokter in huis maar wel een doctor: Dimitar Ruskov promoveerde op een proefschrift over de rol van de bibliotheek bij het immigratie- en integratiebeleid.

De in Bulgarije geboren Ruskov, medewerker informatiedienstverlening van de Openbare Bibliotheek Amsterdam (OBA), kwam achttien jaar geleden naar Nederland en begon zijn loopbaan in de bibliotheekwereld in Haarlem. In 2014 won hij de OBA Innovatieprijs met zijn plan voor de OBA club 2e Vaderland, die een succes werd. 'Het was inspirerend', kijkt hij daarop terug. 'Vier jaar heb ik het met plezier gedaan en veel bijeenkomsten georganiseerd. Veel gasten, veel live muziek. Er kwamen niet alleen immigranten maar ook Nederlanders die geïnteresseerd waren in vreemde talen en culturen. En ze kwamen ook bij mij om te leren over die andere talen en culturen. Het was een mooie ontmoetingsplek tussen verschillende mensen, en dat was ook de bedoeling.' Naast zijn OBA-bezigheden studeerde Dimitar in deeltijd aan de Universiteit van Sofia, faculteit Filosofie, departement Bibliotheek, wetenschappelijk en cultureel beleid. Vorig jaar promoveerde hij op het proefschrift *De rol van de openbare bibliotheek in de context van het immigratie- en integratiebeleid van Nederland*. Voor zijn studie reisde hij een- à tweemaal per jaar naar Bulgarije, ook deed hij via internet en Skype examens. Het betekende veel vertaalwerk, want het proefschrift werd in het Bulgaars geschreven. 'Via Windows kon ik cyrillisch alfabet inzetten. Ik kon met tien vingers typen omdat ik telegrafist was in het leger, dat gaat vrij snel.' Het proefschrift heeft hij aan de OBA geschonken, en is toegevoegd aan de collectie van Het Huis van Alle Talen, waar zestien Oost-Europese talen te vinden zijn.

*De gemeente Amsterdam biedt onderdak aan 180 nationaliteiten. Is het lastig om voor al die groepen een dienstverlening te hebben?*

Dimitar: 'Zoveel mensen bedienen is eigenlijk niet mogelijk, maar wij proberen voor hen in zoveel mogelijk talen boeken te verzamelen. En we proberen in contact te komen met de gemeenschappen van die mensen, om samen activiteiten te

organiseren, en om die mensen kennis te laten maken met de bibliotheek en gebruik te laten maken van onze diensten.'

*Je hebt onder meer onderzocht waar gebruikers van het Leef en leerpunt van de OBA vandaan kwamen.*

'Ik heb twee enquêtes gehouden, in 2013 en 2016. Daar is uit gekomen dat Afghanen, Bulgaren en Polen grote groepen zijn, terwijl de Engelstalige Amerikaanse en Duitse groep ook vrij groot is. De Bulgaarse en de Poolse groep zijn twee van de snelst groeiende groepen van de afgelopen tien jaar, na de toetreding van die landen tot de Europese Unie. De Afghaanse groep is nu kleiner dan de Syrische groep. Als ik nu dit onderzoek zou doen, zou het resultaat heel anders zijn. De Syrische groep is groot, de Iraanse groep is vrij groot, de groep Eritreeërs is groot geworden. De Turkse groep wordt door de toestanden in dat land langzamerhand ook groter. De immigranten uit Oost-Europa komen meestal voor werk.'

*Je hebt bibliotheekspecialisten gesproken die zich met immigranten bezighouden en je hebt de dienstverlening van bibliotheken in Nederland onderzocht. Zijn er grote onderlinge verschillen?*

'Je kunt de bibliotheken verdelen per groep. De bibliotheken in de grootste multiculturele steden lijken op elkaar, qua diensten, qua collecties, qua activiteiten. Maar wat ik gemerkt heb bij mijn vergelijkingsonderzoeken, maar ook door interviews met collega-bibliotheekspecialisten die zich bezighouden met immigranten uit negen verschillende bibliotheken, grote maar ook kleinere, is dat er in de kleinere gemeentes die vroeger helemaal Nederlandstalig waren, nu ook vrij veel immigranten zijn gekomen. Bijvoorbeeld in Katwijk ongeveer 5000 per jaar. De bibliotheekcollega's moeten iets organiseren voor die mensen om hen te integreren in de maatschappij, en dat doen ze al heel succesvol.'



### *Is het moeilijk om die groep te bereiken?*

'Dit is echt een van de moeilijkste dingen. Wij zijn heel goed in het schrijven van mooi beleid en mooie plannen voor de toekomst, en welke activiteiten er voor de doelgroep moeten zijn. Maar hen bereiken blijft heel moeilijk. Dat geldt ook voor laaggeletterde Nederlanders, omdat die zich schamen om daarvoor naar de bibliotheek te komen. Maar mijn proefschrift gaat alleen over immigranten. Die kunnen we makkelijker bereiken dan laaggeletterden, omdat ze sowieso van de school naar de bibliotheek moeten komen. Van de gemeente moeten ze hier komen voor een Leef en leerpas om taalprogramma's te volgen.'

### *Er wordt tegenwoordig meer samengewerkt tussen de diverse organisaties die voor immigranten werken.*

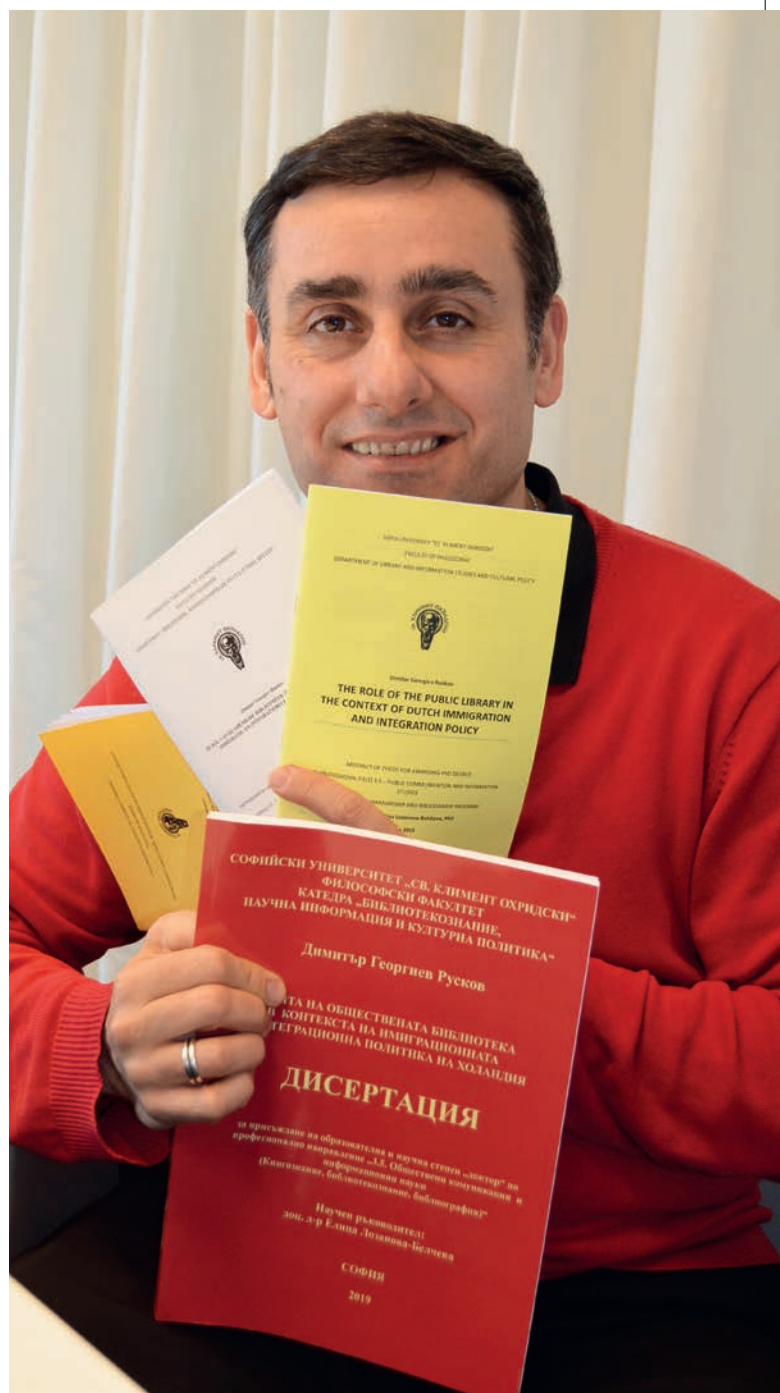
'Sinds een jaar of drie, vier werken we beter samen. We zien elkaar niet als concurrenten, maar als partners die beter en direct samenwerking kunnen organiseren en realiseren, en dat gebeurt meer de laatste tijd. Toen ik mijn proefschrift begon, merkte ik in mijn vergelijkingsonderzoek dat veel bibliotheken dezelfde producten creëerden zonder het van elkaar te weten dat die bestonden.'

### *De coördinatie is erop vooruitgegaan.*

'Na 2015 is het door de bibliotheekwet beter geworden, toen de KB de regie kreeg en de Taalhuizen opgericht werden. Toen ging het beter met de coördinatie tussen de verschillende bibliotheken, maar ook met andere organisaties die zich bezighouden met de integratie. Ik vond die wet inburgering niks, die werkte niet, daarom wordt vanaf begin volgend jaar de nieuwe wet ingevoerd. Ikzelf ben 18 jaar geleden naar Nederland gekomen, en toen was de situatie anders. Ik werd begeleid door de gemeente, alle taalniveaus heb ik gehaald, en dat werkt beter. De staat investeert nu meer, maar vroeger, in de oude situatie, was de slagingskans bij het inburgeringsexamen 70 procent. Nu is het 30 à 32 procent.'

### *Vroeger was er de Landelijke bibliotheekcentrale, met de Wisselcollectiedienst. Toen werden voor anderstaligen op maat boekenpakketten samengesteld.*

'Tot ergens eind twintigste eeuw werden er veel multiculturele collecties samengesteld omdat het idee was dat die mensen teruggingen als de arbeidscontracten afgelopen waren. Zo konden ze hun eigen taal blijven spreken en konden hun kinderen dat ook als ze terugkeerden. Maar ze keerden niet terug. Nu moet de prioriteit liggen bij de inburgering, de integratie. Dat moet op een goede manier gebeuren, maar ik vind wel dat het beleid vrij streng moet zijn. Ik beschrijf de drie meest gebruikte integratiemodellen: het assimilatiemodel, de *melting pot*; het multicultureel model, de erkenning van alle culturen; en het nieuwe acculturatiemodel. Dat is eigenlijk een combinatie van de eerste twee, waarbij de verantwoordelijkheid voor de integratie bij de immigrant zelf ligt. En dat moet streng zijn, heel streng zijn, daar pleit ik echt voor.'



*'Wij zijn heel goed in het schrijven van mooie plannen'*

### *De integratie kent ook succesverhalen.*

'Ik noem de mensen die uit Nederlands-Indië kwamen, ongeveer 300.000, die goed geïntegreerd zijn in de maatschappij. Ook zijn er vrij grote groepen uit België en Duitsland die geïntegreerd zijn. Wie zich heel moeilijk integreren, zijn de Engelsen, de Russen, de grote "keizerrijken" die een beetje het gevoel hebben: wij zijn groot, wij zijn belangrijk, dus de mensen moeten onze taal leren. Dat is heel typisch. Engelsen, Amerikanen, Australiërs, Nieuw-Zeelanders, die hiernaartoe gekomen zijn, en hier al twintig, dertig jaar wonen en werken. Hun niveau van integratie is niet zo succesvol als van de mensen uit moslimlanden die wij altijd aanvallen. Maar omdat hun taal hier gesproken wordt door

Nederlanders en ze kunnen communiceren en werk hebben, kunnen ze zich goed redden en worden ze nooit gezien als probleemgeval. Ik veroordeel geen enkele groep, hoor, ik probeer alleen te relativeren.'

*Heeft bij je eigen inburgering geholpen dat je vrouw Nederlandse is?*

'Zeker, dat was belangrijk. Maar ook is belangrijk hoe open je bent, hoeveel talent je hebt om andere talen te leren. In combinatie met een Nederlandse partner lukt het wel, binnen drie, vier jaar.'

*Je hebt in je tweede vaderland veel kunnen bereiken.*

'Ik besef dat ik hier in Nederland meer heb bereikt met mijn bibliotheekopleiding, met mijn bibliotheekachtergrond, dan ik in Bulgarije had kunnen bereiken. Maar ik ben ook blij dat ik mijn contact met Bulgarije niet verbroken heb, dat ik die studie daar gedaan heb en dat ik mocht schrijven over een onderwerp dat ik belangrijk vind. Omdat dat toch wel een missie geworden is: andere mensen helpen.'

**Training**

Nu Dimitar geen energie meer in een studie hoeft te steken, is er tijd vrijgekomen om een nieuwe weg in te slaan.

'Ik wil naast mijn werk iets opbouwen, iets wat me de laatste tijd bezighoudt, een volgende stap in mijn ontwikkeling. Het gaat om training die ik samen met Robert Adrichem wil geven aan bibliotheken, met als hoofddoel om medewerkers te trainen hoe ze effectief kunnen communiceren, en op een leuke of een adequate manier op moeilijke interculturele situaties moeten reageren. Wij geven daarbij veel voorbeelden uit de bibliotheekpraktijk, wij spelen situaties na en we laten de mensen, de collega's nadenken. Ik denk dat er in de bibliotheekwereld heel veel behoefte is aan zo'n training, al beseft de leiding dat nog niet altijd. Uit mijn eigen praktijk weet ik dat sommige collega's niet zo goed reageren in moeilijke interculturele situaties. Robert Adrichem is geen bibliotheekmedewerker, maar hij geeft al dertig jaar zulke trainingen. Niet alleen aan bibliotheekmedewerkers, ook aan ambtenaren, onderwijzers, expats, Nederlanders die naar andere landen gaan. Wij bundelen onze krachten: ik vanuit mijn bibliotheekachtergrond, en hij met zijn achtergrond op het gebied van interculturele communicatie. Ik heb wel de behoefte aan zoiets en ik denk dat de tijd gekomen is om zoiets naast mijn werk bij de OBA te gaan doen.'

Meer informatie over *Effectief intercultureel communiceren voor bibliotheekmedewerkers* is te vinden op **Bibliotheekcampus.nl**.

TEKST EN FOTO: MARTIN DE JONG

*Conclusies uit interviews met bibliotheekspecialisten die met immigranten werken.*

1. De collecties (fysiek en digitaal) en de activiteiten voor immigranten bij de grootste openbare bibliotheken zijn omvangrijk en lijken op elkaar.
2. De bibliotheekwet (Wsob, 2015) heeft geleid tot sterke centralisatie van immigrantenprojecten en -activiteiten. Het project *Bibliotheek en de basisvaardigheid* (2016) van de KB zorgt voor coördinatie van projecten voor immigranten.
3. In kleine gemeenten zijn ook afdelingen voor immigranten ingericht die een groot aantal gebruikers van de doelgroep dienen en helpen met integratie.
4. Er wordt bijna overal met vrijwilligers gewerkt.
5. Soms worden er succesvolle internationale projecten en programma's voor integratie uitgevoerd.
6. De samenwerking tussen openbare bibliotheken en andere organisaties die immigranten integreren is toegenomen.
7. De financiering van diensten voor immigranten in kleine bibliotheken is soms onvoldoende.
8. Het aantal gebruikers van die diensten is na de immigrantencrisis in 2015 fors toegenomen.
9. Het bereiken van de doelgroep wordt vaak problematisch gevonden. Het vaakst wordt dit gedaan met hulp van gemeente, taalaanbieders en andere immigrantenorganisaties.
10. De geïnterviewde bibliotheekspecialisten zien die andere organisaties niet als concurrenten maar als potentiële samenwerkingspartners.
11. Bijna alle bibliotheekspecialisten merken de laatste jaren dat sommige programma's geschikt zijn voor, en gebruikt worden door, zowel immigranten als laaggeletterden.
12. De specialisten beoordelen zichzelf gemiddeld met het rapportcijfer 7,5.

Advertentie



**GOVERS**

Thuis in cijfers sinds 1927

Accountants / Adviseurs | T (040) 2 504 504 | [www.govers.nl](http://www.govers.nl)





# Zingende verhalenverteller

Singer-songwriter Christien Oele bracht in 2017 de debuut-cd *An Avarage Woman* uit onder de naam VanWyck, de meisjesnaam van haar oma. Ze koos deze naam mede vanwege haar liefde voor de 'vergeten' kleine verhalen uit onze geschiedenis. De liefde voor verhalen bracht haar ook tot de keuze om geschiedenis te gaan studeren en tot het kiezen van een baan bij het cultureel collectief De Nieuwe Collectie, waarbij ze tentoonstellingen en projecten organiseerde voor culturele instellingen zoals musea, archieven en bibliotheken. Na haar onlangs uitgebrachte tweede cd *Molten Rock*, die in alle bladen en door alle muzikliefhebbers zeer lovend is ontvangen, richt VanWyck zich nu volledig op de muziek.

Teksten zijn voor een zingende verhalenverteller natuurlijk zeer belangrijk en we praten over het proces van schrijven en de rol die bibliotheken in haar leven hebben gespeeld. Als student en researcher was de bibliotheek vanzelfsprekend belangrijk en een plaats waar ze veel tijd heeft doorgebracht. En nog steeds. Ondanks dat er heel veel online te vinden is aan bladmuziek en boeken of afbeeldingen, blijft de bibliotheek voor haar een plek om zich te laten omringen, koesteren en inspireren door al die wijsheid en creativiteit. 'Ik ben bang dat ik van de "oude" bibliotheek ben. Kamers met boeken maken mij blij. Ik kom ook graag in musea en heb verschillende tentoonstellingen gemaakt over iconische vrouwen. De verhalen van en achter deze vrouwen blijven mij ook als muzikant inspireren.'

## Platenbieb

'De platenbieb heeft ook een grote rol gespeeld in mijn muzikale vorming. Mijn ouders hadden vroeger twee klassieke lp's en als tiener ging ik elke week platen lenen. Lou Reed, Melanie en veel andere muziek heb ik zo leren kennen. Muziek is nu overal, maar nog steeds is het praten over muziek en het delen van de beleving van muziek zo belangrijk.'

We praten maar kort door over de gevolgen van marketing en de versmalling van aanbod door profilering en opgedrongen *bubbles* (DWDD, Amazon) en het plezier van toevallige parels die op je pad kunnen komen als je ervoor openstaat, want VanWyck heeft bandleiden op te halen en een tocht te maken naar Maastricht om mensen te raken en in vervoering de koude Limburgse nacht in te sturen.

Mijn tip als bibliothecaris en fan. Check de website: <https://www.vanwyck.nl/music> voor optredens in de buurt en luister/koop de plaat/cd. Een *scoop*: op 11 oktober 2020 is de première van de eerste VanWyck-theatervoorstelling in de Kleine Komedie te Amsterdam.

TEKST: ERIK BOEKESTEIJN FOTO: GERRIT SERNÉ

# Zwalkend overheidsbeleid leidt tot onduidelijkheid bij Vlaamse bibliotheken



Het eerste COVID-19-geval in België wordt reeds op 3 februari geconstateerd, maar vanaf begin maart begint de pandemie allengs sneller om zich heen te grijpen. Op 12 maart kondigt de Belgische overheid een aantal maatregelen af die tot 3 april van kracht blijven, waaronder het afgelasten van evenementen en het sluiten van scholen en horeca. Voor winkels geldt dat de essentiële winkels gewoon open kunnen blijven. Voor de niet-essentiële winkels is dat doordeweeks toegestaan, maar in het weekend moeten zij sluiten. Op 17 maart worden de maatregelen verder verscherpt, en wordt de termijn verlengd tot 6 april: alle niet-essentiële winkels dienen nu helemaal dicht te blijven, alleen voedingswinkels, drogisterijen en apotheken mogen nog openblijven. Op 27 maart worden alle maatregelen verlengd tot en met minstens 19 april, met de mogelijkheid om deze nog zeker tot en met 3 mei te continueren.

## Gezondheidsrisico's

Bij de Vlaamse bibliotheken ontstaat al snel verwarring omdat er door de overheid aanvankelijk niet erg duidelijk gecommuniceerd wordt wat de bedoeling is. Het Ministerieel Besluit van 12 maart lijkt te suggereren dat van de openbare bibliotheken verwacht wordt dat ze tot 3 april gesloten blijven, maar de FAQ op de speciale website van FOD Volksgezondheid over het coronavirus laat daarover twijfel bestaan. In die FAQ luidt het antwoord op de vraag 'Kan ik nog naar de bibliotheek?': 'Bibliotheken zijn open op weekdays en alleen voor het uithalen van boeken, de leeszalen sluiten. In het weekend sluiten ze.' De overheid lijkt er dus voor te kiezen voor de openbare bibliotheken dezelfde lijn aan te houden als voor de 'niet-essentiële winkels'.

De Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief & Documentatie (VVBAD) spreekt in een bericht op 15 maart over onduidelijkheid

vanuit de overheid aangaande de te volgen beleidslijn en spreekt zich uit voor totale sluiting van de openbare bibliotheken. 'Het sluiten van de bibliotheken zal mensenlevens sparen. VVBAD vraagt dat het advies op de website van FOD Volksgezondheid dringend wordt teruggedroefd naar de oorspronkelijke versie van vrijdag 13 maart waardoor bibliotheken dienen te sluiten,' aldus de beroepsvereniging, die toevoegt: 'Natuurlijk is het spijtig dat schoolkinderen de tijd die vrijkomt door het opschorten van lessen niet in de bibliotheek kunnen spenderen. Maar dit is geen speeltijd. De wereld zit in strijd tegen een pandemie. Weegt het verderzetten van een bibliotheekdienstverlening op tegen de gezondheidsrisico's voor leners, bezoekers en personeel?' Intussen hebben verschillende Vlaamse bibliotheken hun deuren gesloten, terwijl andere een ophaal- of bezorgdienst starten. Op 17 maart roept de VVBAD de sector met klem op om tijdelijk de deuren te sluiten tot het einde van de overheidsmaatregelen. De VVBAD raadt bibliotheken aan om in te zetten op een digitale dienstverlening en daarop enkel voor dringende en noodzakelijke situaties een uitzondering te maken. Op 18 maart, nadat de overheid verdere verscherpte maatregelen bekend heeft gemaakt, doet de VVBAD nogmaals een oproep tot volledige stopzetting van de fysieke dienstverlening door bibliotheken, in weerwil van het feit dat de overheid die nog toestaat. 'Gezien de verstrengde maatregelen die door de Nationale Veiligheidsraad genomen zijn en vanmiddag van kracht gingen, blijven wij aandringen op het volledig sluiten van bibliotheken en archieven voor bezoekers. Omwille van de onduidelijkheid over de veiligheid ervan raadt de VVBAD ook take-awaydiensten af in het belang van de volksgezondheid, ook al mogen deze volgens de maatregelen nog steeds plaatsvinden bij bibliotheken,' aldus de beroepsvereniging.

## Onrust

Ondertussen groeit op Kenniskantoor, het online platform voor de Vlaamse bibliothecarissen, de onrust. Verschillende leden pleiten voor een meer eenduidige beleidslijn en willen duidelijkere federale richtlijnen. In Vlaanderen zijn de bibliotheken over het algemeen gemeentelijke diensten en zijn het de gemeentebesturen die beslissen over de bibliotheken, waardoor de situatie aanvankelijk per gemeente verschilt. Zo zijn de bibliotheken in Brussel, Leuven, Antwerpen, Kortrijk, Roeselare, Brugge en Aalst helemaal dicht, terwijl in andere plaatsen een afhaal dienst is georganiseerd.

## Conflict

Op 18 maart zijn andermaal de overheidsdirectieven aangepast. Het Nationaal Crisiscentrum maakt bekend dat de openbare bibliotheken worden beschouwd als openbare dienstverlening en gegarandeerd open moeten blijven 'met afhaal functie en mits inachtneming van de maatregelen voor social distancing'. De



gouverneurs dienen toe te zien op het feit dat deze dienstverlening gegarandeerd blijft. Veel bibliotheken blijven desalniettemin vooralsnog helemaal gesloten, andere besluiten zelf de nieuwe oekaze te volgen en heropenen de dienstverlening in de vorm van een afhaaldienst. Maar in Oost-Vlaanderen komt het tot een conflict tussen de provinciale overheid en sommige lokale overheden en bibliotheken als waarnemend gouverneur Didier Detollenaere vast wil houden aan deze nieuwe richtlijn, terwijl sommige bibliotheken helemaal dicht willen blijven. Met name in Aalst leidt dit tot spanningen. Detollenaere zegt in Het Laatste Nieuws: 'De richtlijnen zijn duidelijk, de steden en gemeenten moeten een afhaaldienst voor boeken voorzien. De federale overheid legt dat op, en er zijn sancties voor wie dat niet zou doen.' Desondanks houden bijna alle Oost-Vlaamse bibliotheken aanvankelijk de deuren gesloten, al kondigen verschillende bibliotheken na enkele dagen voor een latere datum wel een afhaalservice aan. In Aalst weigeren de burgemeester en bibliotheek Utopia lang om gehoor te geven aan de druk van de provinciale overheid. Burgemeester Christoph D'Haese van Aalst zegt op 24 maart tegenover de VRT: 'We zitten elke dag samen met de Aalsterse veiligheidsraad en wij hebben geoordeeld dat we niet kunnen ingaan op de vraag van de gouverneur. Ik snap niet dat hij dat vraagt. Het is onveilig, er zouden te veel mensen samenkomen in de bib. Bovendien gaat het in tegen het federaal verbod op niet-essentiële verplaatsingen.' Uiteindelijk maakt Utopia op 1 april toch de keuze om met ingang van maandag 6 april de mogelijkheid te bieden materialen online te reserveren die op afspraak individueel bij de bibliotheek kunnen worden afgehaald. De materialen kunnen niet teruggebracht worden. Utopia volgt daarmee de lijn die de meeste Vlaamse bibliotheken na de aanvankelijke verwarring zijn gaan volgen. Sommige bibliotheken, zoals die in Antwerpen en Muntpunt Brussel, blijven echter helemaal gesloten (voor zover bekend is op het moment van schrijven op 6 april).

De VVBAD reageert op 23 maart nogmaals afwijzend op de (op 18 maart aangepaste) richtlijnen: 'Ondanks het duidelijk standpunt van de VVBAD en onze vraag om bibliotheken te sluiten in de strijd tegen het coronavirus, besliste de overheid hier anders over. (...) Uiteraard ondersteunen wij als beroepsvereniging de idee dat de bibliotheek een essentiële dienstverlening biedt. Die dienstverlening gaat ook veel verder dan het zijn van een afhaalpunt voor boeken. Het verderzetten van de normale dienstverlening is momenteel onmogelijk, daarom is en blijft de aanbeveling van de VVBAD om de bibliotheek te sluiten en in te zetten op een stevige digitale dienstverlening,' aldus de beroepsvereniging. Als de onrust weer een beetje geluwd is, merkt een bibliothecaris - verwijzend naar het besluit van enkele jaren geleden tot het schrappen van de gemeentelijke verplichting om een lokale bibliotheek in te richten en in stand te houden - op Kenniskantoor enigszins cynisch op: 'Geweldig toch! Een gemeente is niet langer verplicht om nog een bibliotheek te hebben. In het cultuurdecreet komt de bibliotheek niet meer voor, maar nu moet die niet meer noodzakelijke bibliotheek wel open zijn. Enfin het zal wel niet de enige rare logica zijn waar deze crisis ons mee confronteert...'

TEKST: BART JANSSEN FOTO: DELFINO SISTO LEGNANI EN MARCO CAPPELLETTI

## ENTHOUSIAST

**Mensen enthousiast maken voor lezen: belangrijke bibliothecaristaak. Wim Keizer vertelt ter inspiratie waar hij al lezend door getroffen werd.**



## Zeven personen en hun keuze in WO II

'En de Joden, zij zullen het zwaarst worden getroffen. Deze tweemaal honderdduizend Joodse Oostenrijkers zijn gedoemd collectief het worgingsproces te ondergaan, dat op de Joodse Duitsers sedert vijf jaren wordt toegepast. Een stortvloed van wee en rampspoed zal over hen worden uitgestort. En nergens zullen zij een toevluchtsoord vinden. Alle grenzen zijn voor hen gesloten. Geen ontkomen is er voor hen. Behalve door de dood, die velen hunner zich dan ook reeds zelf hebben gegeven.' Citaat van vakbondsbestuurder en politicus Henri Polak (1868-1943) uit maart 1938, vlak na de 'Anschluss' van Oostenrijk bij Nazi-Duitsland. Dit citaat staat in het boek *Het dorp, de oorlog, de mensen* van Ineke Hilhorst en Teun Koetsier, uitgegeven door de Historische Kring Laren (HKL) in samenwerking met Uitgeverij Van Wijland. Het boek gaat over zeven personen die in Laren (NH) gewoond hebben en die, zoals iedereen, in WO II moesten kiezen hoe ze zich wilden gedragen: de bezetting toejuichen, de bezetters bestrijden of lijdzaam toezien.

De lijstjes met 'troostboeken', boeken om te lezen in onzekere tijden, vliegen mij via alle soorten media om de oren. Maar niets troost zo goed als te beseffen dat het veel erger kan. En erger is oorlog, zoals de Tweede Wereldoorlog. Ik heb voor *Het dorp, de oorlog, de mensen*, dat 24 april 2020 verschijnt, het correctiewerk gedaan. Al lezend raakte ik onder de indruk. Het boek bevat een boeiende beschrijving van mensen, hun keuzes en de gevolgen van die keuzes. Ineke Hilhorst is documentairemaker, schrijfster, *interior designer* en cultuurproducent. Haar man Teun Koetsier is historicus en filosoof van de wiskunde. Hij is tevens secretaris van de HKL. Het dorp Laren (in 1940-1945) is de verbindende schakel tussen de zeven hoofdpersonen, maar de gebeurtenissen spelen zich af op verschillende plekken. Het boek is van nationaal belang. BN'er Henri Polak (voorzitter Diamantbewerkerbond, Tweede en Eerste Kamerlid) waarschuwt al in de jaren dertig tegen het nazisme. De politicus Obbondus Sikkens, enige tijd wethouder in Laren en daarna burgemeester van Oegstgeest, kiest voor de NSB. De van oorsprong Canadese Mona Parsons gaat in het verzet en helpt twee in de Achterhoek met hun bommenwerper neergestorte Engelse vliegers. Lizzy Breman, vrouw van de schilder Co Breman, legt oecumenische verbindingen. Onderwijzeres en fotografe Ria van Dijk waagt zich in Limburg in het hol van de NSB-leeuw bij graaf Max de Marchant en d'Ansembourg. Wiskundige professor Roland Weitzenböck (hoogleraar aan de UvA; geboren in Oostenrijk en genaturaliseerd tot Nederlander) kiest de Duitse kant. De naar Nederland gevluchte Duitser Albert Schlösser ontpopt zich juist als verzetsheld.

TEKST: WIM KEIZER

Ineke Hilhorst & Teun Koetsier, *Het dorp, de oorlog, de mensen*, Laren, HKL i.s.m. Uitgeverij Van Wijland, 2020.





STEFAN VERWEY

## VOLGENDE KEER IN BIBLIOTHEEKBLAD

- Interview met **Chris Wiersma** van De nieuwe bibliotheek in Almere.
- **Jürgen Nakielski** over zijn passie voor schrijven en slangen.
- **Serious gaming**, nieuw project van NBD Biblion en bibliotheken.
- Koninklijke Bibliotheek en TU Delft lanceren **Future Libraries Lab**.
- **Gratis bibliotheeklidmaatschap**: wat is de stand van zaken?
- **Biebapp**: boeken en lenen met je smartphone zonder abonnement.

### CORRECTIE

In Bibliotheekblad, nr. 2, pag. 37, zijn in de quote onjuiste namen terechtgekomen. De juiste namen zijn: Inge Boekhoff en Miranda Rood.

## COLOFON

### Bibliotheekblad

Vakblad voor de openbare bibliotheken.  
Verschijnt negen keer per jaar.  
Uitgave van IP Uitgeverij.  
Jaargang 24, nr. 3.

### REDACTIE

Eimer Wieldraaijer (hoofdredacteur,  
eimer.wieldraaijer@bibliotheekblad.nl),  
Bart Janssen (webredacteur,  
bart.janssen@bibliotheekblad.nl),  
Martin de Jong (redacteur,  
martin.dejong@bibliotheekblad.nl)  
E-mailadres (algemeen):  
redactie@bibliotheekblad.nl;  
administratie@bibliotheekblad.nl  
Telefoon (hoofdredacteur): 06-51236185  
Adres: Charlotte van Pallandtlaan 18,  
Postbus 164, 2272 TR Voorburg  
**Website: [www.bibliotheekblad.nl](http://www.bibliotheekblad.nl)**

### REDACTIERAAD

Erik Boekesteijn, Jan Commer, Wendy de  
Graaff, Wim Keizer, Gerard Meijer, Wanda  
Moelands

### VORMGEVING

Ruud Out (art director)  
Ultramarlijn Grafische Vormgeving

### DRUK

Damen Drukkers, Werkendam

### ABONNEMENTEN

Opgave en vragen over abonnementen  
Nederland: Abonnementenland,  
Postbus 20, 1910 AA Uitgeest  
Tel. +31(0)251-25 79 24, Fax +31(0)251-31 04 05  
Site: [www.bladenbox.nl](http://www.bladenbox.nl) voor abonneren of  
[www.aboland.nl](http://www.aboland.nl) voor adreswijzigingen en  
opzeggingen. Abonnementenland is ook  
bereikbaar via Twitter. Stuur uw tweet naar:  
@Aboland\_klanten.

Opgave en vragen over abonnementen België:  
Abonnementenland, Ambachtenlaan 21 Unit  
2A, 3001 Heverlee  
Tel. +32 (0)28 08 55 23, Fax +32 (0)28 08 70 05  
Site: [www.bladenbox.be](http://www.bladenbox.be) voor abonneren of  
[www.aboland.be](http://www.aboland.be) voor adreswijzigingen en  
opzeggingen.

Beeindigen abonnement: Opzeggingen dienen  
12 weken voor afloop van de  
abonnementsperiode in ons bezit te zijn.  
Prijswijzigingen voorbehouden.

### ABONNEMENTSPRIJS

Per 1 januari 2019 kost een abonnement  
in Nederland 199,90 euro,  
elk vervolgabonnement op hetzelfde adres  
189,90 euro, abonnement voor gepensioneer-  
den 95 euro, los nummer 20 euro.  
Abonnementen in Vlaanderen 218,90 euro.  
Overige landen 252,90 euro. Alle bedragen  
inclusief BTW en verzendkosten.

### ADVERTENTIES

KBenP, Postbus 164, 2270 AD Voorburg.  
Rajin Roopram, telefoon: 06-15201724,  
e-mail: [rajin.roopram@kbenp.nl](mailto:rajin.roopram@kbenp.nl).

### OVERNAME VAN TEKST

Overname van artikelen is alleen toegestaan  
met bronvermelding en na overleg met de  
uitgever. Voor kopiëren is reprorecht verschuldigd  
aan de uitgever.

© IP Uitgeverij  
ISSN 1573-9597



## Weten jullie leden dat de databanken thuis te gebruiken zijn?

- ✓ Betrouwbare bronnen
- ✓ Hoogwaardige kwaliteit
- ✓ Altijd relevante informatie

### Log thuis in op LiteRom en Uittrekselbank:

De scholen zijn dicht, maar de examens gaan door! Jullie leden kunnen thuis inloggen en gebruik maken van de databanken.

Deel LiteRom en Uittrekselbank via het digitale bronnenoverzicht of via de directe links op jullie eigen kanalen om jullie leden een steuntje in de rug te geven!

Meer informatie is te vinden op [nbdbiblion.nl/product/databanken-bibliotheken](http://nbdbiblion.nl/product/databanken-bibliotheken)

Vragen over thuisgebruik? Neem via onderstaande gegevens contact met ons op!



NBD Biblion | 079 3440 344  
[www.nbdbiblion.nl](http://www.nbdbiblion.nl) | [info@nbdbiblion.nl](mailto:info@nbdbiblion.nl)



# CURSUSAGENDA

## GO opleidingen

# 2020

## MEI

01/05 GO MEDIACOACH: EXPERT MEDIALAB **GAAT ZEKER DOOR**

01/05 GO MEDIACOACH: PROGRAMMEREN  
MET ROBOTS EN SCRATCH **GAAT ZEKER DOOR**

06/05 CONTENT CURATION

08/05 GO MEDIACOACH:  
LEGO WEDO EN CODERJOJO **GAAT ZEKER DOOR**

12/05 CUSTOMER JOURNEY

15/05 COÖRDINEREN VAN VRIJWILLIGERS

15/05 GO MEDIACOACH: 3D PRINTING EN MICRO:BIT **GAAT ZEKER DOOR**

20/05 INTERNET ZOEKTECHNIEKEN

20/05 KLANTGERICHTE E-MAILS SCHRIJVEN

20/05 ZOEKEN VAN BEELD EN GELUID

27/05 DIGITALE INFORMATIEVAARDIGHEDEN

29/05 GO MEDIACOACH: WERKEN MET VIDEO **GAAT ZEKER DOOR**

04/06 JEUGDBIBLIOTHEEK



Meer informatie:  
[goopleidingen.nl/agenda](https://goopleidingen.nl/agenda)  
of 070-3512380